

Karadeniz Yalısında Ünyede Sancak Beyi Sarayı (stükümet Konagi) Türk yapı sanatının bir şaheseri olan bu güzel bina, diğer emsali gibi malesel bugün mevcut değildir

Beylerbeyi ve Sancak Beyleri

Osmanlı imparatorluğu hududlarının en geniş olduğu devirde, (On yedinci asır ortasında Köprülüler devri) idare şekilleri birbirine benzemeyen ülkelerden teşekkül etmiştir. Bu idare şekli Tanzimat adını verdiğimiz uyank istibdad devrine kadar devam etti. Unutmamalıdır ki Onyedinci asır ortasından Tanzimata kadar geçen bir buçuk asır içinde geniş ölçüde memleketler elden çıkmıştır.

Osmanlı devletinin dahill idare şeklini müteale için seçtiğimiz Onyedinci asır ortasında göreceğimiz panorsma şudur:

1 — Devlet merkezi olan İstanbul idaresi

Hududu Rumelinde Marmara sahilinde Küçükçekmece köprüsü ve Karadeniz sahilinde Kilyos, Anadolu'da Marmara sahilinde Bostancıbaşı köprüsü ve Karadeniz sahilinde Şile idi (hemen zamanımızın belediye hududur). Mülki amiri olarak valisi yoktu, valinin vazifesini bütün devleti idare eden sadırazamlar görürdü. Bu eserde fırsat bulunursa İstanbul idaresinden bahsedilecektir.

2 — Merkeze bağlı vilâyetler ve sancaklar

Bu yazıda ve az aşağıda idare şekli ayrıca anlatılacaktır.

3 — Merkeze ismen bağlı eyaletler

Usulen birer vali tayin edilen, fakat idare yerli mütegalibinin elinde bulunan, uzak bulunmaları hesabına bu mütegalibeye resmen göz yumulan Cezayir, Tunus ve Trablusgarb eyaletleri.

4 — Mahallî hanedanlara yurdluk, ocaklık olarak verilmiş şark eyaletleri (Kürdistan)

Han unvanını taşıyarlardı, hanlıkları bir berat ile tasdik olunurdu; hanlıklar evlâdı ekberlerine irsen intikal ederdi; asî olanları ordu ile tedib olunur; yerlerine ya arzı sadakat eden evlâdı getirilir, yahud hanlık muteberandan bir başkasına verilir. En büyükleri Bitlis hanlarıydı ve bütün yurdluk, ocaklık sahibi hanlar, devletle olan münasebetlerini Van valileri vasıtasıyla gö-

rürlerdi; ekseriya tediblerine de Van valileri memur olurdu.

5 — Dahill idaresinde tamamen müstakil, hükümdarlığı irsen intikal eden, fakat Osmanlı padişahları tarafından tasdik olunan ve hükümdarı icabında azledilerek yerine aynı hanedandan bir başkası tayin olunan Kırım hanlığı.

6 — Dahill idaresinde tamamen müstakil hükümdarlığı mahallî zadedğandan birine padişahlar tarafından verilen, icabında azledilen, bir hükümdar sülâlesi bulunmayan Macaristanda Erdel (Transilvanya) krallığı

7 — Erdel krallığının idare şeklinin aynına sahip Eflâk ve Buğdan voyvodalıkları. Son zamanlarda bu prensliklere mahallî zadedğandan İstanbul'da Fenerde oturan Rum mutebranı tercihan tayin edilmişlerdir.

8 — Mahallî idaresi Peygamber sülâlesine bırakılmış Hicaz eyaleti.

Merkeze bağlı vilâyetlerin ve sancakların idaresi

Her vilâyet, hududunun genişliğine göre sancaklara ayrılmıştı. Bir vilâyetin her sancakının idare amiri olarak bir sancak beyi vardı; sancaklardan vilâyet merkezini ihtiva edene «Paşa Sancağı» denilirdi, idare amiri bizzat vali idi.

Valilere, bu unvan resmen verilmiş olmakla beraber daima «Beylerbeyi» denilirdi. Eski metinlerde beylerbeyi tabirinin yerine vali tabiri pek az geçer. Beylerbeyiler ve sancak beyleri merkezden tayin olunurlardı; ve kendilerine gündelik veya aylık hesabile bir maaş verilmezdi. Anlatılabilmek için bir yazı çıkıntısı yapmak lâzımdır, şöyle ki:

İmparatorluğun bütün vergi geliri, maliye bakanı yerinde olan başdeferdara bağlı bir maliye teşkilâtine toplanırdı; her vilâyetinde bir defterdar bulunurdu, bunlar la başdefterdar tarafından, merkezden tayin edilirdi. Maliye, muhakkak ki çok mühim bir yekûn tutan ve onda bir hesabile «öşür» denilen toprak mahsulleri vergisine el sürmezdi; toprak mahsulleri vergisi, «öşür», imparatorluğun mülki idare amirlerinin maaşı karşılığı ayrılmıştı, memuriyet bölgelerinde bunu bizzat cibayet eder, ettirirlerdi.

Bir vilâyetin bütün toprak mahsulleri geliri, devlet kütüğü defterler üzerinde en sağlam ortalama tahminlerle tesbit edilmişti. Vilâyet kaç sancak ise, her sancakta bir kısım arazinin öşrü âli Osman hanedanının yapacağı vakıflara ayrılmıştı; bir kısım arazinin öşrü

«timar», bir kısım arazinin öşrü «zeamet», bir kısım arazinin öşrü «has», bir kısım arazinin öşrü de «hanedana mahsus has» olarak ayrılmıştı.

Timar, büyüklüğüne ve arazinin verimine göre bir veya bir kaç köyün öyle bir öşür geliri idi ki; bir atlı askerin atile ve altı aylık erzakile ve bütün silâh ve cepanesile teçhizine ve bir ailenin bir yıllık geçimine kifayet ederdi. Muharebe-lerde veya herhangi bir işte devlete hizmeti dokunmuş bir kimseye verilir. Timar sahibi olan zat, bir harb vukuunda, atlı olarak bütün erzak ve silâh'arile kendi sancağı beyinin bayrağı altında harbe gitmeğe mecburdu. Bizzat gitmezse yerine bir atlı asker teçhiz eder gönderirdi. Timar sahibi ölürse, «dirlik», yani geçim vasıtası olan timarı evlâdından alınmazdı, oğlu babasının yerini doldururdu, çocuk küçükse, yerine bir atlı asker gönderirdi. Bilhassa Anadolu'da, memleketi mahveden ve Celâlî isyanları denilen büyük isyan hareketleri bazan, merkezdeki devle ricalinin, dirlik sahiplerinin timarlarını haksız olarak üzerlerinden alıp rüşyetini aldıkları kimselere vermelelerinden çıkmıştı (bu eserde Celâlîler yazısına bakınız).

Zeamet, iki veya üç timar değeri-

rinde bir dirliktir.

Has, üçten fazla timar değerinde bir dirliktir. Sancak beyleriyle beylerbeyilere verilir. Hanedan hasları da, her vilâyetinde toprak mahsulleri vergisinin kaymağı gibi olan kısım idi; başta padişah olmak üzere çehzadeler, sultanlar, hasekiler, valde sultanlar kendilerine tahsis edilen bu hasların geliri ile geçinirlerdi.

Bir vali, beylerbeyi; tayin edildiği vilâyetin beylerbeyi hasları ile, ki bu dirliğin ne kadar atlı asker çıkaracağı merkezde bilinirdi, o kadar askeri çıkarır, ayrıca kapısı kuluunu ve ailesini besler, ve köşesine de bir miktar servet koyabilirdi. Bazı beylerbeyilerin kapısı kulu halkı, bendegânı çok kalabalık olurdu, ayrıca «Sarica» ve «Levend» denilen muhafızlar, başbozuk askerle beslerdi, bu sefer beylerbeylik hasları yetişmezdi, vilâyeti halkından gelecek yılların öşrü ne mahsuben de cebren para toplardı, zalim, gaddar vali olurdu. (Tarihimizde kapısı kulu halkı 4000-5000 hattâ 15.000-20.000 arasında olan valiler görülmüştür ki tayin edildikleri vilâyete bir âsümanî belâ gibi çökerlerdi) Azledildi mi, vilâyetten, halkına borclu olarak ayrılırdı. Halka zulüm ve gadir zincirleme devam eder, borclu valinin muhasebesi, defterdarlık vasıtasıyla teftiş olunur, imkân elverişli, haksız aldığı paralar kendisinden istirdad olunurdu.

Vilâyetlerde hanedan haslarına valiler ve sancak beyleri asla tecavüz edemezlerdi. Bunlar, has sahibi hanedan erkânının adamları tarafından cibayet olunurdu. Bizzat padişahın nefsidne mahsus ve «Havassı Şahane» denilen hasları, her vilâyetinde defterdarlar cibayet eder ve doğrudan doğruya saraya, hazineye hassaya gönderirlerdi.

Timar ve zeamet sahiplerine yeñi kulu askeri yahud «timarlı sipahiler» denilirdi; bunlar, devlet bir harbe girince otomatik olarak harbe gitmekle mükellef değil idiler; bağlı buldukları sancak beyi harbe memur ve davet edildiği za-

Bu büyük bir Sancak Beyi

man onun sancacı altında toplanırlardı. Bazen bir vilâyetin beylerbeyi harbe davet edilmez de vilâyet sancak beylerinden biri veya bir kaç çağırılırdı. Bir sancak beyi harbe memur oldu mu, sancacı dahilindeki bütün timar ve zeamet sahipleri otomatik olarak harbe memur olmuş olurlardı. Eğer bir vilâyet beylerbeyi harbe memur olursa, vilâyetinin bütün sancak beyleri ve dolayısıyla bütün timar ve zeamet sahipleri otomatik olarak harbe giderlerdi. Timar ve zeamet sahipleri sancak beyinin bayrağı altında, sancak beyleri de beylerbeyinin bayrağı altında toplanırlardı.

Bir beylerbeyi sefere memur olursa; timarlı sipahiler sancak beyleri tarafından yoklama edilir ve önünde teftiş verirlerdi. Sancak beyi de kendi kapısı kulu askeri ve sancacı timarlı sipahisi ile beylerbeyinin önünde alay gösterir ve teftiş edilirdi. Beylerbeyiler de kendi kapı kulu askeri ve paşa sancacı timarlı sipahisi ve vilâyetin sancak beyleri ve askerleri ordu kumandanı olan serdarın önünde alay göstererek teftiş görürdü. Vilâyetinin timarlı sipahisi derme çatma ve serdarda bulunan defterlere göre çıkması lâzım gelen miktardan noksan ise Beylerbeyi sorumlu tutulur, bazan idam bile edilirdi. Beylerbeyiler için vilâyet merkezinde, sancak beyleri için sancak merkezinde, kasabalarda birer mirî saray vardı. Her yeni vali ve sancak beyi o mirî saraya konardı. Bunların içinde çoğu, Türk yapı sanatının hakikaten muazzam ve güzel eserleriydi. Maalesef zamanımıza kadar bu binâlardan hiç biri kalmamıştır. Geçmiş asırlarda Türkiye'ye gelmiş ecnebi ressamların yaptıkları resimlerden tanıdığımız eski paşa sarayları ve sancak beyi sarayları, mubalâğasız birer sanat bediasıdır. Bu yapıları Karadeniz dahilinde Ünye sancak beyliği sarayının resmini, eski bir sulu boya resimden ressam Nezihin kopyası olarak bu sahifeye koyuyoruz. Ondokuzuncu asırda İngiliz ressamı Allom'un yaptığı Manisa Paşa sarayının içinde bir salon ise, en basit tarzla bir ihtişamın ifadesidir.

Her vilâyet merkezinde bir iç kale bulunurdu. Bu iç kaleler umumiyetle şehrin içinde ve şehre hâkim bir mevkiye idi. İç kaleler bir kale dizdâri (kale kumandanı) ile bir yeniçeri kıtasının emrinde idi; vilâyet merkezindeki yeniçeri kıtalarının ağaları, İstanbuldaki yeniçeri ağası tarafından tayin edilirdi. Vilâyetlerdeki yeniçeri ağalarını valiler azledemezlerdi. Tedbiri icab etse bile merkeze yazarlar, merkezden azolunurlar, yeni ağa da gene merkezden tayin olunurdu. Beylerbeyi iç kaleye kapısı kulu askeri asla giremezdi; sadece merak safkasile ziyaret etmek isterse bir kaç kişilik maiyetle girer, doluşur, çıkardı. Vilâyet merkezindeki iç kalelerle muhafazasına memur yeniçeriler, valilerin asi olabilecekleri ihtimaline karşı merkezden birer emniyet teşkilâtı idi. Kâfi miktarda erzak ve cepâne depoları, şehre hâkim topları ve su sarnıçları bulunan iç kaleler, tarihimiz boyunca, herhangi bir sebeble isyan eden valilere karşı, daima büyük bir tenlike teşkil etmiş ve asi valileri, tedbirlere gelen kuvvetle iki ateş arasında birkararmıştı. Yahud da, beylerbeyiler, isyanlarından evvel bir hile ile evvelâ vilâyetleri merkezinde bu iç kalelerini ele geçirmişlerdir.

Sancak beyleri bazan bir veya iki tuğlu bir paşa da olabilirdi. Beylerbeylik için üç tuğlu paşa olması şarttı. Beylerbeyilerin ekserisi de vezir rütbesini haiz bulundurlardı. Vilâyetler arasında bir derece yoktu; yalnız vilâyetlerin toprak serveti bakımından pašaların hasırları az veya çok olurdu. Valiliklerin içinde has gelir ve zengin vilâyet Mısır idi; pek tabii bir vezirin Mısır valiliğine tayini arzu edilir bir memuriyet idi.

Sarıka Erzurum ve Van valilikleri büyük memuriyetler bilinirdi; birincisi, İranın hudud valileri ile merkeze danışmadan bazı hudud

SULTAN İBRAHİM DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

(Başarafa 91 inci sayfada)

- 1647 Sadrazam Salih Paşanın idamı; Kara Musa Paşanın sadareti. Bu vezirin işe başlamadan azli ve Şehri Ahmed Paşanın sadareti (bu zat, ölümünden sonra tarihimizde Hezarpare Ahmed Paşa diye şöhet alacaktır).
- 1647 Venedik Cumhuriyeti ile Dalmasya hududunda da muharebelerin başlaması
- 1647 Birinci Kandiye muhasarası
- 1648 Sivas valisi Vardar Ali Paşanın Celâlî olması ve İbşir Paşa elile idamı (bu eserde Celâlîler yazısına bakınız)
- 1648 Venedik donanmasının Çanakkale Boğazını ablukası Türk donanmasının Boğazdan çıkarak Giride yeni kuvvetler, erzak ve cepâne götürmesine mâni olması. Venedik filosu yapıp çıkarmayan Kaptanı Derya Himaroğlu Mehmed Paşanın idamı
- 1648 İstanbulda Yeniçeri asker ocağı erkânile Padişahın valdesi Kösem Sultanın hazırladığı askeri hükümet darbesi, Sadrazam Ahmed Paşanın evvelâ azli, sonra idamı ve cesedinin ihtilâlciler tarafından paramparça edilmesi. Mevlevî Sofu Mehmed Paşanın sadareti. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesi ve henüz yedi yaşındaki oğlunun cülûsu. Sultan İbrahim'in pencereleri örülmüş ve kilidine kurşun dökülmüş bir odada hapsi. sonra, bu padişahı seven İstanbul halkı ile Saray halkının bir ayaklanmasından korkularak Sultan İbrahim'in Cellâd Kara Ali ve yamağı Hamal Ali ellerile idamı
- 1648 Bir idam fetvası hükmünü yerine getirmek için verilen bir emirle ve hattâ Sadrazam tarafından sopa ile dövülerek Sultan İbrahimi boğmuş olan Cellâd Kara Ali ile yamağı Hamal Ali'nin bir padişahı boğmak işinin ağır töhmetile idamı

4. Sultan Mehmed

1648 de yedi yaşında padişah oldu, hatta iki sene sonra padişah iken sünnet edildi. Kırk sene hükümdarlık yaptı. Türk müverrihlerinin «Avcı» muası Avrupalıların «Büyük» lâkaplarıyla anıldıkları bu padişahın zamanında Türkiye imparatorluğu şevket ve azametinin en yüksek noktasına ve siyasi haritasının en geniş hudutlarına ulaştı. Yine bu padişahın zamanında Avrupa harperimizde büyük bozgun devri başladı.

Osmanlı tahtına, babasının kaatillerinden büyük anası Kösem Sultanın vesayeti altında çıkmıştı; koyu kumral, güzel bir çocuktu; cülûsu günü manen heybetli görünmesi için alınının ortasına siyah mürekkeble ismi celâlin ilk harfi olan bir «elif» yazılmıştı; tahta oturamamış, ülemanın Kara Çelebizade Aziz efendi çocuğu koltuklarından tutup orurmuştu. Saltanatının ilk yılları, denizde ve karada devam eden ve kötü idare edilen Girit harbinin doğurduğu güçlükler, İstanbulda hükümet iktidarı için sık sık çıkan ihtilâller, Anadolu ve Rumelinde şekavetlerle dolu geçti. Bir ara anası Turhan Sultanla ninesi Kösem Sultan arasındaki rekabet, çocuk padişahın hayatını tehlikeye koydu; evvelâ sünnet dönünde bir suikaste uğradı, ameliyat edilen uzununu bağları gözülerek yatağa seylanı demden ölmek üzere iken kurtarıldı; sonra yeniçerilerle Kösem, Sultan Mehmed'i indirip kardeşi Süleyman tahta oturtmak için askeri bir hükümet darbesi hazırladılar, vaktinde haber alındı, Kösem sarayda öldürüldü, halk çocuk padişah ile anasını müzahere etti, yeniçeri ocağının fitne başı olanları da yokedildiler.

Nihayet Turhan Sultan ihtiyar Köprülü Mehmed Paşayı bir diktatör salâhiyeti ile Sadrazamlığa getirdi. Bu vezirin iradesi ve namusu ve amansız şiddet politikasıyla imparatorluğun iç dirlik ve düzeni kuruldu; şekavet, tegallüp binlerce baş uçurularak kökünden kazındı. Yedi sene vezirlik yapan Mehmed Paşanın vasiyeti tutularak yerine aynı salâhiyetlerle yirmi altı yaşındaki oğlu Fâzıl Ahmed Paşa getirildi. Türkiye tarihinin en büyük vezirlerinden biri olan Ahmed Paşa da genç yaşında ölmüne kadar on beş yıl iktidarda kaldı. Bu yıllar devletin en muhtemem ikbal devri, Sultan Mehmed'in de en mesut seneleri oldu. Çılgın av merakı bu devirde başladı. İstanbulda pek oturmadı, âdetâ Edirne sarayına yerleşti ve oradan sık sık, bazan haftalarca süren ve çok ağır masraflara malolan, hattâ bazan 20-30 bin kişilik bir maiyetle yapılan sürgün avlarına çıktı. Devlet işleriyle hiçmeşgul olmadı. Fâzıl Ahmed Paşa bizzat Giride giderek son mukavemet noktası olan Kandiye kalesini fethetmiş ve Adanın kat'i ilhakını tamamlamış, bir Polonya seferinde Podolya eyaleti ilhak edilmiş, Almanya imparatoruna karşı açılan Harb de, Vasvarda şerefli bir sulha bağlanmıştı. Lehistan ve Almanya seferlerine yolların yarısına kadar bir ihtişamın mümessili olarak Sultan Mehmed de gitmişti; bu sefer yollarında da sürgün avlarını kaçırmıştı.

Fâzıl Ahmed Paşanın ölümünden sonra Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sadrazam oldu; bu büyük vezir de Türk küheni Viyana kalesi kapılarına davadı; fakat ikinci Viyana muhasarası, büyük serdara yapılan ihanetler yüzünden bir bozgunla neticelendi. Dördüncü Mehmed de Sadrazamın aleyhinde çalışanların tezvirlere kapılarak bu büyük veziri Belgrad'da idamettirince, Viyana önünde başlıyan bozgun durdurulamadı. Polonya, Venedik ve Rusya'nın da bize harb açmasıyla harb felâketli

(Devamı 98 inci sayfada)

meselelerini resen görüşmeğe ve halle salâhiyeti bir makamı; Erzurum valileri bu muhaberatında evrakin üzerine tuğralarını çektilerdi. Van valiliği ise, yurduluk ocalık sahibi Kürdistan hanları üzerinde bir hâkim idi, onların zengin yıllık hediyeğini alırdı. Rumelinde de en büyük valilik, keza bir tuğrağes vezirlik makamı olan Macaristanda Budin beylerbeyliği di. Sancak beyliği ve beylerbeylik için tahsil şart değildi. İçlerinde çoğu okuma yazma dahi bilmezdi. Otoriter bir şahsiyet, fitri bir celâdet kâfi meyizetlerdi. Bu bakımdan valilerin çoğu zalim kimseler olurdu. Hususî tahsil ve terbiye görmüş kişizade valiler, medrese tahsil gör-

dükten sonra mülki memuriyete intisab ederek valiliğe kadar yükselmiş simalar, ve Enderunu Hümayundan valilikle çıkmış olan kim seler, tarihimizde beylerbeylerin güzidelere olarak gösterilebilir. Unutmamalı ki çocukluğu ve gençliği en süflî işlerde geçmiş pespayelerin, dağlarda yol kesmiş, kervan soymuş şakilerin dahi bir fırsat bularak veya aman dileyerek sancak beyi ve bilâhare de beylerbeyi olduğu az değildir. Osmanlı imparatorluğunun siyasi bünyesi tetkik edilirken bu mevzu, muhakkak ki üzerinde ehemmiyetle durulması gereken, bize, koca bir imparatorluğun izmihâl sebeplerini aydınlatarak mühim bir noktadır.

KÜÇÜK NOTLAR CELLAD MEZADI

Bir mahkûm cellâda verildi mi, esvabile beraber üzerinden çıkan her şey cellâdların olurdu; bu eşyalar toplanır ve senede bir veya iki defa büyük bir mezad ile satılır, tutar bedelleri cellâdlar arasında taksim edilirdi. Buna «Cellâd mezadı» denilirdi. Cellâd mezadlarında ekseriya çok kıymetli eşya bulunurdu ve sahibleri cellâd elinde can verdiklerinden, bir uğursuzluk yorularak hakiki değerlerinden çok ucuz satılır, fakat cellâd mezadından bir şey satın almak da her kişinin yapabileceği şey değildi. Bazı devlet adamları, zenginler, cellâdın pençesi yakalarına yapışmadan üzerlerinde bulunan kıymetli kükrükleri, yüzükleri, saatleri, keselerini çıkarırlar, orada bulunanlara «Beni anar... Bir fatiha okusunuz!» diye hediye ederlerdi. Müverrih Peçevili İbrahim Efendi cellâd mezadı ve uğursuz eşya üzerine fevkalâde şayanı dikkat bir fıkra naklediyor.

İstanbulda Atatürk Bulvarı üzerinde Bozdoğanın kederinin hemen yanbaşı Belediye Müzesi yapılmış güzel medresenin bânisi, Onaltıncı asır sonu saray ricalinden Kapı ağası Gazanfer ağadır. Padişah Üçüncü Murad üzerindeki sonsuz nüfuzu ile rüşvet yolundan büyük bir servet yapmıştı. O zamanlar İstanbulda Rasim Aga isminden namı bir saatçi ve kuyumcu vardı. Hakikaten büyük sanatkârdı. Gazanfer Aga bu zata fevkalâde kıymetli elmaslarla müzeyyen bir koyun saati yaptırmıştı; (ceb saatinin daha büyüğü, koynunda muhafaza edilen saat), saatin cevahirini de kendisi vermişti. Kapı ağası Gazanfer Aga cellâda verince, Ağanın meşhur murassa saati koynundan çıkmış, cellâd eline düşmüştü. Cellâdlar, başlı başına bir servet olan bu saat için bir mezad yaptılar... Saati cellâd mezadından Tırnakçı Hasan Paşa satın almıştı. Az sonra Tırnakçı Hasan Paşa da idam olundu, saat gene cellâd mezadına düştü... Bu sefer de bu harikâlâde güzel saati pek ucuz bir bedel mukabil Kasım Paşa satın aldı... Bir iki ay geçti geçmedi... Kasım Paşa da cellâda verildi, saat onun da koynunda çıktı ve üçüncü defa cellâd mezadına düştü... Bu sefer de Gazanfer Ağanın meşhur saatinin Sadrazam Derviş Paşa satın aldı ve kardeşi bir Ahmed veya Mehmed Beye hediye etti. Ahmed veya Mehmed Bey dedim, müverrihler bu zatın ismini yazmıyorlar, pek genç yaşında, yani tüysüz bir delikanlı iken Sadrazamın himayesiyle Eğriboz Sanak Beyliğine tayin edildiği için «Civan Bey» diye lâkab takılmış ve adı unutulmuştur.

Müverrih Peçevili İbrahim Efendi Civan Beyle Eğribozda bey konacağın deniz üstüne kurulmuş şalaş taraçasında sohbet ediyorlarmış... Söz saatten açılmış... İbrahim Efendi de saat meraklısı imiş... Civan Bey koynundan m urassa bir saat çıkararak müverrihe göstermiş... İbrahim Efendi: «Ömrüme bu kadar güzel saat görmedim!» demiş... Civan Bey de saatin hikâyesini anlatmış... Peçevili elindeki saati hemen bırakarak: «Böyle uğursuz saati insan düşmanına vermez... Paşa nasil olmuş da size hediye etmiş!..» demiş... Bu söz Civan Beye tesir etmiş, hemen hançerle saatin el maslarını çıkarmış ve bir çekiç ile de çarklarını kırarak denize atmış..

Denizin dibinde saatin parıltısı görülüyormuş... Beyle İbrahim Efendi taraçada oturuyorlarmış... Bir atlı gelmiş, Civan Beye vazifesinden azledildiğini tebliğ etmiş, Civan Bey şaşırılmış: «Azlimi mucib bir şeyimiz yok idi!..» demiş... Gelen adam: «Beyim... Beyim!.. Derviş Paşa idam olundu... Sizin dahi idamınız için ferman çıkıp bostancılarla gönderildi... Sonra şefaati... İkiniz himmet ettiler... İkinci bir ferman ile ben gönderildim... ve idamınıza memur olanlara yarım saat evvel yetiştirdim!..» cevabını vermiş.

KÖSEM

Kösem Mahpeyker Sultan kocasının, iki oğlunun ve bir torununun zamanında, Haseki Sultan, Valide Sultan ve Büyük Valide Sultan olarak saltanat sürmüş muhteşem bir kadındır. Sevmiş, sevilmiş, baş ta-çı edilmiş; Osmanlı sarayında türlü entrikalarla karşılaşmış ve rakiblerinin hepsini yere sermiş, saltanatı uğruna cinayete varıncâ her şeyi meşru görmüş; sonsuz bir maddî hirs içinde yaşyarak Karun hazineleri toplamış ve bu yolda rüşvet almış, ticaretle meşgul olmuş, halkı olmasını bilmiş, deryadan katiller sarfederek yetim, öksüz, yoksul kızlara gevizler yapmış, şefik ve rahim görünmüş; cami yaptırmış, mektep yaptırmış, hamam yaptırmış; gök yüzünde elmas gibi parlayan yıldızlara benzer, aslında cehennemî bir ateş külçesidir.

Osmanlı sarayında geldiği tarihte on üç yaşından büyük değildi, on dört yaşındaki veliaht şehzade Ahmed'in koynuna verildi ve bir kaç ay sonra şehzadesi Padişah, Ken dişi Haseki sultan oldu.

Adalı bir Rum kıızıydı, ırkının asil güzelliğine ve âteşin zekâsına sahibdi; genç Padişahı teshir etti; Sultan Ahmed ona «Kösem» lâkabını verdi. Kösem, sürünün başında giden demektir. Mahpeyker de Padişahı çulgin gibi sevdi; Sultan Ahmed ince, zarif, güzel bir çocuğu, gayet dindardı. İstanbul bahçelerinde ve kasırlarında saz ve söze hisar eden zevk ve safa ve kalp temizliği içinde ibadetle geçen bu yıllar, Kösem Sultanın hayatında en mesud devirdir.

Sultan Ahmedin muhtelif kadınlardan beş oğlu dünyaya gelmişti; büyük şehzade Osmanın anası Meh firuz Haseki idi. Büyük şehzadeyi doğurmak fırsatını kaçırmak Kösem'in istikbali için ağır bir darbeydi.

Sultan Ahmed pek genç, yirmi sekiz yaşında öldü. Kösem de Sultan Ahmedin bütün harem takımıyla beraber Beyazittaki eski saraya gönderildi. Burada, belki de ölüncüye kadar bir odada çile dolduracaktı.

Sultan Ahmedin kardeşi Birinci Mustafa padişah oldu, fakat az sonra bir mecnun olduğu görüldü ve tahttan indirildi; henüz on dört yaşında bir çocuk olan ikinci Osman tahta oturdu. Sihhatli ve ateşin bir gençdi. Kendisine uzun bir saltanat vad edilmiş görünüyordu. Fakat dört sene sonra kanlı bir ihtilâlin bahtsız kurbanı oldu. Tımarhanelik deli ikinci defa tahta oturdu. Mustafanın bu ikinci padişahlığı ancak bir yıl sürdü. Dördüncü Murad padişah, anası Kösem Mah peyker sultan da valide sultan oldu.

Osman gibi on dört yaşında tahta oturan Dördüncü Muradın ilk yılları gürültülü ve kanlı bir anarşi devri oldu. Genç padişah ancak on sekiz yaşından sonradır ki devlet idaresini eline alabilirdi. Ve Osmanlı tarihinin amansız müstebit hüküm darlarından biri oldu. Kösem Sultan, haremde padişah gözdesi kadınlara tahammül edecek analardan değildi; oğlunu edenerunu hümayun güzel delikanlılarıyla düşüp kalkmağa teşvik etti ve kendisi haremde rakipsiz hâkimesi kaldı; oğlunun üzerinde nüfuz sahibiydi, Kösem Sultanın kapısı, koca imparatorluğun hacet kapısı oldu; mansab arıyan, mansabını korumak isteyen, büyük ticaret işleri peşinde koşan oraya başvurdu ve Valide Sultanın ayaklarına altın ve elmas akmağa başladı. Sultan Murad gözde ne-civanları ile gece gündüz içiyordu; müthiş bir ayyaş ve kanlı bir müs-debit olmuştu. Kardeşlerinden evvelâ Süleymanla Ahmed, sonra da Kasım cellâda vermişti. Öz evladı Kasımın kurtaramayan Kösem ölüm sırasının diğer oğlu İbrahime ve hatî kendisine geldiğini görüyordu

MAHPEYKER VALİDE SULTAN

Sultan Murad'ın çılgın ve kirlî eğlencelerinde mütehasss bir nedim olarak hizmet gören İranlı bir Prens, Yusuf Han, ayyaş padişahı anası sleyhine muvaffakiyetle tahrik ediyordu. Kösem ve İbrahimi beklenmedik bir hâdise, sultan Murad'ın sıradan ölüm döşegine yatması kurtardı.

İbrahim'in hükümdarlığı, Kösem sultana rahat bir nefes aldırttı. İbrahim, osmanlı hanedanının tek erkeği olarak kalmıştı; yıllarca ölüm korkusu içinde yaşamış olduğundan erkeklik kudreti, zürriyet kabiliyeti düğümlenmişti. Kösem Osman oğullarını inkırazdan korumayı kendisine mukaddes bir vazife bildi; padişahdan dölmek için her şeyi yaptı. Hekimler kuvvet macunları hazırlarken; hocalar muska yazar ve üfürükçüler okur üflerken Valide sultan da haremi hümayunu, her biri cennet kaçını hurilerle doldurdu. Bu hümmah çalışma muvaffakiyetle neticelendi, sarayın odalarında, birbirini peşinden doğan şehzadelerin ve sultanların beşikleri sallanmaya başladı. Her biri türlü iş ve ve cilve ile padişahı bendedmeğe çalışan kadınlar, Kösem'in nüfuzu için bir tehlike olmağa başladılar; öylesine ki, bir hiddet ve gazeb anında, sultan İbrahim, haşmetli ve azemetli anasını Topkapı dışındaki bahçesine sürgün etti. Kösem sultan derhal hazinesine el attı; yeniçeri ecâğının ileri gelen ağalarıyla anlaşdı ve ocak kuvvetine dayanarak padişahın arzusuna rağmen saraya döndü. Saraya döndükten sonra da intikamını pek gâddarane aldı. Bir yeniçeri ayaklanması sultan İbrahimi evvelâ tahttan devirdi, sonra cellât kemendine kadar götürdü; son korkunç emir anasından alınmıştı; Kösem: «İbrahim mahpesinden boşanmış bizi ve sizi sağ koymasın» demişti. Yedi yaşındaki torununu yeni padişah Dördüncü Sultan Mehmed, Kösem'in elinde bir kukla demektî; Mehmed'in anası çok genç ve toy Hatice Turhan sultan da, artık «Valide-i Muazzama» unvaniyle anılan Kösem'in karşısında bir rakib sayılamazdı. Fakat halk «valide-i Muazzama» ya «Evlat kaatili» diyor ve Kösem'den nefret ediyordu.

İstanbulda hiç beklenmeyen bir esnaf ayaklanması Kösem'i ve Kösem'in siyasi müttefiki yeniçeri ocak ağalarını dehşet içinde bırakmıştı. Halk, ağaları, padişahın saltanat ortağı, memleketi rüsvet ve zulümle inleten türedi mütegalibeler olarak itham ediyor ve onların sarayda ki müttefiki «Valide-i muazzama»nın eski saraya gitmesini istiyordu: «Küçük padişahımızın kendi anası vardır!.. diyordu..

Kösem yeniçeri ağalarıyla beraber yeni ve korkunç bir saltanat

darbesini hiç tereddüd etmeden hazırladı; çocuk padişah zehirlenecek; bunda muvaffak olamazlarsa Kösem'in para ile elde ettiği bostancıbaşı bir gece saray kapılarını açık bırakacak, ağalar da yeniçerilerle beraber sarayı basıp Dördüncü Mehmed'i, anası Turhan Sultanı ve Turhanın sadık taraflarını, bu arada kızlar ağası zenci Uzun Süleyman ağayı katledeceklerdi. Tahta, Sultan Mehmed'in kardeşi Süleyman oturtulacaktı. Fakat Kösem'in cariyelelerinden Melekî isminde bir kız Bu suikastı Turhan sultana haber verdi ve Turhanlılar, suikast gecesi Kösem'in dairesi ni basarak Valide-i Muazzamayı öldürdü. Sahne pek müthiştir:

Kızlar ağası yalın kılıç başa geçmiş. Arkasında «padişahımız uğru na canımız feda olsun!..» diyen sadık zülüflü baltacılar, kapıya dayanmıştı. Kösem gelenleri yeniçeriler zannetmiş, elinde bir altın şamdan kapıya koşmuş:

— Geldiniz mi?!.. diye sormuştu. Süleyman Ağa:

— Beli geldik.. demişti.

Zencinin sesini tanıyan Kösem dehşet içinde dona kalmış. Şamdanı kapının önünde bırakarak içeriye kaçmış, bir yüküğüne içine saklanmıştı..

Kapıyı kıran Turhanlılar, Valide-i Muazzama dairesini yağma etmişler.. Fakat aradıklarını bulamamışlardı. Kuşçu Mehmed isminde bir genç baltacı yükük kapağını açmış. Bir iki şilte çekince, Kösem'in yuvalarından fırlanmış gözleriyle karşılaşmıştı. Delikanlı:

— Çık!.. diye emretmiş. Cevab alamayınca pençesini ihtiyar sultanın yakasına atarak çekip çıkarılmış ve Valide-i Muazzama genç baltacı neferinin çıplak ayaklarına kapanarak:

— Kıyma bana şehbazım.. Seni Karun hazinesine garkedeyim... Beni padişahımıza diri götür!..

Diye yalvarmıştı...

Mehmed:

— Koca Valide burada.. Bre koşun.. Koşun!.. diye bağırılmıştı.

Ortalık karışmış, baltacılar Kösem'e kılıç ve hançer üşürmek istemişti. Kuşçu:

— Kılıç galman.. Bre savulun!.. diye bir nağra atmış ve Kösem'i boğmak üzere kollarını sıvamıştı. O sırada Kösem elini koynuna sokmuş yattığı yerden avuç avuç mücevher ve altın saçmağa başlamıştı. Baltacılar bunları yağma için bir-

birlerini çiğnerken Valide-i Muazzama yerinden kalkmış, ve yaşından umulmayan bir çeviklikle fırlayarak kaçmak istemişti.. Fakat Kuşçu bir pars gibi atılarak Kösem'i altına almış ve pençelerini gırtlığına geçirmişti.

Kösem:

— Yiğit.. Kıyma bana.. Cellâdım olma!.. diye inlemiş, Mehmed de:

— Merhamedden, bilmediğin şeyden bahsetme.. Kelime şahadet getir!.. demişti.

Delikanlının parmakları boynuna gömülürken Kösem bir şeyler mırıldanmıştı; biraz sonra da yere bir külçe halinde serilmişti. Kuşçu Mehmed üzerinden kalkınca yeni

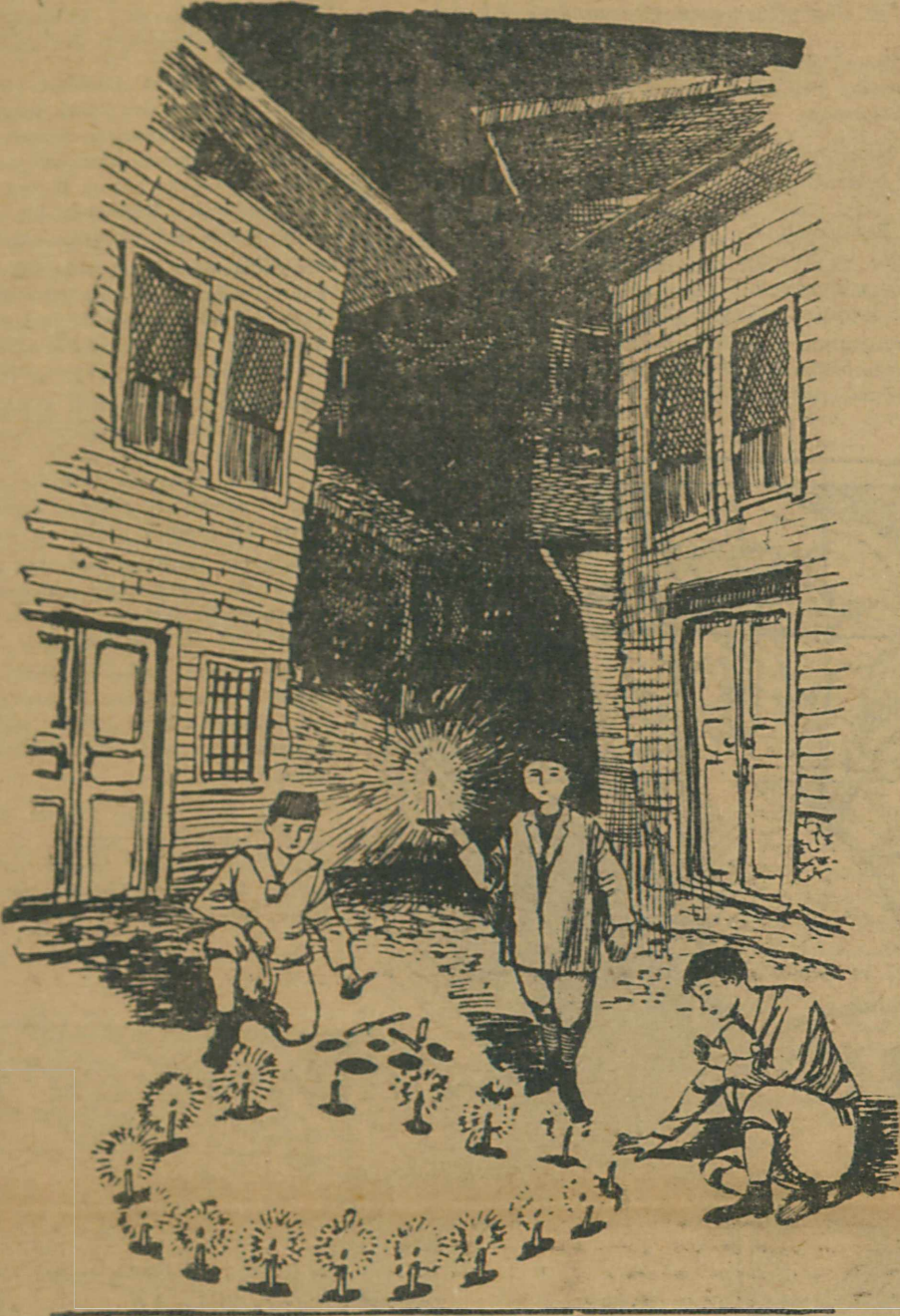
bir yağma başlamıştı.. Kösem'in üstüne atılan baltacılar, koynunda kalan son mücevherleri, parmaklarından yüzüklerini, boynundan altın muskalarını, kulaklarından küpelerini alıyorlardı. Bu arada:

— Öldü!.. Öldü!.. Sesleri yükselmişti.. Bunu da bir panik takib etmiş. Zülüflü baltacılar Kösem sultanın dairesinden çıkmışlar.. kaçımlardı.. Odada yalnız Kuşçu Mehmed kalmıştı.. Delikanlı, bir padişahın karısı, iki padişahın anası ve bir padişahın büyük anası olan bir kadını boğmuş olmanın ağır mesuliyeti ve dehşeti altında perişan bir haldeydi.. O sırada Kösem, derin bir inilti ile başını çevirmiş ve gözlerini açmıştı.. Mehmed'i görür görmez de canhıraş bir çığlık atmıştı.. Delikanlıya gelince, artık deliye lönmüştü.. pençelerini kullanmağa cesaret edememiş.. Gözüne ilişen bir perde kordonunu koparmış ve ilmek yapıp Kösem'in boynuna geçirmiş ve iki ucunu çılgın gibi çekmeğe başlamıştı. Kösem'in ağzından ve burnundan bir kan boşanmış.. Kuşçu Mehmed'in üstü ve elleri kan içinde kalmıştı. Osmanlı sarayında yarım asırdan fazla hüküm sürmüş muazzam ve muhteşem kadın ölmüştü.

Ertesi gün, birkaç kişinin omuzunda, saltanatına, aşkına, güzellğine doyamadığı kocası Birinci Sultan Ahmed'in türbesine götürülecek, defnedilecekti

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

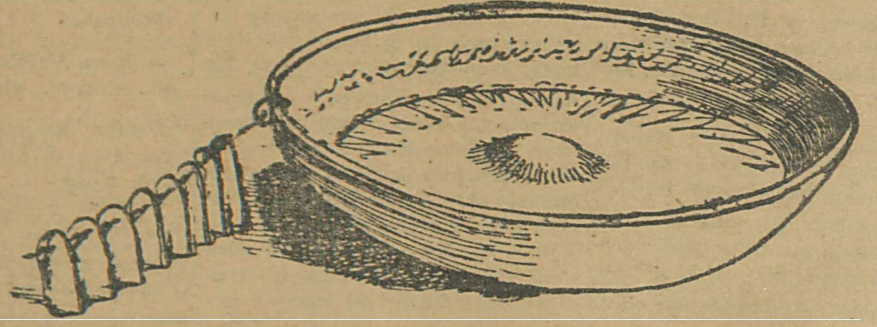
YER MAHYASI

ASRIMIZ BAŞLARINDA İSTANBUL ÇOCUKLARININ RAMAZAN GECELERİ EĞLENESİ İDİ. MİDYA KABUKLARINA ZEYTÜN YAĞI VE FITİL KAYAR VE BU UYDURMA KANDİLLERLE SOKAKLARDA YERE TÜRLÜ RESİMLER YAPARLARDI.

CELLAD MEZARLIĞI

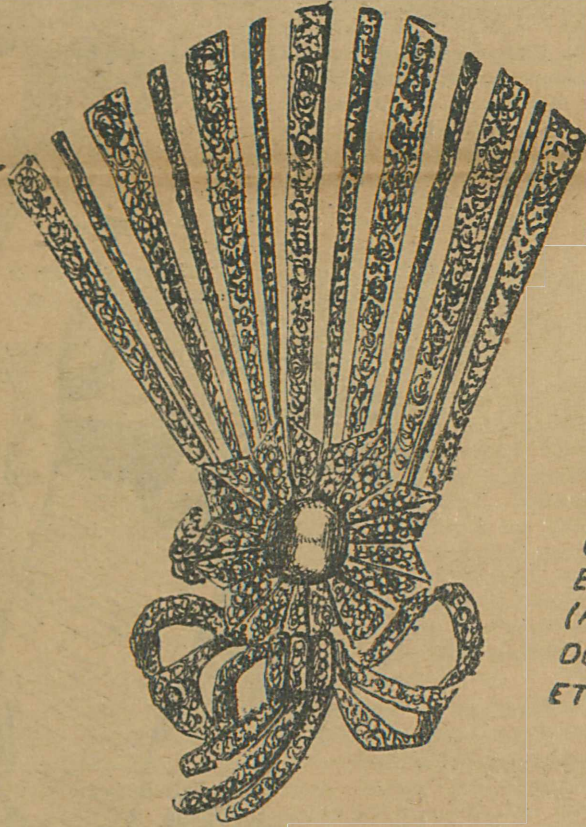
İSTANBULDA EYYUBDA KARYAĞU BAYIRI SERİSİNDEDİR. ECDADIMIZ, BİR ÜCRET KARŞILIĞI CAN UÇURMAYI MESLEK EDİNMIŞ CELLADLARI, ÖLDÜKLERİ ZAMAN DİĞER İNSANLARIN YATDIĞI BİR MEZARLIĞA GÖMÜLMEĞE LAYIK BULMAMIŞTI.

SARILIK TASI

SÜLEYMANİYEDE DÖKMECİLER HANINDA ŞÖHRETİ XVI. ASIRDAN BERİ DEVAM EDE GELEN BİR HAMAM TASI VARDI. SARILIK HASTALIĞINA TUTULANLARIN BU TASLA YIKANDIKLARI TAKDİRDE İYİLEŞDİKLERİNE İNANILIRDI. TASIN BİR KENARINDA BİR TELE BAĞLI BAKIR TABLETCİKLER VARDI, BUNLARIN ÜZERİNDE HASTALIK DÜALARI YAZILI İDİ. BU TAS 1944 YILINA KADAR DÖKMECİLER HAMAMINDA İDİ.

2000 ELMASI SORGUC

ÜÇÜNCÜ SELİM İNGİZ AMİRALİ NELSONA HEDİYE ETMİŞTİ. BU MEŞHUR AMİRAL FRANSIZLAR O ZAMAN BİR OSMANLI VİLİYETİ OLAN MISIRI İŞGAL ETDİĞİNDE EBUHÜR (ABUKİR) DA FRANSIZ DONANMASINI İMHA ETMİŞTİ.

EVLIYA ÇELEBİ

Büyük Türk seyyahı ve muharri-ri Evliya Çelebi, bir şaheser olan on cildlik seyahatnamesinde yer yer kendi tercüme halini de yazmıştır. Efsiz büyük bir muharririn hayatını kısmen aydınlatan bu otobiyografi parçaları, kemankeş pehlivanlar yanında kaleme alınmış bir risalede tesadüf ettiğim küçük bir kayıt istisna edilirse, Evliya Çelebinin hayatına dair yegâne vesikalardır; muasır olan müverrihler, vakânüvisler ve şura tezkereci muharrirleri, onun, müstakbel asırlarda saltanat sürecek kalem dehasını görememişler, kendisinden bahsetmek şöyle dursun, herhangi bir vesile ile adını dahi kaydetmemişlerdir.

Evliya Çelebi Birinci Sultan Ahmed zamanında, Hicri 1020 yılı muharreminin onuncu Aşure günü (hesabla yanlışmış isem 25 mart 1611) İstanbulda Unkapanında doğmuştur.

Babası, Kanuni Sultan Süleyman ile Belgrad, Rodos, Budin, Estoni Belgrad ve Sigetvar gazalarında bulunmuş Kuyumcubaşı Derviş

Mehmed Zilli Ağadır. Dedesi Demirci Kara Ahmed Ağa, onun dedesi de Yavuzer Sinan Bey idi. Kendi kaydına göre, baba tarafından şerecesi Hoca Ahmed Yeseviye kadar çıkıyormuş. Yavuzer Sinan Beyin halen ibadete açık Unkapanında bir camii vardır ve Fatih devri yapılarındandır.

Anası Abaza idi; On Yedinci Asır Sadrazamlarından Melek Ahmed Paşanın babası Tophaneli Abaza Pervane Kaptan tarafından pek küçük yaşta İstanbulla getirilerek saraya takdim edilmiş, saraydan da Kuyumcubaşıya verilmişti.

Evliya, doğumunu şöylece anlatır: «Bu hakir Evliyayı bir riya, rahmi maderden bu âleme çıktığımızda merhum Sun'ullah Efendi hanemizde bulunup kulağımızda küpe olmak için Ezanı Muhammediyi savtı âlâ ile okumuşlar... Ve akıka kurbanımızı dahi Mevlevî Şeyh İsmail Efendi kesip «İsmail kurbanıdır» buyurmuşlar. O gece hanemizde 70 kadar sâhibi sülûk ve ârifi billâh canlar bulunup Keysûdâr Kapânî Mehmed Efendi haki-

rin kundağını alıp kulağıma Ezanı Muhammedî okumak murad edindikte:

— Bu oğlanı âgâh edip kulağına kim ezan okudu?

Diye sual edince huzzardan üstadı ekremimiz dersiâm Ahfeş Efendi:

— Ezanı Sun'ullah Efendi okudu!.. der.

Keysûdâr Mehmed Efendi:

— Biz dahi indel inâbe fenâ filâh ezanı okuyalım!..

Deyip bir savtı hazin ile ezan okuduktan sonra elindeki mâhud taberi dahi bir tarafıma koyup:

— Bunu bu oğlana ihsan ettim... Çok gazada bulunup fakrû fâkede sahibi seccadei celâl olsun ve zamanı fenalığında bir şeyden korkmayıp kumda oynasın, ayağına çöp batmasın!..

Diye Fatihai şerife tilâvet ederek bâdesselâm giderler. Ve ilk defa ağzıma, Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Divane Abdi Dede mübarek ağzından nanopere çıkarıp koyarak:

— Fıkara lokması ile perveriş bulsun!..

Demişler. Ve Yenikapı Mevlevihanesinin şeyhi Hazreti Doğanî Dede bu hakiri kucağına alıp havaya atarak:

— Bu oğlan, bu cihanda bizim uçurmamız olsun!

Buyurmuşlar...»

Bu satırlar, büyük muharririn baba evi hakkında oldukça aydın bir fikir vermektedir. Derviş Mehmed Zilli Unkapanında otururdu. O zamanlar Unkapanının iş yüzünde kuyumcu dükkânları vardı. Evliyanın çocukluğu da Unkapanında geçti. Semt, Evliya gibi büyük bir halk muharririnin yetişmesi için çok uygun, canlı ve hareketliydi; her an gürültü içinde, arı kovunu gibi Arabacılar meydanı; meydan önünde mahalle mektebi; mektebde yatıp kalkın ve yaz kış baş, ayak çıplak gezen uzun saçlı Keysûdâr Mehmed Efendi; Mehmed Efendiyi ziyarete gelen hemşerileri, Macaristanda Peçevi taraflarının kapıçalı, kopçalı çağırılı adamları; Âşık Derviş Ali; bir gün babasının dükkânında Kur'an okurken Evliyanın gözü önünde Âşık Aliyi me-

mesinin üstünden bıçakla vurup öldüren Hacı Ahmed oğlu nam yigit; bu delikanlının Ağa Kapisında idamından sonra cesedinin geceleyin Çardak iskelesinden denize atılması yıllarca sonra bütün renk ve hareket canlılığı ile hatırlıyacağı sahneler olacaktı.

Çok yaşamış ve çok görmüş olan Derviş Mehmed Zilli oğlunun üzerinde derin tesirler bırakmıştı. Gördüklerini bir ressam kudretile tasvir eden, canlı ve renkli nakleden Evliya Çelebinin şu çocukluk hâtırısı da şayanı dikkattir:

«Pederimiz bir piri fânî idi. Yâri-garı refikî Sukemerli Koca Mustafa Çelebi namında yine bir pîr vardı; Fransa Kralı kızının akrabasından olduğu muhakkak idi ki kendisine Fransa Kralından hediyeler gelirdi; âlemi sabavetimizde hakire bazı eşkâli garibe ve tasvirler başuşlar idi» diyen Evliya Çelebinin yıllarca sonra inkişaf eden ve bir muharrir için büyük kıymet teşkil eden müşahede kudreti üzerinde, küçükük iken, bir Fransız dönmesi olduğu belli Sukemerli Koca Mustafa Çelebi tarafından hediye edilen resimlerin terbiyevî tesiri inkâr edilemez: o asırda ki, bir Müslüman Tür kevinin eşiginden resim namına bir kırpıntı dahi giremezdi, neler olduğunu aydın olarak bilemediğimiz «eşkâli garibe ve tasvirler» karşısında saatlerce oyalanmak, küçük Evliya için muhakkak ki muhteşem bir mazhariyet idi.

Altı yaşında iken âr ile namusu farketliğini hatırlıyan Evliya, mahalle mektebini bitirdikten sonra Filyokuşunda Hâmid Efendi medresesinde «höcrenişin» oldu; burada

4. Sultan Murad Devrinin Kronolojisi

(Baştarafı 86 ncı sayfada)

devrin tanınmış ulemasından Ahfe Efendiden yedi yıl tahsil ve tekmili fûnun etti.

Evliya Çelebi Hicri 1054 (Milâdî 1636) da Dördüncü Sultan Murad tarafından Enderunu Hümayun oğlanları arasına alındı; büyük muharrir 25 yaşlarında idi; hayatının bu mühim vakasını şöyle anlatıyor: «1045 Ramazanı şerifinin Kadir gecesinde idi; Ayasofya Kebirde her sene üç gece ihya olunup nice bin âdem cemolordu. Hakir ise o sırada üstadım merhum Evliya Mehmed Efendiden Kur'anı Kerim bîzîni tekmil ederek pederim merhum Derviş Mehmed Ağanın arzu ve teşviki ile o senenin Leylê Kadirinde Ayasofya camiiinde müezzinler mahfilinde ve Bilâli Habesh makamında teravihden sonra hatmî şerifi tilâvete başlamıştım. Surei Bakarayı bitirince Kozbekçi Mehmed Ağa ve Silâhdar Melek Ahmed Ağa mahfile çıkıp bu hakire o kalibalk cemaat içinde zer ender zer tâci Yûsuffi giydirdi:

— Buyurun... Sizi saadetlû padişah ister!..

Diyerek elimden yapıp mahfilî padişahiye götürdü. Gazi Murad Hanın cemâli bâ kemâlini müşahede edip huzuruna varınca zemini bus edüp bâdeselâm velkelâm vâfir tebessüm edüp:

— Kaç saatte hatmî şerif edebilirsin?!

Buyurdular.
— Padişahım!.. Sürat etsem yedi saatte hatmederim...

Değişimde:
— İnşallah merhum saidî şehid Musa Melek yerine yedi beyza gibi yedi tulânı ayan edip müşahibim olursun!..

Buyurdular ve iki avuç altın attılar ki cümlesi altı yüz yirmi üç sikket hasene idi. Hakir o vakitler gerçî zayıf ve nahif, amma gayet necib ve reşid idim; âdabı meclisi bîlp Vüzera, Vukelâ ve Şeyhülislâm huzurunda müşahabet ederdim. Bâdehu Sultan Murad Han Ayasofya camiinden kalkıp fanus ve meşaleler ile ve hakir dahi bir ata binerek Servi Kapısından Sarayı Hümayuna dühul edip kendileri bizzat Hasodaya girip hakiri Hasodabaşıya teslim eyledi; kendileri haremî hasa girdiler.»

Ertesi sabah Evliya Çelebi Kilerci başı Ali Ağaya teslim edilir ve Kilerli köşğuna kaydolunur. Burada, Turşucubaşı Ahmed Ağa lâ-lâsı, Güğümbaşı Mehmed Efendi yazı hocası, ihtiyar Derviş Ömer musiki hocası, ulemadan Keçi Mehmed Efendi türkçe hocası olurlar.

Derse, hüfza, musikiye çalışarak Kilerli köşğü ağırları gece ve gündüz Hüseyin Baykara fasılları eder. Anası tarafından akrabası olan Silâhtar Melek Ahmed Ağa, Evliyayı daima gözetir, himaye eder. Bir gün Civan Dilsiz ile Tavşan Dilsiz gelip sirtında «zer ender zer ekmeşi fâhire» ve başında «zerdûz arakiyei Yûsuffi» bulunan Evliyayı padişahın huzuruna çıkarırlar. Padişahın zeği ve hazır cevap Evliyadan hazretmiştir:

— Evliya!.. Sana destur... Şimdi-den sonra müşahibimsin... Sana niçin ve neden ve kapı ve bica yoktur!..

Diyerek bir samur kürk ihسان eder; Evliya da içinden «Hüdaya gükür ihسان etti bize bu kürkü» deyip padişahın eteğini öper; kürk, «zeyif ve nahif» gence büyük gelmiştir; Sultan Murad:

— Bu kürk sana uzundur, babana gönder, bizi duadan unutmayın!..

Diyerek istikbalin büyük seyyahına başka bir kürk ihسان eder ve başına da kendi eliyle bir samur kalpak giydirdi. Evliya Çelebi bu samur kalpakı yıllarca kıymetli bir hâtırâ olarak başında taşımıştır.

O gün Sultan Murad Evliyaya bazı şeyler okutur; bu arada bir de varsagî ister; Evliya da, güftesi Sultan Murad tarafından Musa Melek Çelebi için yazılmış olup Derviş Ömer tarafından bestelenmiş şu varsagîyi okur:

Yola düşüp giden dilber
Musam eğlendi gelmedi
Yoksa yolda yol mu şaşı
Musam eğlendi gelmedi...

1624	Sadırazam Kemankeş Ali Paşanın idamı, Çerkes Mehmed Paşanın sadareti ve yeni sadırazamın İran üzerine yürüyecek bir şark ordusuna serdar tayini
1624	Kazak korsanların İstanbul Boğazına girerek Sariyer ve Yeniköyü vurmaları
1624	Celâli Abaza Mehmed Paşanın Kayseri civarında mağlûbiyeti; Celâli Cennetoglundun tenkili
1625	Sadırazam ve serdar Çerkes Mehmed Paşanın Tokad kışlağında vefatı; Hafız Ahmed Paşanın sadareti ve serdarlığı
1625	Karadenizde Kazak korsanların Donanmayı Hümayun tarafından perişan edilerek tenkili
1626	Bağdadı muhasara eden Hafız Ahmed Paşanın şehri ve kaleyi alamyarak muhasarayı kaldırıp dönmesi, Hafız Paşanın azlı, Halil Paşanın sadareti
1626	Halil Paşanın, kendi kapısından yetişmiş olan Abaza Mehmed Paşanın isyanını bastırmak üzere Anadolu'ya hareketi
1627	Erzurumun muhasarası, bu kalenin Abaza elinden alınması-arak ordunun Tokada dönmesi
1628	Sadırazam Halil Paşanın azlı, Hüsrev Paşanın sadareti ve serdarlığı, Erzurumun ikinci muhasarası ve Abaza Mehmed Paşanın Hüsrev Paşaya aman ile teslim olması; Sadırazamın ve Abazanın İstanbul'a gelmesi.
1628	Asrın namılı şeyhlerinden Aziz Mahmud Hüdânin vefatı
1629	Sadırazam Hüsrev Paşanın İran seferi
1630	Mihriban ve Hemedanın zaptı; Hüsrev Paşanın Dergüzin üzerinden Bağdada hareketi, Cemhâl muzaferiyeti; Bağdadan ikinci muhasarası ve Bağdad gene alınmayarak ordunun Musula çekilmesi
1631	Sadırazam Hüsrev Paşanın azlı, Hafız Ahmed Paşanın ikinci sadareti
1632	İstanbulda askerî ihtilâl sarayın basılması, Sadırazam Hafız Paşanın Padişahın gözü önünde parçalanması; bu ihtilâlin müşevviklerinden Topal Recep Paşanın sadareti. Padişahın şahsi dostları Defterdar Mustafa Paşanın, Yeniçeri ağası Hasan Halifenin ve gene padişahın en sevgili gözdesi Musa Melek Çelebinin ihtilâlciler elinde feci ölümüleri (şubat ve mart, payitahtta bir anarşi devri). Eski Sadırazam Hüsrev Paşanın Tokada idamı
1632	Mayıs; Sadırazam Topal Recep Paşanın idamı; Tabanyası Mehmed Paşanın sadareti
1633	Büyük bir İstanbul yangını; bu bahane ile tütün, kahve, içki, toplanma yasakları, Dördüncü Muradın kanlı istibdad devrinin başlaması; Yeniçeri ve Sipahi zorbalarının ve uygunsuz takımının amansızca takibi ve imhası.
1633	İranlıların Van muhasarası ve bu kalenin kurtarılması

1633	Sadırazam Tabanyası Mehmed Paşanın şark serdarlığı ile İstanbul'dan hareketi
1634	Dördüncü Muradın bir Bursa seyahati ve İznik Kadısının, bir müddet sonra da Şeyhülislâm Ahizade Hüseyin Efendinin idamı ve ilmiyye sınıfının büyük nüfuzuna bu suretle bir darbe vurulması.
1634	Dördüncü Muradın Lehistan seferi; Padişahın Edirneye muvasalatında Lehistan hükümetinin Türk tekliflerini kabul etmesiyle seferden vazgeçilmesi.
1634	Aman dileyip İstanbul'a gelmesinden sonra padişahın gözde nedimleri arasına giren Kubbe Veziri Abaza Mehmed Paşanın idamı
1635	Büyük ihvan ve nimetlerini gördüğü Sultan Murad hakkında ağır ve iğrenç bir hicviye yazan büyük şair Nef'inin idamı
1635	Dördüncü Sultan Muradın Revan (Erivan) seferi
1635	Dürzi Emiri Maçoğlu Fahreddinin tenkili, İstanbulda idamı
1635	Temmuz, Revan muhasarası; Revan müdafii Yusuf Hanın bu kaleyi teslimi ve vezirlikle Sultan Muradın nedimleri, zevk arkadaşları arasına katılması
1635	Padişahın kardeşlerinden şehzade Beyazid ile Süleymanı İstanbul sarayında idam ettirmesi
1635	Eylül; Sultan Murad Tebriz'de; kânunuevvel, Dördüncü Muradın Revan fatihi olarak parlak bir zafer alayı ile İstanbul'a dönüşü
1636	Revanın İranlılar tarafından geri alınması; Türkiyenin şark kumandanlarından Küçük Ahmed Paşanın şehadeti
1637	Sadırazam Tabanyası Mehmed Paşanın azlı, Bayram Paşanın sadareti ve şark serdarlığı
1637	Don kazaklarının Azak kalesini ele geçirmesi
1638	Padişahın kardeşlerinden şehzade Kasımı idam ettirmesi.
1638	Dördüncü Sultan Muradın Bağdad seferi.
1638	Sakarya Şeyhi denilen ve büyük nüfuzile devlet otoritesi için tehlikeli görülen Şeyhin işkence ile idamı
1638	Halep kışlağında Sadırazam Bayram Paşanın vefatı; Tayyar Mehmed Paşanın sadareti
1638	Teşrinisani; Sultan Muradın Bağdad muhasarası Sadırazam Tayyar Mehmed Paşanın şehadeti; Kemankeş Kara Mustafa Paşanın sadareti; kânunuevvel, Bağdadın ikinci fethi.
1639	Eski padişah mecnun Birinci Mustafanın İstanbul'da ölümü
1639	Türkiye ile İran arasında Kasrı Şirin muahedesi'nin imzası. (Başlıca maddeler: Türkiye Tebriz, İran da Irak üzerindeki iddialardan vazgeçiyorlardı. Bu muahedenin çizdiği hudud, Atatürk zamanında Türkiye lehine Ağrı bölgesinde yapılan ufak bir tashih müstesna bugünkü Türk - İran hudududur.)
1639	Haziran; Sultan Muradın Bağdad fatihi olarak İstanbul'a dönüşü
1640	Şubat; Dördüncü Muradın ölümü.

SULTAN İBRAHİM

1615 te doğmuştu; 1640 ta kanlı bir müstebid olan kardeşi Dördüncü Muradın ölümü üzerine padişah oldu; yirmi beş yaşında koyu kumral levend endamı bir vücut yapısına ve güzel bir yüze sahibdi; bütün çocukluğunda ve gençliği haremde kapalı geçmişti, bilhassa Muradın son yıllarında her an ölüm korkusu içinde yaşamış idi. Sinirleri fevkalâde bozulmuş, o kadar ki erkeklik kuvvetini bile kaybetmişti. Tahatta davet edildiği zaman cellâd pençesine verilerek için bir hiyle zanetmiş: «Bana saltanat gerekmez. Kardeşim sağ olsun.. Bana oyun ediyorsunuz!» diyerek hapsedildiği odadan çıkmak istememiş, zorla çıkarılmıştı.

Sultan İbrahim Osmanlı padişahları arasında muhakkak ki en talihsiz, fakat şayanı dikkat bir simadır. Hayatı ciddi bir şekilde tetkik edilmiş, bu hükümdar hakkında daima sathî hükümler verilmiş, yaşadığı sırada ise, ölümünden sonra kâsen, kötüyici şeyler yazılmıştır. Zalim, gaddar ve duygusuz düşmanlarının pençesinde vahşiyane

öldürülmesi cihan tarihinin en korkunc cinayetlerinden biri olmuş ve caniler tarih önünde mesuliyetten kurtulmak için İbrahim'in aleyhinde hakikatleri tahریف etmeğe çalışmışlardır. Meşrutiyetten sonra Osmanlı tarihi üzerinde kalem yürütenler bu kötüyici yazılara aldanarak Sultan İbrahime bir «Deli» sıfatı takmışlardır ki, bugün tereddüdsüz büyük iftirdir diyebiliriz. Sultan İbrahim tahta oturacağı zaman bir an tereddüd etmiş ve ellerini gökyüzüne açarak: «Ey Rabhim!.. Benim gibi zayıf kuluna saltanat nasib ettin!.. Biraz sonra koca bir devletin ülkelerinde yaşayan insanların mal ve can emniyeti iki dudağımın arasından çıkacak bir kelimeye bağlı kalacak.. Yeryüzünde irademin önüne geçecek bir kuvvet bulunmayacak.. Eğer ben zulüm ve gadir ile insanların üzerinde bir kâbus olursam, kudreti ilâhiyeni göster, beni kahret!» diye dua etmişti. Bunlar deli sözü değil, hükümdar sözü, hakim sözüdür.

İlk icraatı arasında, Dördüncü Murad istibdadının âleti olmuş si-

Evliya hazin bir sesle okurken, Murad çevresini yüzüne tutarak ağlamğa başlar.. ve:

— Hay veled... Musanın ruhunu şadettin... Tiz doğru söyle... Ben bu türküyü yaptığuma pişman olup yasak etmişim... Sen kimden öğrendin?! Sana hünkâr huzurunda kim oku, dedi?!

Diye delikanlıyı sıkıştırır; Evliya: — Hünkârım... Ömrün uzun olsun... Pederimizin Ferahzad ve Bizad adlı rahmetli köleleri vardı, Armağanı Mehmed Efendinin yazdığı taunda öldüler, onlardan öğrenmişim... Kimse de hünkâr huzurunda oku dememiştir!..

Cevabını verir... Sultan Murad: — Hay veled... Ne kadar ârifi, ölmüş adamlara isnad etti ki sual olunmaz... İlahî, berhudar olasin, şu faslı tamam eyle!

Der. Evliya bir murabba okur:

Yârin dehani sırrı nihandan haber verir
Güftâre gelse sihri beyandan haber verir

Hışmîle baksa vermez aman Rüstemi zaman
Kırpiği ok, kaşı kemandan haber verir...

Sonra bir semaî okur:
Âleti hüsnü mükemmîl,
kaddî dîlcü de güzel
Ol siyeh gözler ile hak bu ki ebrû de güzel
Hatı nevhiye ne dersin dedi,

rahmayla dedim
Senden ol rû de güzel hattı
semen bû de güzel...

Hicri 1045 Ramazanının Kadir gecesi Enderun gılgımları arasına alınan Evliya Çelebi, Dördüncü Sultan Muradın Bağdad seferi dönünde saraydan kırk akçe yevmiye ile çıkar ve Sipahi zümresine dahil olur; türlü vesile ve fırsatlarla seyahatlerine başlar. Maceralarla dolu hayatının bu kısmı, on muazzam cilt dolduran bir seyahat name olmuştur.

Saraya alındığı sırada «zeyif ve nahif, fakat necip ve reşit» bir genç olduğunu söyleyen muharririn, seyahatnamesi dikkatle okunduğu zaman çok sevimli bir yüze sahip olduğu anlaşılır. Zamanın tanınmış kemankeşlerinden ve binicilerinden bulunması, sürekli ve tehlikeli ve meşakkatli yolculuklara ve seferlere tahammül etmesi bünyesinin çok sağlam olduğunu gösterir. Devrinin bütün ricâli tarafından tanınmış ve sevilmişti; fakat en lütufkâr hâmisî, anasının akrabası olan Melek Ahmed Paşa olmuştur. Bu vezirin Sadaretten düşmesiyle neticelenen Hicri 1061 ihtilâlını naklederken muharrir, bir vesile ile, sakal bırakmamış olduğunu da kaydetmiştir.

Evliya Çelebi, seyahatlerini ekseriya devrin tanınmış Vezirlerinin,

bilhassa Melek Ahmed Paşanın maiyetinde yapmıştı. Vezirlere ulaklık etmiş, sefaret heyetlerine girmiş, harblere iştirak etmiştir; «Yirmi iki gazaya gittim ve eli yıl seyahat ettim» diyen Evliya Çelebi, bu yorucu ve mütemadi dolaşmaları arasında her fırsat düşürdüğü İstanbul'a uğramıştı.

Seyahatnamesinin hiçbir yerinde evli ve çoluk çocuk sahibi olduğuna dair kayıt yoktur. Buna dayanarak tereddüdsüz hiç evlenmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Unkanpanındaki baba ocağını bozmamıştı. İstanbul'a uğradıkça bu evde kalırdı. Unkanpanı çarşısında da irat dükânları vardı. Kadiköyünde de bir bağı vardı.

Seyahatnamenin birinci cildinin muhtelif yerlerinde en son seyahatlerine ait hâtıralara temas edilmiştir; bu arada yaşadığı devrin kısa bir tarihçesi de kaydedilmiş ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sadaretine kadar getirilerek bırakılmıştır. Bundan da anlaşılır ki bu büyük seyahatname, uzun, yorucu ve hattâ bazan ölüm tehlikeleri atlatılarak yapılmış seferlerde ve seyahatlerde notlar toplanarak, zamanın muteber tarih ve coğrafya kitapları karıştırılarak, tercümeî hal risaleleri okunarak, arasıra fırsat düşüp İstanbul'a uğradıkça büyük şehirde yazılmıştır. Ve muhtemel ki en son yazılan kısım da birin-

ci cildi olmuştur.

Evliya Çelebinin, Viyana seferinden hiç bahsetmediğine göre, 1633 yılına doğru öldüğü söylenebilir. İstanbul'da öldüğü de muhakkaktır. Babası ve dedesi ve diğer ailesi efradı, İstanbul'da, Tepebaşından Kasımpaşıya inen sirt üzerinde bulunan Aşıklar mezarlığında gömülü idiler. Bugün bu mezarlık kaldırılmıştır; İstanbul'da ölseydi, evi Unkanpanında olduğuna göre bu mezarlığa defnedileceği muhakkaktı; zengin adamı ve yanından iki üç sadık kölesini eksik etmemişti, kabrine bir taş da dikilecekti. Aşıklar mezarlığının kaldırılmasından çok evvel burada Evliyanın kabri meraklılar tarafından dikkatle aranmış, fakat bulunamamıştır. Kabri İstanbul'da diğer mezarlıklarında da bulunamamıştır. Bundan ötürüdür ki seyyahın şehrin, yolculuklarından birinde hayata pek garibane göz yumduğunu söylemek lâzımdır. Hattâ büyük muharrir için çok daha hazin bir âkibet de tahmin edebiliriz; hayli yaşlı olarak Merzifonlunun Viyana seferine iştirak ettiğini ve büyük bozgunun kanlı hercümerci içinde kaybolup gittiğini söyleyebiliriz. Bu takdirde 72 yaşlarında ölmüş olacaktır; bu yaş Evliya gibi enerjik bir adam için, Viyana seferine çıkmağa mâni değildir.

maanın darmadağın edildiğini, bunların arasında muahbet ve zevk belâhalarının ve mürteçilerin, hırsızların idamlarını görürüz. Arkasından İstanbul kadusına bir fermân çıkmış, bunda, Sultan Murad zamanında halkın çok ezildiği belirtilerek rüşvetten sakınılması, yaşayışta ucuzluğun temini, narhlarını dikkatle takibi emrolunmuştur. Sultan İbrahim dokuz yıla yakın saltanatında kadın erkek, sultan ve vezir hiç bir nüfuz râm olmamıştı. Hatta bir ara, dışarıdaki elleriyle, Sultan Murad zamanında olduğu gibi rüşvet emrikaları çeviren anası Kösem Sultanı bile Topkapı sarayından sur dışındaki bahçesine sürmüş, ve bu haris kadını da kendisine can düşmanı yapmıştı.

Erkeklik kudretini kaybetmiş görüldüğünden, saltanatının ilk yılında, âli Osman neslinin sona ereceğinden korkulmuştu; on yedinci asır tababetinin mukavvî macunları ve Osmanlı sarayını dolduran yüzlerce güzel kızın sihri ve füsunu ile bu düğüm çözüldü; hasekilerinden Hatice Turhan Sultanın doğurduğu Şehzade Mehmed diğer şehzadeler takib etti ve âli Osman inkırazından kurtuldu. İbrahimia hasekilerinin (nikâhlı zevcelerinin) ve müstefişelerinin sayısı diğer Osmanlı padişahlarınınkinden fazla değildi; bunların içinden Humaşah Sultanı hepsinden ziyade sevmiş, tel ve davak taktırarak Türk ananelerine göre düğünle almıştı ve bu sultana «Telli Haseki» lâkabı verilmişti.

Tuvaletine, lükse düşkünlü; kürkü, ve kürkleri arasında da samuru pek severdi... Mücevherden de hazzederdi. Bunlar da asrının en büyük devletinin hükümdarına çok görülecek şeyler değildi. Sinir buhranlarıyla kıvrınmadığı zamanlar eğlencesini bunlar teşkil etmişti.

Sultan İbrahim Devrinin Kronolojisi

- 1640 Sultan İbrahimin cülüsü
1640 İstanbulda büyük yangın
1641 Dördüncü Muradın alabildiğine sapık hususi zevk ve eğlence ve işret âlemlerinin mütehasşis hizmetkârlarından Emirgüne Yusuf Hanın (İranın eski Revan valisi) idamı
1642 Azak kalesinin geri alınması
1643 Nasuh Paşazade Hüseyin Paşanın Sadırazam Kara Mustafa Paşayı devirmek için isyanı, ykalanması, ve idamı (bu eserde Celâliyer yazısına bakınız.)
1644 Sadırazam Kemankuş Kara Mustafa Paşanın idamı; Sultanzaade Mehmed Paşanın sadareti
1644 Şeyhülislam ve asrın büyük şairi Yahya Efendinin vefatı
1645 Venedik Cumhuriyetine karşı Girid cenginin başlaması; Kaptanı Derya Silâhtar Yusuf Paşanın serdarlığında Osmanlı donanmasının bu büyük adaya asker dökmesi (Doğu Akdenizi bir Türk denizi yapmış olan Osmanlı imparatorluğu için bu denizde bir kilid noktası olan Girid adasının alınması bir zaruret idi. Bu sefere hattâ çok gecikmiştir dahi diyebiliriz. Bu tarihte Rusya, Stenka Razin'in çıkardığı Don Kazakları isyanı ile meşguldü. İranda Şah Abbas ölmüş, dahili bir zaaf vardı. Avusturya otuz sene harblerinden yorgun ve perişan bir halde idi. Türkiyenin Akdenizde girişeceği bir harbde, bütün hududları boyunca kendisini taciz edecek bir müdahale olamayacaktı. Bu harbde tek müdahale Fransadan gelebilirdi. Bu devlet de çark ticareti menfaatleri için Türkiye ile hoş geçinmek mecburiyetinde idi. Zamanında neâmış olan harb maalesef kötü

beş yıl uzamasını, adanın büyüklüğünde, asker ve cepane vesair levazım sevkiyatının deniz yollarına inhisarında ve nihayet o devrin silâh imkânlarında aramadır... Unutmamalıdır ki bu harbe tekaddüm eden Avrupa devletleri arasındaki bir harb de otuz sene sürmüştü..

Lütuf ve ihsanı bol padişahı.. Halk «Baba» derdi.. Anası Kösem'in ihtirasları ve bu ihtirasların kamçılacağı kini, yeniçeri ocağı ağalarının devlete tahakküm ve tagallüb hırsları bir askeri hükümet darbesi hazırladı. Silâhla ayaklanan yeniçerilere rüşvet elleri bağlanmış ulema da iltihak etti ve Sultan İbrahim tahtından indirilerek henüz yedi yaşındaki oğlu Şehzade Mehmed tahta oturtuldu. İbrahim sarayda pencereleri örülmüş bir odaya kapatılmış, kapısındaki kilide de kurşun dökülmüştü.. Yani diri diri mezâra konulmuştu.. Sarayın Enderun halkı İbrahime çok bağlıydı.. İstanbul halkı ise kendisini candan sevmekte idi.. Vaka sarayda ve şehirde derin teessürle karşılandı. İbrahim şehir halkı ile saray halkı tarafından tekrar tahta oturtulacağından korkuldu. Zindandan çıkarılarak o devrin meşhur cellâdı Kara Aliye feci bir şekilde boğdurtuldu; bu facia 1648 de olmuştu, ki Sultan İbrahim henüz otuz üç yaşında idi. Ayasofya camii avlusunda Birinci Mustafanın türbesinde gömüldü.

ki Sultan Muradın meclisleri yanında pek mâsum şeyler kalır... Devrinin en büyük vakası, Girid adasının Türk topraklarına katılması için Venediğe karşı açılan harb oldu. Bu da Türkiye için bir zaruret idi... Doğu Akdenizin çevresini kaplayan imparatorluk, iç denizlerinin kilid noktasında yabancı toprağı bırakamazdı.. Girid cengi de bu padişahın kendi karihasının büyük eseridir.. Harbin yirmi

- idare edildi. Venediklilerle denizde ve Girid adasında çok kanlı muharebeler oldu ve harb yirmi beş yıl sürdü. Dördüncü Mehmed zamanında ve Sadırazam Köprülüzaade Fazıl Ahmed Paşa elile parlak bir Türk zaferiyle sona erdirildi.)
1645 Giridde Hanya kalesinin fethi; serdar ve Kaptanı Derya Silâhtar Yusuf Paşanın Hanya fatihi olarak İstanbula dönüşü.
1645 Sadırazam Sultanzaade Mehmed Paşanın azli; Defterdar Salih Paşanın sadareti
1646 Bir sinir hastası olan Padişahla sert bir münakaşasını müteakab kıymetli devlet adamı ve kumandan Hamya fatihi Silâhdar Yusuf Paşanın idamı
1646 Deli Hüseyin Paşa Giridde. Dördüncü Sultan Muradın zevk arkadaşı ve gözdeleleri arasında ölümden kurtulan hemen tek sima olan bu zat fevkalâde cesaretle ve halkıyl jestlerle geniş bir şöhrat sahibi olmuştu. Bilâhare Giriddeki Türk ordusunun serdarlığı da kendisine verilecek ve Giridde geçecek uzun serdarlık yıllarında da kahramanlığı dillere destan olacaktır ve Gazi Deli Hüseyin Paşa diye anılacaktır.
1646 Giridde Kisamonun zaptı
1646 Eski Sadırazam Sultanzaade Mehmed Paşanın serdarlıkla Giride gitmesi ve orada ölümü. Girid ordusu serdarlığının Deli Hüseyin Paşaya verilmesi.
1646 Giridde Retimo - Resmonun zaptı.
1647 Türkler Giridin idare merkezi olan Kandiyeye kalssi ve şehri önünde

(Devamı 94 üncü sayfada)

Çavuş, Memiş, Bodur Cafer ve Süleyman Reisler

Çavuş, Memiş ve Bodur Cafer Reisler.

On yedinci asır ortalarında nam-ı Türk gemicilerinden, tersane kap tanlarından. Girid harbi içinde; bu üç değerli kaptan 1200 yeniçeriyi Giriddeki orduya götürmeğe me mur oldular ve askeri gemilerine bindirerek yola çıktılar... Bunu haber alan Venedikliler bu üç gemiyi 32 kadirge ve 4 mavnadan mürekkep kuvvetli bir filo ile yakaladılar.

3 Türk kadirgasına karşı 32 Venedik kadirgası ve 4 mavna... Böyle bir deniz muharebesi en çok bir saat sürebilirdi... Harb başlamadan denizde bir kasırga koştı... 2 Venedik kadirgası batı... Bodur Cafer Reis kadirgasının direkleri kırıldı ve gemi ağır yaralandı... Kasırgadan sonra harb başladı...

Çavuş Reisin gemisi harbin ilk safhasında fırsat bulup düşman çen berini yarmış ve kurtulmuştu... Venedik gemileri arkasında müverri hin tabiri ile «rüsvay olup kaldılar». Beş Venedik kadirgası da Memiş Reis gemisini çevirmişti... Memiş Reis ve gemicileri ve gemideki yeniçeriler öyle kahramanca döğüş-tüler ki cenk ikindiye kadar altı saatten fazla devam etti. Nihayet bu türk gemisi de Venedikliler elinden kurtulup Girid yolunu tuttu.

Çavuş Reis ve Memiş Reis gemileri cenk olurken; Venediklilerin geri kalan kuvveti; zaten direği kırılmış ve yaralı bulunan Cafer Reisin gemisini ortaya almıştı... Cafer Reisin Süleyman Reis isminde bir ikinci kaptanı vardı; bir bahadır taze yiğitti: «Gaziler... Bize bugün şahadet göründü... Allah Allah...» diye bir nâra attı.

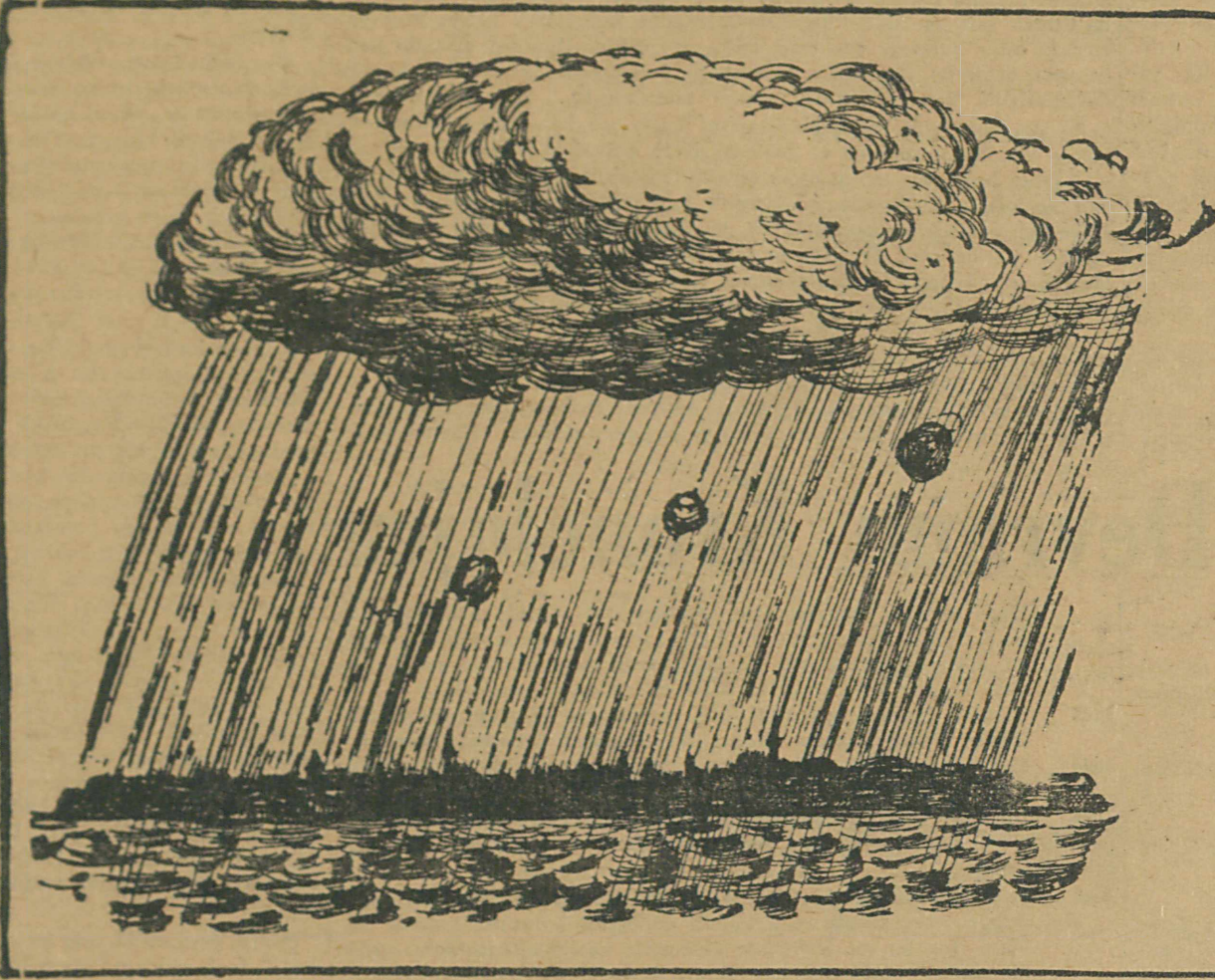
Koca bir düşman filosunun bir tek yaralı Türk gemisiyle bu açık deniz muharebesi o gün akşama kadar; o gece sabaha kadar devam etti... beş yüz küsur dilâverden ancak altı yedi kişi hayatta kalmış bulunuyordu. Yine teslim olmadılar; döğüşe döğüşe öldüler.

Yirmi beş yıl sürmüş olan Girid cenginin deniz muharebeleri, Türk denizciliği tarihinin, kelimenin hâs manasile kahramanlık sahneleri doludur. Ne kadar yazıktır ki Milli Kütüphanemizde, bu menkibeleri yapırlarında toplamış bir eser mevcut olmadığı gibi bu kahramanların isimleri ansiklopedilerimizde ve ansiklopedik monografilerde unutulmuştur. Meselâ hiç bir ölçüye sığmayan üstün bir düşman kuvvetine karşı cengi göze almış bu üç namli kaptanımızın yanında Durak Reis, Karabatay Mustafa Bey, Durak Reisin tayfalarından Mehmed, Memi Paşaoğulları, Hüsam Reisoğlu Ali Paşa tarihimize altın harflerle yazılacak isimlerdir.

Sultan İbrahim kürkü, kürklerin içinde de samuru pek severdi; bundan ötürü zamanına «Samur Devri» denilir. Gözdelerinden Hümaşahı telli duvakı bir gelin kıyafetinde nikâhla aldığı zaman bu güzel kadına «Telli Haseki» lâkabı verilmişti! Padişah Telli Haseki için duvarlarına varınca samurda kaplanmış, bütün döşemesi samurdan muhtesem bir salon yaptırmış ve Hümaşahın yanında, başına toplanan diğer cariyelele en zevkli günlerini geçirmişti.

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

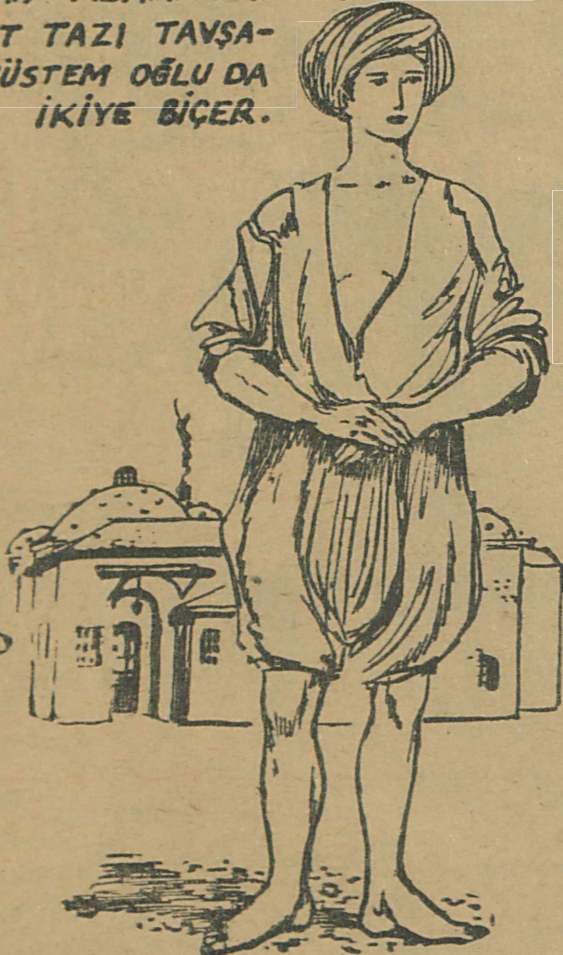

KAN RENGİNDE YAĞMUR

HİCRİ 1028 (MİLÂDİ 1618) DE BUDİN VÂLİSİ KARATAŞ MEHMED PAŞADAN GELEN BİR MEKTUPDA MACARİSTANDA DAİRE ŞEKİLİNDE BULUT BELİRİP BU BULUTDAN KAN GİBİ KIRMIZI BİR YAĞMUR YA-DIĞI VE HER BİRİ 3-4 KANTAR YARA TAŞ GÜLLELER DÜŞTÜĞÜ YAZILIDIR.

3,600,000 ALTINI 7 SENEDE YİYEN MİRASYEDİ ÇOCUK

XV. ASIRDA BURSA MOLLA RÜSTEM ÖLÜRKEN 14 YAŞINDAKİ OĞLUNA 100 YIL ÖMÜR DÜŞÜNÜŞ VE HER GÜNÜNE 100 FİLORİN (ALTINI) HESABİLE 3,600,000 FİLORİN BIRAKMIŞTI. BU ÇOCUK BABASINDAN SONRA ANCAK 7 SENE YAŞADI VE BÜTÜN PARASINI YEDİ; YALIN AYAK, PERİŞAN KIYAFET BİR KEBABCI ÇIRAĞI OLDU VE SEFALET İÇİNDE BİR HAMAM KÜLHANINDA ÖLDÜ. BU PARAYI NASIL HARCADIĞINA BİR MİSAL ZİKREDELER: BİR GÜN 100 FİLORİNE BİR TAZI SATIN ALIR BİR BAĞDA BİR TAVŞAN OLDUĞUNU HABER VERİRLER, HABERCİYE 100 FİLORİN VERİR. TAVŞANI İNİNDEN ÇIKARAN ADAMA DA 100 FLORİN VE BİR KAT ESVAAP VERİR. FAKAT TAZI TAVŞANIN ÜSTÜNE VARMAZ, MOLLA RÜSTEM OĞLU DA BİR KILIÇDA TAZIYI İKİYE BİÇER.

"ENDERUN TARİHİ" MÜELLİFİ TAYYAR ZÂDE ÂTA BEY ÇOCUK İKEN BABASI TARAFINDAN ELİNİ ÖPMEĞE GÖTÜRÜLDÜĞÜ SERASKER HÜSREV PAŞA SÜNNET HEDİYESİ OLARAK "EVLÂDIM, FAKİRLİK ZAMANIM.. KUSURA BAKMA" DİYEREK BİR ZARFLI FİNCAN VERMİŞTİ. ARADAN YILLAR GEÇTİ. ATÂ BEY ÇOK SIKINTIYA DÜŞTÜ, BU KÜÇÜK HEDİYİYİ SATTI. MEĞER ZARF İLE FİNCAN BİR GİRANBAHA ANTİKA İMİŞ, PARASI İLE EVİNİ REHİN DEN ÇIKARDI, BÜTÜN BORCLARINI ÖDEDİ, GERİ KALAN İLE DE BÜTÜN AİLESİ EFRADI İLE HACCA GİDÜP GELDİ.

Atlas Okyanusunda Deniz Akıncıları

On altıncı asır sonları ile on yedinci asrın başı Cezayirli Türk deniz akıncılarının Akdenizi tam bir hükümlük altına aldıkları devirdir. Hattâ tarihimize sadece «Cezayirli» veya «Cezayir korsanları» denilen bu akıncılar Cebelitarık - Sebte boğazından çıkıp Atlas Okyanusuna açılmışlar ve orada başdöndüren maceralara atılmışlardır. Cezayir deniz akıncılarının Atlas Okyanusu akıncılarının başbuğu, serdarı, Murad Reis isminde bir kahraman olmuştur. Bu büyük kaptanı, Cezayir Beylerbeyisi olup 1609'da vefat eden ve kabri Rodos adasında bulunan meşhur büyük Murad Reisle karıştırmamalıdır; Atlas Okyanusu seferleriyle adını Türkiye tarihine altın harflerle yazdıran Murad Reis, Rodosta yatan büyük Murad Reis'in himayesinde yetişmiş, fakat kahramanlık kılıcını arşa asmıştı.

1625'te Sebte boğazından çıkan akıncı Murad Reis İngiltere ile İrlanda arasındaki Bristol kanalının ağzında Lundi adasını zaptetti. 1626'da İngiltere ve İrlanda sahillerinden üç yüz kadar esir aldı. İskoçya sahillerini dolaşarak Şimal denizine indi, Hollanda ve Danimarka sahillerini vurdu... Eski Norman gemicilerinin akıncılarını hatırlatan bu teşebbüs o memleketler halkını yıllarca korku içinde yaşattı.

Danimarkadan sonra Norveç fiyordlarına giren bu Türk gemicisi, hareketi akıl ve hayale sığmadığı için, efsanevi bir hâtra bırakmıştı.

1627'deki seferi daha parlak oldu. Gene İskoçyayı dolaşarak Şimal denizine çıktı... Yer yer Norveç sahillerini vurdu... İzlanda'ya kadar gitti... Bu adadan 800 esir aldı; Cezayire göndererek sattırdı. İşte İzlandalı esirler arasında bulunan Olaf adında Luter mezhebinden bir rahib nasılsa kaçıp kurtulmuş ve memleketine dönünce hâtıralarını yazarak neşretmiştir.

1628'de akıncı Murad Reis daha azametli bir teşebbüse girişti... Gene İskoçyayı dolaşarak ve İzlanda sularına çıkarak oradan Amerika istikametini tuttu ve Atlas Okyanusunu aşp Ternöv'de Amerika kıtasını gördü... Fakat dönüşte düştüğü bir fırtınaya tutuldu. Başta kendisi, bütün gemileri ve kahraman gemicileri beraber Atlas Okyanusunun sularına gömülerek kayboldu.

Cezayir deniz akıncıları bu büyük

kahramanın hâtrasını asılar boyunca muhafaza etmişlerdir. Adı meşhur bir halk şairi onun son seferi için şu güzel ilâhiyi yazmıştır:

Murad Reis'in gemileri seksen direkli
İçinde tayfalar ağalar arslan yürekli
Eğinlerden bir kuş geldi konu
aman serene
Beş Mısır hazinesi vereyim karayı
görene
Murad Reis'in gemileri çamdır
dayanmaz
İçinde tayfalar ağlar uyur uyanmaz...

Cezayirli deniz akıncılarına esir düşen İspanyol Prensi

Küçük Murad Reis'in ve emrindeki Cezayirli kaptanların Atlas Okyanusundaki deniz akıncılarından birinde tutulan bir İspanyol gemisinde küçük bir prens bulunmuştu; Habsburg hanedanından kimin oğlu olduğu ve adı Türk kaynaklarında yazılı değildir; bilinen bu çocuğun Cezayirli tarafından İstanbul'da Birinci Sultan Ahmed'e gönderildiği ve Enderunu hümayun oğlanları arasına verildiğidir. Cezayir rivayetleri çocuğun babasının bu acı ile bir manastıra kapandığını söyler. Cezayirli Gedâ Muslu adında bir halk şairi de vak'ayı bir destan mevzuu yapmıştır:

İspanya Cezayire haber göndermiş
Komazım oğlunu alırım demiş
Eğer vermezlerse kıyametdek
Ben bu derd ile ölürüm demiş
Kâtilim beş yıla itseler vâde
Cümle emlakimi veririm yâde
Peşkeş verilerse Sultan Ahmed'e
Müslüman iderler bilürüm demiş
Bin yesir ile yüz bin altın veririm
Tek heman bir gez yüzün göreyim
Bu kara başıma derman arayım
Ölünce çalışır bulurum demiş
Gör imdi ne demiş Cezayirli de
Virmeziz oğlunu bilmiş ol senin
Biz anı gönderdik Sultan Ahmed'e
Kara haberlerin almış ol senin

Cezayir akıncıları arasında Çırpanlı isminde bir halk şairi, akıncı Murad Reisi şu mısralarla anlatıyor:

Gazi Murad Reisi soranlar
Vardır bähâdır yarar delisi

Her kamde hû desen gelir yetişir
Vardır bähâdır yarar delisi
Gelen Gazi Murad Reistir bak
Resulullah sancağını çeker ak
Denizde karada yardımcıdır Hak
Odur magrib ulularının velisi
Cezayire Haktan nazar olmuştur
Her birimiz bir iklimden gelürüz
Savaşırken şehid düşer kimimiz
Al kırmızı kan içinde ölürüz

Tıpkı Macaristan sınırındaki kara akıncıları gibi Cezayir'in deniz akıncıları da Anadoludan ve Rumelinden kopup orada tavattün etmiş ve akıncı korsan gemilerinde başdöndüren maceralara atılmış yiğitlerdi. Bin tehlike ile dolu olan bu hayatın akıncılara temin ettiği dünya nimetleri de fevkalâde büyüktü.

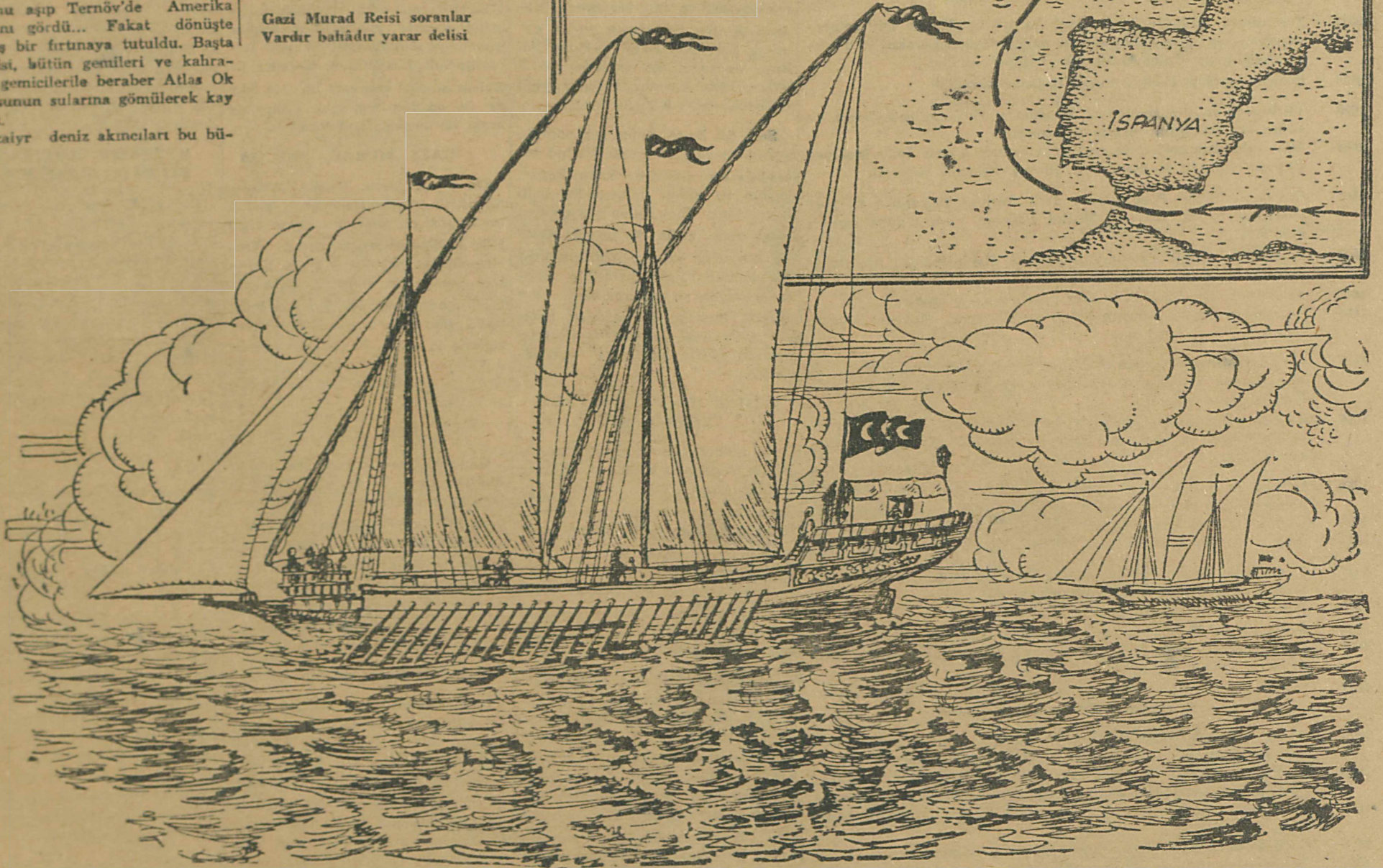
BİR DENİZ KURDU HACI REİS

Türk donanmasında kaptan paşaların (büyük amiralların) bindiği Amiral gemisine Baştarde denilir. Kaptan Paşalar donanma kumandanıdır; bindikleri amiral gemisinin ayrıca kaptanı vardır; işte bu Hacı Reis on altıncı asrın sonlarından on yedinci asır ortalarına kadar tam yarım asır Baştarde kaptanlığı yapmış ve yüz küsur yaşında bu vazifede ölmüştür.

Hacı Reis, bir korsan gemisinde on, on bir yaşlarında bir tayfa yamağı iken meşhur deniz kurdu Turud Reisi gördüğünü söylemiş... Deniz tarihimize büyük bir boz-

gun olan İnebahtı muharebesinde Uluç Ali Reis filosunda bulunmuş; geminin kaptanı şehid olmuş; idareyi genç Hacı Reis ele almış ve filo kumandanının yüksek iktidarı ile o felâketten sıyrılıp kurtulmuşlar...

Kürek devrinde, kürekler «forsa» denilen gayrimüslim harb esirlerinin gürbüz olanlarına çektilirdi. Bunlar zindanda muhafaza edilir; sefer mevsiminde gemilere konup kürekçi sıralarına zincirle çakılırdı. Kâfi esir bulunmazsa; bu ağır hizmete dolgun ücretle gönüllü Türk gençleri alınır. Hacı Reis: «Kâfi esir de bulunsa; gemi forsaya emanet edilmez» dermiş. O şanlı devrin deniz menakibinin çoğu bu amiralin ağzından zaptedilmiştir.

I. Sultan Ahmed Mimar Mehmed Ağa

1590 da doğmuştu; 1603 de on üç yaşında tahta çıktı, ondört sene padişahlık yaptı. 1617 de henüz yirmi sekiz yaşında iken bağırsak vereminden öldü. Çocukluğunda da delikanlılık çağlarında da güzelliği dillere destan olmuş bir padişattır. Fevkalâde hassas, asabi, şiire ve edebiyata hevesli idi; ince, uzun boylu, çelimsiz bir vücut yapısı vardı. Nikâhı geçeleri arasında Kösem Mahpeyker Sultana derin bir aşkı ile bağlanmıştı.

Şiir yazmağa sekiz dokuz yaşlarında başlamıştı; şiirlerinde bazan kendi adını, bazan da «Bahtî» mahlasını kullanırdı. Gayet dindardı; Peygamberimizin ayağı izi resminde murassa bir sorguç yaptırmıştı, ortasına mavi mine üzerine altın ile kendisinin bir kıtasını yazdırmış, Cuma ve bayram günleri ve asir mübarek günlerde başına bu sorgucu takardı ki üzerindeki kütâsi da şu idi:

Nola tâcim gibi başımda götürsem daim
Kademi resmini ol hazreti şâhi Reşulun
Gülü gülzarı muhabbet o kadem sahibidir
Ahmeda durma yüzün sür kademine o gülün

Saltanatının ilk yılları, dedesinden miras kalmış olan İran ve Almanya harplerinin sonuna rastlar; bu şair çocuk hükümdar geri alınan kaleler ve Türk askerleri için de kahramanlık edebiyatımızda anılmağa değer şiirler yazmıştır.

Kuyucu Murad Paşa gibi ihtiyar değerli bir vezir iş başına getirilmiş, harplere şereflî muahedelerle son verilmiş (Zitvatorok muahedesi 1606); Anadoluda Celâliler dağılmış, tenkil edilmiş, memleket huzura kavuşmuştur. Bu genç padişah kendi adına İstanbulda da büyük Sultan Ahmed Camiini yaptırmıştır. Mehmed Ağa isimindeki değerli bir sanat kârın eseri olan caminin kapılarını ibadetle kendi eliyle açan Birinci Sultan Ahmed, pek az sonra ölüm döşegine yatmıştı. Caminin yanındaki türbesinde gömülmüştür.

Hastalığında, Şehzadeleri pek küçük olduğu için Osmanlı veraset kanunu değiştirilmiş; eski kanunda beşadın büyük oğluna kalan padişahlık, büyük oğul yerine, mecnun olmamak şartıyla, hanedanın en büyük erkekğinin hakkı olarak kabul edilmiştir.

BİRİNCİ SULTAN AHMED DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1603 Birinci Ahmedin 14 yaşında bir çocuk olarak Osmanlı tahtına cülûsu, cülûsunun üçüncü günü sünnet edilmesi.
- 1603 Sadriâzam Malkoçoğlu Ali Paşanın garb ordusu, Çağaloğlu Sinan Paşanın da şark kordusu serdarlıklarına tayinleri.
- 1604 Erivan (Eriyan) in İrânlılar tarafından zaptı.
- 1604 Malkoç Ali Paşanın Belgradta vefatı, Lala Mehmed Paşanın Sadriâzam ve garb ordusu serdarı olması (Üçüncü Sultan Mehmed devri kronolojisinde 1595 vak'aları arasında Estergon kalesinin viresini konuşan Lala Mehmed Paşa bu zattır).
- 1604 Eylül; Peşenin geri alınması; teşrinievvel, Vaç kalesinin fethi.
- 1605 Lala Mehmed Paşanın Estergon seferi.
- 1605 Ağustos, Estergonun muhasarası, Cigerdelenin geri alınması; eylül, Vişgradın geri alınması. Teşrinievvel, Estergonun vire ile Türklere teslim olması.
- 1605 Teşrinisani, Erdelde Türk dostluğu güden Macar milliyetperverlerinin vaziyete hâkim olması ve bunlardan Bocskay'ın Türkler tarafından Erdel Kralı ilan edilmesi.
- 1605 Şark serdarı Çağaloğlu Sinan Paşanın ölümü.
- 1606 Türkiyeye İngiliz gemicileri tarafından tütünün getirilmesi ve tütün tirakiliğinin süratle yayılması.
- 1606 İstanbulda Estergonun ikinci fatihi olarak dönen Lala Mehmed Paşanın ölümü; Kaptanderya Derviş Paşanın sadareti.
- 1606 Çağaloğlu Sinan Paşa yerine Deli Ferhad Paşanın şark serdarlığına tayini; Kuyucu Murad Paşanın garb ordusu serdarı olması.
- 1606 Anadoluda Celâli isyanının büyümesi, Canbuladoğlu Ali Beyin zuhuru.
- 1606 Avusturya ile Zitvatorok sulh muahedesinin imzası.
- 1606 Sadriâzam Derviş Paşanın idamı ve Kuyucu Murad Paşanın sadareti.
- 1607 Kuyucu Murad Paşanın Celâliler üzerine Anadolu seferi.. 23 teşrinievvel; Celâlilerin Oruç ovası bozgunu (bu eserde Celâliler yazısına bakınız).
- 1608-1609 Oruç ovası muharebesinden sonra Celâlilerin amansız takibi.. ve Celâlikle suçlanan on binlerce Anadolu Türkünün küme küme idamı.
- 1610 İstanbulda Sultan Ahmed camii ve külliyesine Mimar Sadefkâr Mehmed Ağa elile temel atılması.
- 1610 Kuyucu Murad Paşanın İran seferi...
- 1611 İhtiyar vezirin Diyarbakırda vefatı.. Nasuh Paşanın sadareti.
- 1612 İranın sulh talebi; 20 teşrinisani; İran ile sulh (hudud Sultan Süleyman zamanındaki hudud olacaktı).
- 1613 Türkiye'de içki yasası.
- 1614 Kaptanderya Halil Paşanın donanma ile Akdeniz seferi.
- 1614 Karadeniz yalınsında kazakların Sinob baskını, amansızca takib edilerek tenkil edilmeleri.
- 1614 Sadriâzam Nasuh Paşanın idamı; Öküz Mehmed Paşanın Sadriâzamlığı ve şark ordusuna serdar tayin edilmesi.
- 1616 Bosna Valisi İskender Paşanın bir Boğdan isyanını tenkile me-mur edilmesi ve bu işi parlak muvaffakiyetle başarması.
- 1616 Revan muhasarası ve muhasaranın kaldırılması.. Öküz Mehmed Paşanın azli ve Sadriâzamlığa Kaptan Halil Paşanın getirilmesi.
- 1617 9 haziran cuma, Sultanahmed camiinin bir cuma namazile resmi küşadı.
- 1617 Halil Paşanın serdarlıkta şark seferine çıkması...
- 1617 Lehistan ile sulhün yenilenmesi.
- 1617 Birinci Sultan Ahmedin ölümü.

Türk sanat tarihinin büyük sima larından, İstanbulda Sultanahmed camiinin dahi mimarıdır. Mehmed Ağanın doğum tarihi bilinmiyor. Bu sanatkârın şanında muasirlarından ve dostlarından Cafer Çelebinin yazdığı «Risalei Mimariye» de nak ledilen fıkralara dayanarak 1554-1558 arasında doğmuş olduğu söyle nebilir. On yedi ile yirmi yaş arasın da, 1575 de bir sene kadar Kanuni Sultan Süleymanın türbesi ile bah çeş bekçileri arasında bulunmuş, oradan has bahçeye alınmıştır. Bir gün hasbahçede musiki meşkeden Enderunu hümayun oğlanlarını gör müş, onların saz çalarak türküler, şarkılar söylemesi kendini cezbetmiş, dersden sonra, koynunda bütün servetini teşkil eden doksan altınını bu çocukların musiki hocasına vererek: «Size bütün paramı veriyorum... Kaç çeşit saz varsa bana birer tane alınız... Geri kalan da size ustalık hakkı olarak kalsın... Ben saz öğrenmek istiyorum» diye yalvarmıştı; ve adı bilinmeyen bu sa zedenen kısa bir zaman için de ol dukca bir şeyler öğrenmişti. fakat gördüğü bir rüya üzerine sazdeneli ği bırakmış, sedefkârlığa, marangoz luğa ve mimarlığa heves etmişti ve yine kısa bir zaman içinde sedefkâr likta hayli hüner sahibi olmuş, Allah vergisi olan yaratıcı sanat dehasıyla o zamana kadar görülmemiş güzel şeyler yapmağa başlamıştı. Üçüncü Sultan Muradın ilk saltanat yıllarında herkes tarafından büyük bir hürmet gören Koca Mimar Sinana Ağa sık sık Hasbahçeye gelir, sarayda mimarlığa hevesli genç lerle konuşur, onları sanata teşvik eder, Mehmed Ağa da bu büyük

adamı âdeta vecd içinde dinlerdi. Bir gün çekinerek Koca Mimar Sinan Ağaya bir işini gösterdi, Mimar Sinan fevkalâde beyendi: «Aferin kalfa... Binazır bir iş işlemişsin... Şimdi bu senin yaptığını yapan sanatkâr yoktur niçin güzel bir şey yapıp da Padişahımıza hediye etmez sin; bir lütuf ve ihsan görürsün» dedi ve sedefkâr Mehmed Ağayı teş vik etti. Genç sanatkâr da Mimar Sinanın teşviki ile bir sene uğraşarak 1589 da sedefli bir rahle işleyerek Üçüncü Murada takdim etti: Padişah rahleye kayran oldu: «Sultanı Kur'anı azime, şehinşahi fürkanı ke rime bundan güzel taht olmaz...» dedi ve derhâl sedefkâr Mehmed Ağayı Hasbahçe bekçiliğinden Saray kapıcılığına yükseltti; o zaman lar saray kapıcılığı mühim bir mev ki idi, Mehmed Ağa bahçe bekçile rinin giydiği acemi oğlanı külahını çıkarmış, başına altın işlemeli üs kûf giymişti.

1579 senesine kadar geçen sekiz sene içinde muhtelif resmî vazifeler le Misira, Arnavudluğa, Bosnaya, Macaristana gitti, bütün Tuna boyu nu dolaştı, Kıırma gitti. Anadolunun birçok yerini gezdi, bu seyahatlerde görgüsü, bilgisi zenginleş ti. 1597 de İstanbulda su nazım oldu 1607 de de Osmanlı İmparatorluğu nun baş mimarı Ser Mimarını Has sa tayin edildi; yaşı: 49-53 arasında idi bu suretle gayesine kavuşmuş olan büyük sanatkâr 1609 da şahe seri olan Sultanahmed camiinin ya pısına başladı.

Altı minaresile bu büyük ve gü zel cami, cihanın en büyük şehirle rinden biri olan İstanbulun şiiyeti ne yeni bir ihtişam verecekti, İs-

tanbulun üzerinde asil Türk dam-galarından biri olacaktı; klâsik Türk yapı sanatının son büyük mer halelerden birini teşkil edecekti. Etrafındaki medreseleri ve camiin bânisi olan Birinci Ahmedin türbe sini olgun bir zevkin eseri bir plân içinde toplayan Mimar Mehmed ağa camiin içini de harikulâde tezyin etmişti. Bilhassa çini tezyinatına çok ehemmiyet vermiş, duvarları, kub-beyi tutan fil ayaklarını onyedinci asır başındaki Türk çiniçiliğinin bir rer nefisesi olan büyük panolarla adeta bir cennet bahçesi haline getirmişti; ve nihayet camie kendine zaretli altında yapılan ve bir sanat harikası olan bir minber koymuştu ve bütün güzelliğinin görülmesi için de camiin içine bol bir ışık ver mişti.

Risalei Mimariye müellifi Cafer Çelebi, Sultanahmed camiini yap tığı sıralarda ziyaretine gittiği bü-yük mimarı şöylece tasvir ediyor: «Mehmed Ağa, camiin şadırvanı önüne bir seccade serdirmiş, ama kendisi üzerinde oturmaz, bir kuru ca yer bulup oturmuştu; sol eliyle bir arşın sağ elinde de tesbih vardı durmadan tesbih çeker, zikrederdi ve etrafındaki ustaları gözden geç i rirdi; işini ihmal eden görürse elin deki arşını sallıyarak: «Bre işeyin» diye bağırırdı; ve arada kalkıp camii şerifi dolaşırdı »

Camin yapısı 1616 da, yani 7 sene içinde tamamlandı.

Bu büyük sanatkârın ölüm tari-hini de tesbit edemedik.

(R. E. Koçu, Tarihimizin Ehlî Bü-yük Adamı)

K Ü Ç Ü K N O T L A R

SARI ALİ BEY

On altıncı asrın ikinci yarısında namı akıncı beylerindendir. Yıllarca Almanya sınırının üzerinde en önemli kalelerden Zigetvarda sancak beyliği yapmıştır ki bu kalenin muhasarası ve fethi sırasında Kanunî Sultan Süleyman vefat etmişti. Sarı Ali Beye «Pator Ali Bey» de denilirdi; yanında daima 800 - 1000 arasında bahağur yiğit beslerdi.

Sarı Ali Beye «İslâm serhaddinin aşılmaz seddi» denilirdi. Hudud tecavüzlerine şiddetle karşı koyar; baskın ile aldığı palangaları; sulh devri olup ilhak edemeyeceğinden ateşe verir, yerle bir ederdi. Hattâ bir seferinde «diyarı küffarın kilidi» denilen Kanije kalesinin varşunu yakmış ve binlerce esirle dönmüştü. İran seferi açılınca; halkı en mükemmel sancak beyi olduğundan Çıldır Valiliğine tayin edildi.

GRİJAL PALANGASI BEYİ AHMED BEY

On altıncı asrda Macaristanda Budin Paşalığına bağlı sancakların; kalelerin, palangaların beyliklerine daima er meydanında yitileri ile anılan kimseler tayin olunurdu ki bunlar da istisnasız akıncılar arasından yetişirdi. On üçer, on dörder yaşında birer çocuk iken namılı bir akıncının ya evlâdlığı veyahud yakın bir akrabası olarak ata bîner, kılıç kuşanır.

Büyük müverrih Peçevili İbrahim Efendi serhad gazilerinden bahse-derken «Estonibelgrad Beyi Arslan Bey, Estergon Beyi Ahmed Bey; Novigrad Beyi Süleyman Bey; Sek-sar Beyi Sinan Bey; Hatvan Beyi Mehmed Bey; Şmontorne Beyi Nasuh Bey ve Grijal Beyi Ahmed Bey... Bunların hepsi ehad meyda-nının bir kükremiş arslanı; merd-lik dağlarının parsı; kaplanı idi...» diyor.

AYDIN REİS

Batı Anadolu sahillerinden kopup Cezayiri vatan tutarak yerleşen namılı Türk korsanlarından. Bar baros Hayreddin Paşanın İmparatorluk hizmetine girmeden önce Cezayirde müstakillen hükümdarlık ettiği devirde Aydın Reis başlica güvendiği simalardan biriydi. İmparatorluk hizmetinde Korsika ile Balear adaları arasında bir kaç tekne ile on beş İspanyol gemisine karşı bir muharebeyi kazandı.

GAZİ MURAD BEY

On altıncı asrın birinci yarısında namılı cengâverlerdendir; akıncı beylerinin en meşhurlarından Gazi Hüsvrev Beyin yetiştirmesidir. Emrine verilen beş yüz kişi ile Bosna havalisinde bir palanga zaptettiği zaman henüz on altı yaşında imiş; bütün ömrü Bosna ve Macar sınırlarında sancak beyliklerinde geçmiştir. Kanunî Süleymanın ilk Macaristan seferlerinin hepsine iştirak etmiştir.

DELİ FAİK

Cafer Paşanın maiyetinde Hamza Mirzaya karşı Tebriz müdafaasında bulunmuş kahramanlardan bir serdengeçti ağasıdır. Kendisini yıllarca sonra Macaristanda Yanikkalesi muharebesinde görüp tanımış olan müverrih Peçevili İbrahim Efendi şöyle tarif ediyor: «Uzun boylu... Kısa top sakallı; yanık yüzlü; yaşı hayli ilerlemiş bir vakarlı pir idi.»

SANCAKTAR ÖMER BEY

Eski müverrihlerin ağzi ile «pen-cei âfitab; şehbaz ve şehlevend ve bahağır taze civan idi». İstanbul surlarına yapılan ilk büyük hücumda bir yürüyüş kolunun başında Yeniçeri Murad; bir yürüyüş kolunun başında da bu dilâver yiğit bulunuyordu... Dört saat sürmüş olan bu müthiş hücumda yeniçeri Muraddan az sonra Ömer Bey de şehid olmuştu.

SAÇLI MAHMUD

Cafer Paşanın maiyetinde Hamza Mirzaya karşı Tebriz müdafaasında bulunmuş kahramanlardan bir serdengeçti ağasıdır. Aslen Arapkir taraflarından bir tuvana delikanlı imiş... Omuzlarına dökülen uzun saçları; kulaklarının arkasına attığı palabıyıkları; kulağında küpele-rile kendisine hâs bir de kırık kı-yafeti varmış... Bir cenk nârası at tığı zaman bir saatlik yerden işiti-rilmiş...

BARBAROS İLE FRANSTZ ELÇİSİ ANTOİNE PAULİN

Birinci Fransuva'nın, Kanunîye yolladığı fevkalâde elçi Antoine Paulin, Provans seferinin hazırlanması için çok çalışmıştı. Seferde kat'î bir netice alınamamasının tek sebebi de Kral François'nin tereddüdlüleri, açık ifadesile, Müslüman Türklerle ittifakı yüzünden hıristi-yanlık âleminin husumetini kazan-maktan korkusu olmuştu. Halbuki Sultan Süleyman donanmasının en necib dostluk duygularile gönder-miştir. Dönüşte, yeni bir İstanbul seyhahi yapan bu elçi, Barbarosun ağır bir muamelesine maruz kalmak tan çok çekiniyordu. Türk donan-ması Moranın cenubunda Mataban burnu açıklarına gelerek Türk sul-larına girince Amiral, elçiyi gemi-sine davet etti ve Maulin'e şunları söyledi:

— Kabahat bendedir... Kralınız sözünde sebatsız adam olduğunu bildirdim... Bu sefere çıkmamalıydım... Fakat ne yapayım ki baş-metli Padişahım emretti... Sizi Pa-dişahımın huzurunda müşkül va-ziyete düşürmemek için İstanbula beraber gitmiyeceğim... Donanma ile biraz daha denizde dolaşacağım. Gidiniz, Padişahımızdan af dileyin-iz.. İstanbula gittiğimde benim de söyleyecek çok sözüm vardır..

Dedi.. Ve Fransız gemileri, Türk donanmasından ayrılarak süratle İstanbul yolunu tuttular.

Sultanahmed Camii

Türk İstanbulun simasında yapı sanatının ibda ettiği şaheserlerden biri de Sultanahmed camiidir. Me-tanet, zarafet ve güzellik, plânın ve resmin çizgilerini bina yapma taş-lara münhasır değildir, bu büyük mâbedin içi de yapının şanına lâyık bir zenginlikle ve olgun bir zevk ile tezyin edilmiştir. Bunun içindir ki mimar, mâbedin içine çok ışık vermiştir; hurda bir köşesinde dahi görülmeye değer bir güzellik var-dır.

Bir büyük kubbenin etrafında dört yarım kubbe ile (Sinan'ın Şeh-zade camii plânı) ideal bir hacim elde edilmiş olan Sultanahmed camii'nin dördü büyük kubbenin etrafında üçer şerefeli büyük ve ikisi de iç harem'in giriş duvarı köşelerinde ikişer şerefeli küçük olmak üzere altı minaresi vardır; ince ve zarif, avamlî tâbiri ile süflün gibi minarelerdir.

Camiin yazılarını o devrin en kıymetli hattatı olan Kasım Gubârî yazmıştır.

Camiin çini tezyinatı güzellik ve renginlik bakımından bir hârikadır. Türk çinilerinin en güzel örnekleri, cennet bahçelerine nazire ola-cak muhteşem panolar halinde kul-lanılmıştır. Meselâ Süleymaniye camii ve türbelerinde 4338 parça çini kullanılmış iken Sultanahmed camii'nde 21043 parça çini kullanılmıştır. Sultanahmed çinilerinin yapılmasına nezaret eden çinici Ha-san isiminde bir sanatkârdır. Taş oymalara ve nakışlara gelince, işçiler kuyumcu gibi çalışmışlardır.

Bu arada minber bir sanat ne-fesidir; mermerde dallar, yapraklar, çiçekler oyulmuş ve sonra bu dalların, yaprakların, çiçeklerin ü-zerleri de alçak kabartma olarak iş-lenmiştir. Tezyin motifi olarak kul-

lanılmış olan güllerin, lâlelerin, ka-ranfillerin, sümbüllerin ve nar çi-çeklerinin güzellikleri ise kalem ile tarif edilemez.

Sultanahmed camiinin içinde me-selâ hünkâr mahfili altı gibi ta-van süsleri, pencere ve kapılar daki sedef kakma tezyinat, tunç döküm işleri mâbedin çinileri ve mimari kıymeti ile ahenkli ve pek güzeldir. Esasen Mimar Mehmed A-ğa bir sedeffkâr olarak yaptığı işleri Mimar Sinan gibi bir zevk sahibine beğendirmiş bir usta idi.

Sultanahmed camiinin tunç ka-pıları bu arada bilhassa iç harem'in orta kapısı mübalâğasız cennete lâ-yık bir sanat hârikasıdır; Evliya Çelebinin rivayetine göre bu güzel eser, Evliyanın babası kuyuncubaşı Derviş Mehmed Zilinin elinden çıkmıştır. Serâpa Türk motiflerle müzeyyen olan bu tunç kapı kanad larının böyle usta bir kuyumcu e-linden çıkmış olması da muhakkak-tır.

Camiin temel açma merasiminde kullanılan üzeri gümüş nakışlı ve sapı güvez kadife kaplı kazma, Top-kapı Sarayı müzesindedir. Cami'in bânisi olup henüz yirmi sekiz ya-şında iken ölen Birinci Sultan Ah-med, mâbedile beraber yaptırdığı müstakil türbesinde medfundur; meşru birer hükümdar olan Emir Süleyman ile Musa Çelebi de sa-yılarak Osmanlı hanedanının on altıncı hükümdarıdır; camiinin altı mi naresinde de on altı şerefe bulun-maktadır.

SULTAN AHMEDİN ŞİİRLERİ

PEŞTENİN GERİ ALINMASINA GAZEL

(Birinci Ahmed bu şiiri yazdığında 14 yaşında idi)

Şükri hamdim anadır cânü gönülden ki Şekür
Ehli İslâmın olub yâveri kılmış mansûr

Peştenin fethi Budin ehline canbahş oldu
Bu beşâret haberi kıldı cihanı mesrûr

Lâk kaani' değilüm ben buna Hakdan umarım
Engürüsün haberi fethi dahi fide zühûr

Ahmedâ zulmeti küfri giderüb ol Hâdi
Mibri iman ile küffâr iline doldura nûr...

VIŞGRAD İLE ESTERGON FETHİNE GAZEL

(Birinci Ahmed bu şiiri yazdığı zaman 16 ya-şındadır.)

Bihandebillâh ki kılmış dini islâmı Hüdâ mansûr
Vişgrad ile Estergonu almuşlar olup mesrûr

Guzâtı müslimine rişüb avni o kahlârın
Urub küffâra topu kahri kılmışlar yine makhûr

Haat eyleyüb serdâre can ile çalışmışlar
Düam oldur ki indallâh olalar cümlesi me'cûr

Çün İrdi müjdei fethi bu iki kalânın Bahî
Aceb mi ehli islâmın şebî kad olsa rûzi sûr...

TÜRK ASKERLERİNE GAZEL

Ey uranlar kılci heybet ile küffâre
Cânü dâiden sizi ismarlamışım Sefîtare

Eyledim size dâa ile selâmam İrsâl
Siz selâmetde olun düşmen ola biçâre

Cenkde nâmi Hüdâyi komanız hiç dilden
Avni Hakkı dileyüb yalvarınız Gaffâre

Umarım Hazretî Hakdan ki kırâli bed e'fal
Hep vire şehri hisarımı gelüb yalvâre

Ahmedâ hayr dâa eyle guzâte her dem
Diler isen ki muin ola Hüdâ anlâre

MÜNACAT

(Gene hükümdar bu münacaatı 19 yaşında iken yazmıştı. O tarihte bir Türk ordusu şarkta İranlılar-la bir Türk ordusu da garbda Almanya İmparatorluğu ile harb ediyordu. Şairin «iki serdârî âlişan» dedik-leri, Macaristanda Estergon kalesini Almanlardan geri alan Sadriâzam Lala Mehmed Paşa ile şark ordusu kumandanı Çağalazâde Sinan Paşa'dır.)

İki cânibde iki serdâr âlişana kuvvet ver
Kulaguz olmak için bunlara cündi adâlet ver
Gazaya azmiden gazilere her yerde fırsat ver
İlâhi müjdei fethü zaferle kalbe rahat ver
Habîbim hürmetine askeri islâma nusret ver

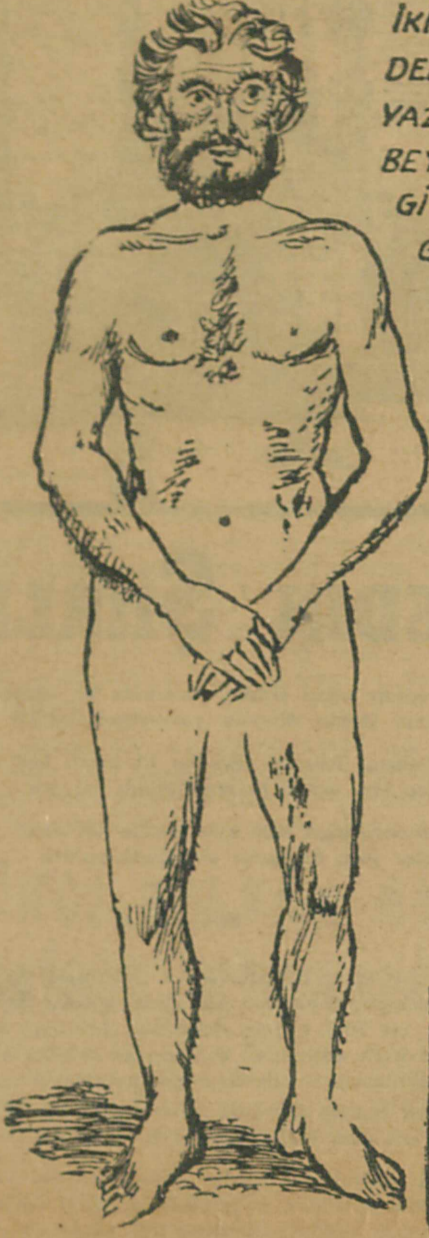
Ezelden hadden ezun lutfunu yârâb göre geldim
Gönüle yâre vardır derdime merhem sora geldim
Huzuri Hazrete pâyi niyâz üzre dâra geldim
Tevekkül eyleyüb dergesine gün yüz süre geldim
Habîbim hürmetine askeri islâma nusret ver...

Beni severlere serdârî âlişan iden sensin
Bu âciz bendeni ser defieri merdan iden sensin
Duâyi hayrini makbul idüb ihsan iden sensin
Yoğrken var idüb bu Ahmedî sultan iden sensin
Habîbim hürmetine askeri islâma nusret ver...

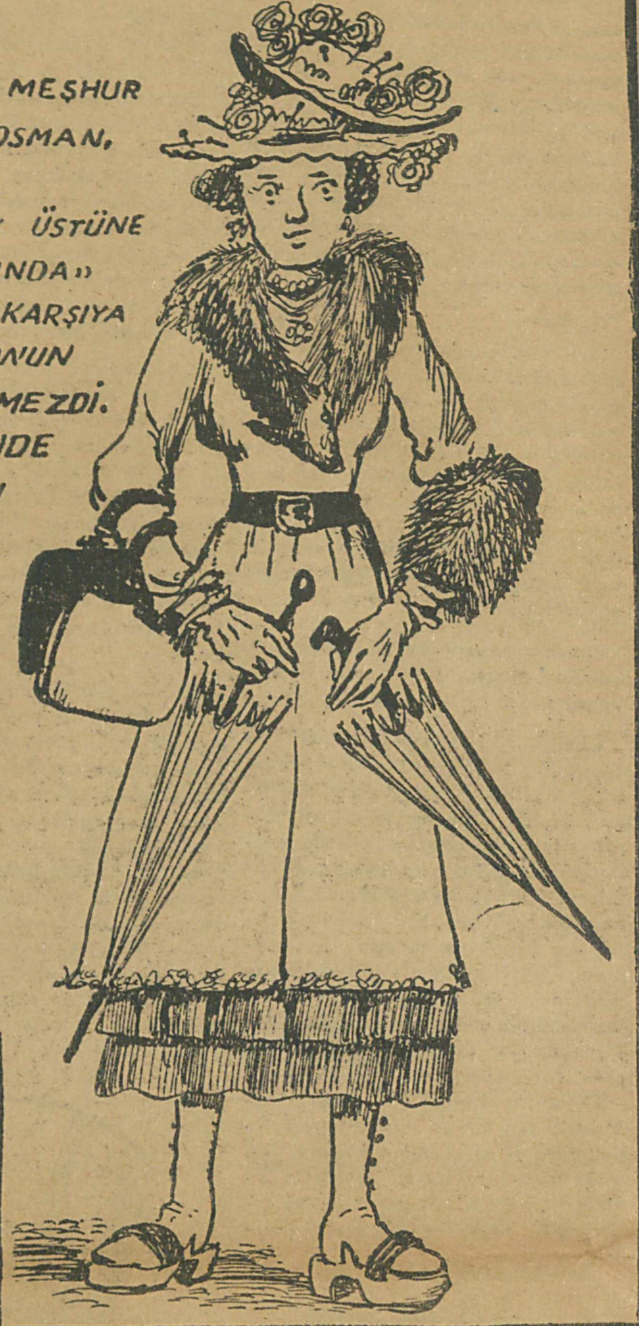

Abdest alan çocuk Sultan Ahmed
(Resim: Saim Özeren)

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

İKİNCİ ABDÜLHAMİD DEVRİNDE İSTANBULUN İKİ MEŞHUR DELİSİ VARDI: İSTANBUL TARAFINDA ÇIPLAK OSMAN, YAZ VE KIŞ ANADOĞMASI URYAN GEZERDİ. BEYOĞLUNDA MADAM UPALA, NESİ VAR NESİ YOK ÜSTÜNE GİYERDİ. O ZAMANIN TÂBİRİ İLE « SANDIĞI SIRTINDA » GEZERDİ. VE BU İKİ DELİ NE ZAMAN KARŞI KARŞIYA GELSELER BİRBİRİNİN ÜSTÜNE ATILIRDI. ONUN İÇİN HALK BU DELİLERE KÖPRÜYÜ GEÇİRTMEZDİ. İKİNCİ ABDÜLHAMİD, ÇIPLAK DELİYİ EVİNDE MUHAFAZA ETMESİ ŞARTI İLE OSMANIN KIZ KARDEŞİNE BİR MAAŞ BAĞLANMIŞTI.

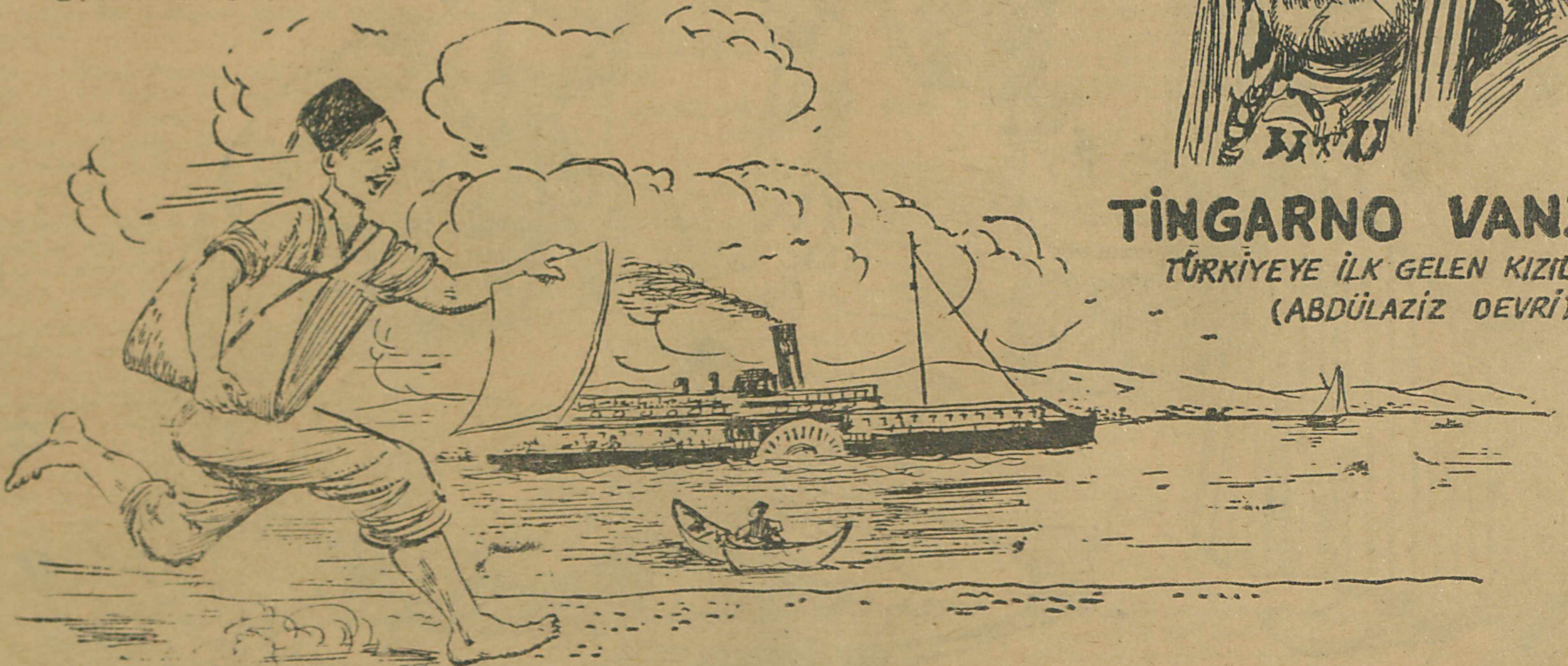

ÜÇÜNCÜ SELİM'İN KIZ KARDEŞİ HATİCE SULTAN LATİN HARFLERİYLE TÜRKÇE YAZAN İLK TÜRK KADINIDIR. BU MEKTUPLARI HİZMETİNDEKİ MİMAR MELLİNGE YAZMIŞ TIR.

ÜSKÜDARLI GAZETE MÜVEZZİİ DİĞO MUSTAFA YAMAN BİR KOŞUCU İDİ.. BOĞAZIÇI VAPURU ÜSKÜDARDAN KALKARKEN GAZETE SATARAK KOŞMAĞA BAŞLAR, KUZGUNCUKTA VAPURA YETİŞİR BİNER.. BEYLERBEYİNDE İNİP VAPURU ÇENGELKÖY İSKELESİNDE YAKALAR.. BÖYLECE BİR İSKELEDE İNİP ÖBÜRÜNDE BİNEREK ÇUBUKLUYA GELİR, ÇUBUKLUDAN BEYKOZA KADAR UZUN BİR KOŞU YAPAR, VAPURDAN EVVEL BEYKOZ İSKELESİNE GELEREK: « KAPTAN BABA!.. YAZIYOR.. HAVADİSLER!.. » DİYE BAĞIRIRDI.

TİNGARNO VANZOCİ
TÜRKİYEYE İLK GELEN KIZIL DERİLİ
(ABDÜLAZİZ DEVRİ)

AKINCILAR

Ecdadımız Balkanlar, Polonya, Macaristan ve Dalmasya ve Yunan fütuhatının öncüsü akıncılar olmuştur. Sonsuz cesaretleri, ve beden yapısı kuvvetleri ve her türlü meşakkate tahammül kudretile başlıca kahramanlık menkıbeleri tarihimize altın kalemlerle yazılmış olan akıncılar, üzerinde devlet otoritesi olmaları, sadece namı bir kılıcın, bir akıncı beyinin etrafında toplanmış olan başıbozuk askerlerdi. Gursaklarına padişah ekmeği girmemiş, kimseye boyun eğmemiş bu şehbaz ve şehlevend ve tuvana yiğitler kelimenin en asil ve temiz manasıyla «mücahidi fi sebîlillâh» idi; ve çoğu bu hayata gene irisi çocuk, bıyıkları terlememiş taze civan çağında stilmiş ve hayatının bu bahar çağında şehidlik şerbetini içmiştir. Akıncıları, zamanımızın en korkunç uçurları, gök yüzünde binlerce metrelik irtifaktan yeryüzüne pike dalaşlarını yapan on sekizler, on dokuz yaşındaki genç tayyarecilere benzetebiliriz.

Bir akıncıdan sağ dönenler, ekseriya büyük bir servetle dönerlerdi. Bütün akıncıların hayatı, ölümlerine kadar maceraları gibi göz kamaştırıcı bir lüks, bir hay ve hay, bir ışık ve nûş içinde geçirdi. Elmas parıltısı ve altın şakırtısı içinde sazlı ve sözlü, içkili ve köçekli can sohbetleri ile dolu bir hayat... Kristof Kloomb'un seyahatinden sonra Amerika kıtasının kendisine Avrupa'nın en cüretkâr insanlarını çekip topladığı gibi, binlerce kilometre uzunluğunda olan o zamanki Avrupa hududlarımızın boyunca kurulmuş sınır bekçisi kaleler ve palangaları sınıra yakın şehirler ve kaleler, üç kıta üzerine yayılmış olan Türkiye'nin her tarafından

cür'et ve cesaret timsali tuğ gibi gençleri bir miknatsı gibi çekirdi.. Baba ocağını bırakıp kaçan çocuk, yahud küçük delikanlı akıncı gazilere katılmağa geldiğinde ekseriya yalınayak, yarım papuç hurpanı kıyafet bir şey olurdu; onu giydirip kuşatmak, beline bir kılıç takıp altına bir küheylan çekmek, gün değil, saat meseleyidi... Aslında, dillere destan olmuş sadece o akıncı tuvaleti bir genç baba ocağından çekip almak için kâfiydi:

Başta samur yahud kaplan derisi kalpaklar... Kalpağın önü altın suyuna batmış turna ve balıkçıl kuşu tellerle ve altın tellerle süslenmiştir... Bürümcükten kesilmiş gömleklerin, mintanların düğmeleri âkik, mercan zebced ve hurda elmaslardandır. Cebkenler, camedanlar, kısa serhadli kürkleri, çalvarlar, çarşurular, kısa diz çarşuruları en kıymetli çuhaldan ve kadife-lerden.. Sırmalı ve çiçekli kadife-lerden, altın sırma işlemeli çuhaldandır... Kuşaklar ve silâhlikler bu lükse denk kıymet ve zarafettedir... Ayaklarına ceylan derisinden serhadli firalrı, çizmeleri giyerler.. Filar giydikleri zaman baldırlarına sırma işlemeli tozluklar takarlar... Ayakkabılarının kabarmaları gümüş ve altındır... Ellerindeki kamçılar kaplan kuyruğundandır.. Omuzlarına birer çift büyük karakuş ve kartal kanadları takarlar.. Kıymetli eğer takımları vurulmuş, alınları sorguçlu ve turna telli atların üzerinde dolu dizgin giderlerken bu kanad heybet ve haşmetle açılır.. Serhadde gelen bir

gene akıncı, istisnasız bir büyüğünün kan kardeşi olur.. Artık gece ve gündüz onun gölgesi gibidir.. Ve ekseriya şehadet de birlikte nasib olur..

Akın, müthiş bir atlı koşudur.. Yirmi gün, iki ay, belki daha fazla sürecek müthiş bir koşu... Bütün silâhları yay ve ok, kılıç ve hançer.. Mızrak ve kalkandır.. Ağırılık olacağı için zirh giymezler.. Ve akıncı devamınca at üstünden inmezler Ki sa molalarda at üstünde uyurlar... Erzak ağırlıkları da yoktur... Günlük rızıklarını akın ettikleri memleketten bulacaklardır. Ve bir akına en az sekiz, on bin akıncı iş-

tirak eder... Bazan bir çok namı beylerin sancakları altında kırk, kırk beş bin kılıç toplanır...

Evliya Çelebi şöyle tasvir ediyor: «Mahabeili ve şeci askerlerdir.. Başlarına taçları samur ve kaplan postundan kalpak taş koyup arkalarında bebr, kurd, ayı postları var.. Koltukları altlarından karakuş kanadları bağlıdır; ellerinde kurd derisi sarılı olup nicesinin alât ve silâh levazımı kendisini garib ve acib şekle koyar. Korkunç ve düşmana belâyı asümanı misal bir askerî zafer peykerdir.. Rumeli paşaları da kapıları kulları arasından bazı şehbaz yiğitleri akıncılara benzeterek giydirip kuşatırlardı... Meselâ Solakzade Hemdemi Efendi, Kanunî Sultan Süleymanın Nahcivan seferine iştirak eden Rumeli Beylerbeyisi Mehmed Paşanın askerlerini şöyle tasvir ediyor: «Ol gün, Rumeli beylerbeyisi Mehmed Paşa Rumelinin kaplan postlu, kurd

derisi taçlı, birer karış mahmuzlu, tekne kalkanlı, elleri kostanıca, gömgök, demire müstağrak, al kırmızı bayraklarla arâste ve pîrâste bir alay tertib edip orduyu hümayuna vasıl oldu...»

Akıncılar umumiyette dünya evine girmezlerdi... Sınır palanga ve kalelerinin gerisinde şehir, kasaba ve köylerden bir kız anıtlar da ekseriya neslini idame kaygusile alır, hayatı palangasında ve kalesinde geçerdi...

Akıncıların hayatı Rumelî şairleri çok yakından âlâkadar etmiş... Onların meclislerini ve akıncı nevcivanların güzelliklerini tasvir eden, hâs manasile temiz ve güzel, candon söylenmiş şüirleri vardır... Meselâ şair Hayreti:

**Be bu Rumelleridir, bunda sühen-
danlar olur
Bu irem gülşenidir, mürgi hoş el-**

hanlar olur
Altın üsküflü, yalın yüzlü güzel
sâkiler
Sohbeti rüzen ider cem'i sebistan-
lar olur
Sâki, sâkin sîzayub nâz ile sakilik
ider
Be bu yerlerde ne hoş servi hira-
manlar olur

Edirneli şair Nazmi de bir şü-
rinde genc ve güzel akıncılar için:

Rumelinin güzel yerleridir götürü
uç

Takımur başına güzelleri anın sor-
guç

Diyor, Şair Pirzirinli Sûzî de en
namı akıncı beylerinden Mihaloğ-
lu Ali Beyin cenge gidişini şöyle
anlatıyor:

Feher vaktinde çün Zali zeman
Giyindi ve kuşandı Rüstemane

Kuşandı tığını çün tığı rehşan
Takındı hançerin mirrihi devran

Getürdü âsüman altınlu sancak
Şafak çekdi ufuktan al sancak

Güneş tığ ü utârırd hâmetutdu
Ali Bey rezmi için hengâme tutdu.

Tarihimizin kaydettiği en büyük
akıncılardan birisi Fatih Sultan Meh-
med saltanatının sonunda 45.000 ki-
şi ile yapılan Transilvanya akımıdır.
Bu akına o devrin en namlı kılıç-
larından Mihaloğlu Ali Bey, Mi-
haloğlu İskender Bey, Evranosoğlu
Hasan Bey, Evranosoğlu İsa Bey,
Malkoçoğlu Bâli Bey ve daha yedi
akıncı beyi iştirak etmişti. Bu mem-
leketi başbaşa dolmuşlar. Tran-
silvanya Prensi İstefan Batori'yi
ağır bir mağlubiyete uğratmışlar,
bu prensi ağır yaralı olarak yere
düşmek üzere iken Macar Kralının
gönderdiği Tameşvar kontu Kinizi
teze kuvvetlerle yetmiş ve mey-
dan muharebesinin bu ikinci saf-
hasında Türk akıncıları hemen ta-
mamen kırılmıştı. Pek azı, bu ara-
da Mihaloğlu Ali Bey kurtulabil-
mişti. Tameşvar Kontu, kendi ölü-
verini ve ölmüş olan Batori'yi def-
netmekten sonra Türk akıncılarının
cesedlerini toplamış, ölümlerini ve a-
ğır yaralıların üzerine kılımler at-
tırarak bir işret sofrası kurmuş,
zaferini böyle vahşi bir zevk için-
de tesid etmişti.

Kanunî Sultan Süleyman Viyana
muhasarasını kaldırırken de Türk
ordusunu koruyan akıncılar olmuş-
tu. Bu arada Kasım Voyvoda Al-
manya içerilerinde İnşburg'a kadar
ilerlemişti... Bu dilâverlerden de bir
ferd geri dönmemişti.

Türk ordusunun akıncı teşkilâtı
arasında Kırım hanlarının 40000 -
45000 kişilik atlı ordusunu hatı-
rlamak lazımdır. (Bu eserde Kırım
hanları yazısına bakınız). Türk or-
dusunun kale muhasaralarında ö-
lüm eri olup da kale duvarlarına
atılan «serdengeçti» ve «dalkılıç»
gazileri de akıncılarla karıştırmam-
alıdır.

***

DELİ OSMAN

On altıncı asır sonlarındaki İran
seferinde; Özdemiroğlu Osman Pa-
şe Tebrizi zaptetmişti; az sonra da
bu büyük vezir öldü. Hamza Mir-
za isminde bir serdarın kumanda-
sındaki bir İran ordusu Tebrizi
muhasara etti; kaleyi Cafer Paşa
adında cesur bir kumandan müda-
faa ediyordu. Türklerin bu Tebriz
müdafaası kahramanlıklarla dolu-
dur.

İranlılar kale duvarlarını havaya
uçurmak için büyük bir lâğım
kazanmışlar. Deli Osman bu lâğımı
keşfetmiş ve bin fedaisi ile bir tü-
nel açıp bu lâğıma girmişti; yemek
zamanı olduğundan İran lâğımci-
leri paydos etmiş bulunuyordu;
Deli Osman bin serdengeçtisile yer
altından İran ordugâhında tam ser-
dar otağının önüne çıktı. Hamza Mir-
za iyşü işrette idi. Çıktı

Deli Osman: — Aşkolsun gü-
zel Şah! diye bir nâra atıp bin ar-
kadışile dalkılıç Hamza Mirzanın
sadrına hücum etmiş; serdar ya-
nıyarak fırlayıp ve çıplak bir ata
sarıyıp gücile can kurtarmıştı...
Çadır, serdengeçtiler tarafında
gağma edilmiş; Deli Osman, Hamza
Mirzanın gözde bir sâkisi ile çengi-
ğini esir alarak gene aynı lâğımdan
kaleye dönmüştü.

III. Sultan Mehmed Tiryaki Hasan Paşa

Üçüncü Muradın hayatta kalmış yirmi şehzadesinin en büyüğü
idi; babalarının ölümünde yirmi dokuz yaşında idi; tahta oturduğu
anda kendisinden küçük on dokuz erkek kardeşinin idamını emrede-
rek Topkapı sarayını bir mezbahaya döndürmüştü; bu bahtsız şehza-
delerin bazıları analarının memesinden çekilip alınarak cellâd pençe-
sine teslim olunmuştu.

Bir cihan imparatorluğu tahtına lâyık olmıyan iradesiz, zekâdan
mahrum, bön bir adamdır. Sekiz yıl süren saltanatında anası Vene-
dikli Safiye Sultanın nüfuzu altında yaşamış, Valide Sultan sarayda,
oğlunun bütün hasekilerini (nikâhlı zevcelerini) gölgede bırakmıştı.
Hükümet liyakatsiz vezirlerin, ordular değersiz kumandanların elinde
kalmış, İran ve Almanya ile yapılmakta olan muharebeler devlet ha-
zinesini adamakıllı sarımsmış, yer yer şekavet almış yürümüş, bilhassa
Anadoluda Celâli isyanlarıyla mal ve can emniyeti kalmamıştı.

Üçüncü Mehmedin muhtelif kadınlardan, Mahmud, Selim, Cihan-
gir, Ahmed ve Mustafa adında beş oğlu dünyaya gelmiş, bunlardan
Selim ile Cihangir küçük yaşlarında ölmüşlerdi. Üçüncü Mehmed, bü-
yük oğlu Mahmudu ise, Safiye Sultanın entrikasına âlet olarak boğ-
durtmuş, bu suretle, alındaki kardeş kanı lekesine bir de evlâd kanı
ilâve etmişti. (Bu asırda Osmanlı Şehzadesi yazısına bakınız).

Üçüncü Mehmed şiir de yazardı ve devrinin icraatı ile
tamamen zâd olarak «Adli» mahlâsını kullanırdı. Zor ile
kaçmak üzereyken babasının hocası Şeyhülislâm Sadeddin Efendi, at-
nın gemilerinden tutarak mâni olmuş ve bu suretle bu meydan muha-
rebesi kazanılmıştı; bu seferde (Erlav) Eğri kalesi zaptedildiği için
Sultan Mehmede «Eğri Fatih» unvanı da verilmişti. 1603 te öldü, he-
nüz otuz yedi yaşındaydı, hastalığı üç, dört gün sürmüştü. Dedesi
İkinci Selimin türbesine gömüldü.

ÜÇÜNCÜ SULTAN MEHMED DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

1595 Üçüncü Mehmedin cülûsu ve on dokuz kardeşinin idamı (Bu
eserde Osmanlı Şehzadesi yazısına bakınız.)

1595 Sadriâzam Koca Sinan Paşanın azli ve Ferhad Paşanın ikinci
sadareti.

1595 Eflâk Voyvodası Mihalin isyanı. Sadriâzam Ferhad Paşanın or-
duyu hümayunla Eflâk seferine çıkması, Ruseuk menziliinde hiç
bir sebep yok iken rakibi Sinan Paşanın entrikaları ile azli ve
Sinan Paşanın dördüncü defa olarak Sadriâzamlığa tayini; or-
duya doğru İstanbuldan hareketi.

1595 Alman ordusunun (kumandanı General Mansfeld) Estergonu
muhasarası.

1595 Sadriâzamın oğlu Mehmed Paşayı Macaristan üzerine serdar
tayin etmesi; ayyaş ve sefih bir adam olan Sinan Paşa zade
Mehmed Paşanın korkaklığı ile hodbinliği yüzünden Macaris-
tandaki orduda bozgun.

1595 Muhasaradan kurtarılmıyan ve kurterilme ümidi kalmamış ol-
an Estergon kalesinin vire ile teslimi (Anadolu Beylerbeyisi
Lala Mehmed Paşa da mahsurlar arasında idi. Bilfiil mesul
müdâfaa kumandası üzerinde olmamakla beraber en büyük rüt-
beli asker olduğundan düşman ile virenin konuşulmasında mu-
hatab kendisi olmuştu. Estergonu boşaltan Türk askeri silâhları
ve zatî eşyaları gemilere binerek Visgrad kalesine çekildi).

1595 Düşmanın Visgrad muhasarası ve zaptı.

1595 Ruseukta Tunayı geçen Sadriâzamın Bükreşi zaptı ve geri çekil-
mesi... Asi Voyvoda Mihal'in Tergovişte ve Yerköyünü zaptı
ve içinde bulunan Müslüman ahali ile Türk askerinin vahşiyane
katliâmı.

1595 Eski Sadriâzam Ferhad Paşanın idamı.

1595 Bu harb içinde ve bu yıllardadır ki Türk akıncıları hemen ta-
mamen kırılmış ve akıncı ocaklarının kökü sönmüştür.

1595 Sadriâzam Sinan Paşanın azli, Lala Mehmed Paşanın sadareti
(Yukarıda adı geçen Lala Mehmed Paşa bu Lala Mehmed Paşa
değildir.) ve az sonra ölümü; Koca Sinan Paşanın beşinci defa
olarak Sadriâzam tayini.

1595 İstanbulda rehine olarak bulunan Haydar Mirzanın ölümü..
(15-16 yaşlarında bir gençti).

1596 Koca Sinan Paşanın ölümü; Damad İbrahim Paşanın sadareti.

1596 Üçüncü Mehmedin ordusu hümayun ile Macaristan seferine
çıkması..

1596 Muhasara altında olan ve yardım görmiyen Hatvan kalesinin
düşmana vire ile teslimi; Almanların vireye riayet etmeyip
içindekileri katliâm etmesi.

1596 Eğri (Erlav) kalesinin Türkler tarafından muhasarası ve vire
ile fethi; Hatvanda yapılan benzerile mukabele olunarak için-
dekilerin kılıktan geçirilmesi.

1596 26 ve 27 teşrinievvel; Haçova meydan muharebesi. Türk ordu-
sı ada bir bozgun âlameti görülmüşken durum değişerek mu-
harebenin parlak bir Türk zaferi ile sona ermesi.

1596 Meydan muharebesinin kazanıldığı gün Sadriâzam İbrahim
Paşanın azli, Çağaloğlu Sinan Paşanın Sadriâzam tayini.

1596 Haçova zaferinden sonra, muharebenin ilk safhasında kaça-
nların şiddetle cezalandırılmasını sağlamak için bir ordu yok-
laması yapılması. (Bu yoklama ve ceza kararı Anadoluda yer
yer Celâliilerin türemesine sebep oldu. Bu eserde Celâliiler ya-
zısına bakınız.) Az sonra Sadriâzam Sinan Paşanın azli ve Da-
mad İbrahim Paşanın ikinci sadareti.

1596 Kânunuevvel. (Eğri fatihi) unvanını alan Üçüncü Mehmedin
İstanbul dönüşü.

1597 Satırcı Mehmed Paşanın Macaristan serdarlığı.

1597 Sadriâzam Damad İbrahim Paşanın azli; Hâdim Hasan Paşa-
nın sadareti.

1598 Yanık kalesinin düşman eline geçmesi.

1598 Padişahın anası Safiye Sultanın hayır eseri olarak Mimar Si-
nanın en değerli şakirdlerinden ve başmimarlıkta halefi Mimar
Davud Ağa efile İstanbulda Yeniceimin temellerinin atılması
(9 nisan). Aynı gün Sadriâzam Hâdim Hasan Paşanın azli; Cer-
rah Mehmed Paşanın Sadriâzamlığa tayini. Hasan Paşanın Ye-
dikule zindanında idamı.

Adı tarihimizin ölmez şöhretle-
rinden bir Türk kahramanıdır;
merdlik, cesaret ve Türk zekâsının
muhteşem bir timsahtır. Hangi ka-
sabadan veya şehirden olduğu bi-
linmiyor, kendisi «Karadenizin yalı
uşağıyım, çocukluğum denizde geç-
ti..» dermiş. Doğum tarihi de bi-
linmiyor; Kanunî Süleymanın de-
likanlık çağında Osmanlı Padişah
ları sarayının dış hizmeti ocakların
dan birine girmişti. Zekâ ve kabi-
liyeti nazarı dikkati çekerek ora-
dan Enderuna alınmıştı. Saraydan
çıktıktan sonra sancak beyi olmuş,
yirmi yıl kadar Zigetvar sancak Bey
liği yapmış, sonra beylerbeyliğe yük-
selmişti. Macaristan seferlerinden
birinde, ağır toplar müthiş bir yağ-
mür altında çamura saplanınca Bey
lerbeyi Hasan Paşa hemen sırtın-
dan küркünü atmış, çamura sapla-
nan mandaları sökerek bir to-
pa kendisini koşmuş, bu fedakârlık
numunesini gören asker Paşayı tak-
lit ederek toplara sarıldığı gibi ba-
taktan çekip çıkmışlardı. Tiryaki
Hasan Paşanın adını Türk tarihine
altın harflerle yazdıran, bu büyük
kumandanın büyük bir düşman or-
dusuna karşı Kanije kalesini yet-
miş gün kahrmanca müdâfaa et-
mesi ve bir çıkış hücumu ile düşma-
nı müthiş bir bozguna uğratmasıdır.

Kanje kalesi kumandanlığı ken-
di rütbesine nispetle çok küçük
bir mevkiydi, Hasan Paşa bu vazı-
feyi gönüllü olarak üzerine almış-
tı. Avusturya arşidükası Ferdinand
çeli bin kişilik bir ordu ile kış a-
zında gelmiş, Kanijeyi muhasara et-
mişti; Türk ordusu kışlağa çekildi-
ğinden Hasan Paşa yardım görme
ümidini kesmişti; evvelâ askerleri
ne ruh metanetinin örneği oldu; ka-
le etrafındaki söğüt ağaçlarını kes-
tirerek barut yaptırdı. Türklü hile-
lerle düşmanı hem şaşırttı hem kor-
kuttu. Güya Türk Bas Kumandanı
na yazdığı mahrem mektuplarını mah-
sus düşman eline geçirtiyordu, bu
mektuplarda şöyle bir dil kulanı-
yordu;

«Erzakım, cephanem var, askeri-
min maneviyatı yerinde, imdad ist-
temem, bizi merak etmeyin».

«Erzakım yok, cephanem yok, as-
kerim az, imdadıma koşun».

«Erzakım yok, cephanem yok as-

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

kerim az diyerek düşmanı şaşırttı

KANIJE KALESİNİN ESİR MEHMETÇİĞİ

Micristan da Balaton gölünden çıkan Berk ırmağı Drava nehrine karışır. Berk ırmağının ortasında, hemen dümdüz bir adacık vardır ki Kanije adını taşır.

Zamanından üçyüz elliy yıl evvelde işte bu adacığın ortasında, aynı isimle anılan bir kale vardı. Kanije kalesinin etrafı, ırmağa varınca birer ok atımı sazlık ve bataklık idi. Kanije kalesinin askerlik bakımından büyük bir önemi vardı. O zamanlar, Türkler Macaristana gireli yetmiş beş, seksen sene olmuştu; Kanije kalesi ise hâlâ Almanya İmparatorunun elinde idi.

Milâdin 1600 yılında, Kanije üzerine bir Türk ordusu gönderildi; fakat Kanijenin zaptı kolay değildi; etrafı sazlık ve bataklık olduğundan ötürü ne metris yürütülebiliyor, ne de lâğım kazılıp atılabiliyordu kaleyi topla uzaktan dövmek ten başka çare yoktu. Bu da, kesin bir zafer kazanmak için yeter bir baskı olmuyordu. Çünkü, toprakların açtığı gediklerden yaya cenk erlerinin hemen saldırmaları lâzımda; bataklık ise askerinin yürüyüşüne engel oluyordu.

Türk komutanı Kanijenin zaptından ümidini kesmişti ki, bir Mehmetçik imdadına yetişti.

Kanije kalesinde ardi arası gelmeyen cenk ve akınlarda tutulmuş bir çok Türk esiri vardı. Bunlar, her gece zindandan çıkarılıyor, o gün Türk güleleriyle açılmış gediklerin tamirinde çalıştırılıyor sabah olurken de tekrar zindana atılıyorlardı. Türk esirlerine, Türk ordusunun zaferini geciktiren bu iş çok ağır geliyordu; demir zincirli kamçı altında düşmana dış bileyerek çalış-

yorlardı.

Türk esirleri, her gece zindandan çıkarılır, barut mahzenini önünden geçirilip tamir edilecek kale duvarlarına götürülürdü. Sabahın alaca karanlığında da zindana dönerlerdi. İşte esirlerin içinde kahraman bir er, bir fırsatını bulup bu mahzene girmeği, baruta ateş vermeği, Türk ordusuna Kanije kalesini kazandıracak müthiş bir gedik açmağı kafasına koymuştu. Bir sabah, zindana dönerlerken mahzenin kapısının açık olduğunu farketti. Almanlar, mahzenin cephane çıkartıyorlardı. Mehmetçik, sevincinden: Allah, Allah! diye bir nara atarak mahzene bir ok gibi fırladı, kendisini süngü ile durdurmak isteyen nöbetçiyi girtlağından yakalayıp mahzenin içine sürükledi; mahzenin demir kapısını kapayarak geniş omuzlarını kapağına dayadı; dev yapılı bir delikanlı idi, kapının arkasında, yerinden oynatılmaz bir kaya parçası gibiydi girtlağından kavrıldığı nöbetçiyi, bir an içinde boğuvermişti. Sonra, rahat bir nefes almıştı.

Karanlıkta bir kaç kıvılcım parlayıp söndü. Mehmetçik çakmağını çakmış, iri bir kav parçasını ateşlemişti. Kav parçası kızarıncaya da, barut fiçilerine doğru fırlatmıştı...

Kanije kalesi müthiş bir gürültü ile sarsılmış, bin kantar barutun bir anda parlayıp patlamasına, koca kule havaya uçmuştu kule kumandanı da havaya uçan bu burç içinde telef olmuştu. Bütün kale ikii saat duman içinde, gömülü kalmıştı. Bir gün sonra da Türk ordusu hayatını hiç düşünmeden feda eden bu kahraman Mehmetçiğin açtığı gedikten Kanije kalesine girmişti.

BİR KAHRAMAN İHTİYAR

YAYABASHIOĞLU ŞEYH
HIZIR EFENDİ

On altıncı asır sonlarının namı Halveti şeyhlerinden ve vâzlarından, Abdülnevâb oğlu İlyas adında bir yeniçerinin oğludur; çocukluğu ve ilk gençliği acemi oğlanı ve yeniçeri olarak geçmiş, fakat on sekiz, on dokuz yaşlarında iken tahsil hevesi galebe çalarak cami derslerine devam etmiş; ocaktan kaydını sildirmiştir.

Şeyh Hızır Efendi; hayli yaşlı olduğu halde Üçüncü Mehmedle beraber Macaristan seferine gitmiş; Eğri (Erlay) kalesinin fethinde bulunmuş ve Haçova meydan muharebesinde şehid olmuştu. Bu muharebenin ilk safhasında Türk askeri bozguna uğramıştı. Hızır Efendi, vâz ve nasihatle askere metanet vermek için yalnızlık en ön safalara atılmış, şehid olmuştu.

Zaferden sonra cenk meydanını arayan müridleri; Şeyh Hızır kan ve çamura gömülmüş, paramparça bir halde bulmuşlardı. Yumuluş olan sol elinde bir düşman askerinin saç perçemleri vardı. Adamın saçlarını nasıl kavrayıp çekmiş ise bu bir tutam saçı kafasının derisile beraber yolup koparmıştı.

Hızır Efendi, Haçova meydanı ru harebesinin ilk bozgun safhasında bir müridine: «Oğul! Rüyamda bugün Türk askerine zaferi benim şahadet kanıyla müjdelediler» demişti. İçi, dışı mamur olan Hızır Efendinin vakarlı ve nurlu yüzü mecliste bulunanları teshir edermiş. Çocukluğunda da; kendisine «Yusufu Sanî» dedirtecek kadar güzelmiş...

KANIJE MÜDAFİLERİNDEN İNCEKARA AHMED AĞA

Tiryaki Hasan Paşanın Kanije müdafaasında topçubasıydı... Düşmanın ilk ve son defa olarak yaptığı büyük hücumunu durduran müdafilerin sarsılmaz iman ve gayretile beraber bu İncekara Ahmed Ağanın topçuluktaki tecrübesi, hüneri ve mahareti olmuştu. Müverrih: «İncekara Ahmed Ağanın o gün attığı top Allahın iznile bata etmeyip düşmanın cemiyetlerini perişan ederdi diyor»

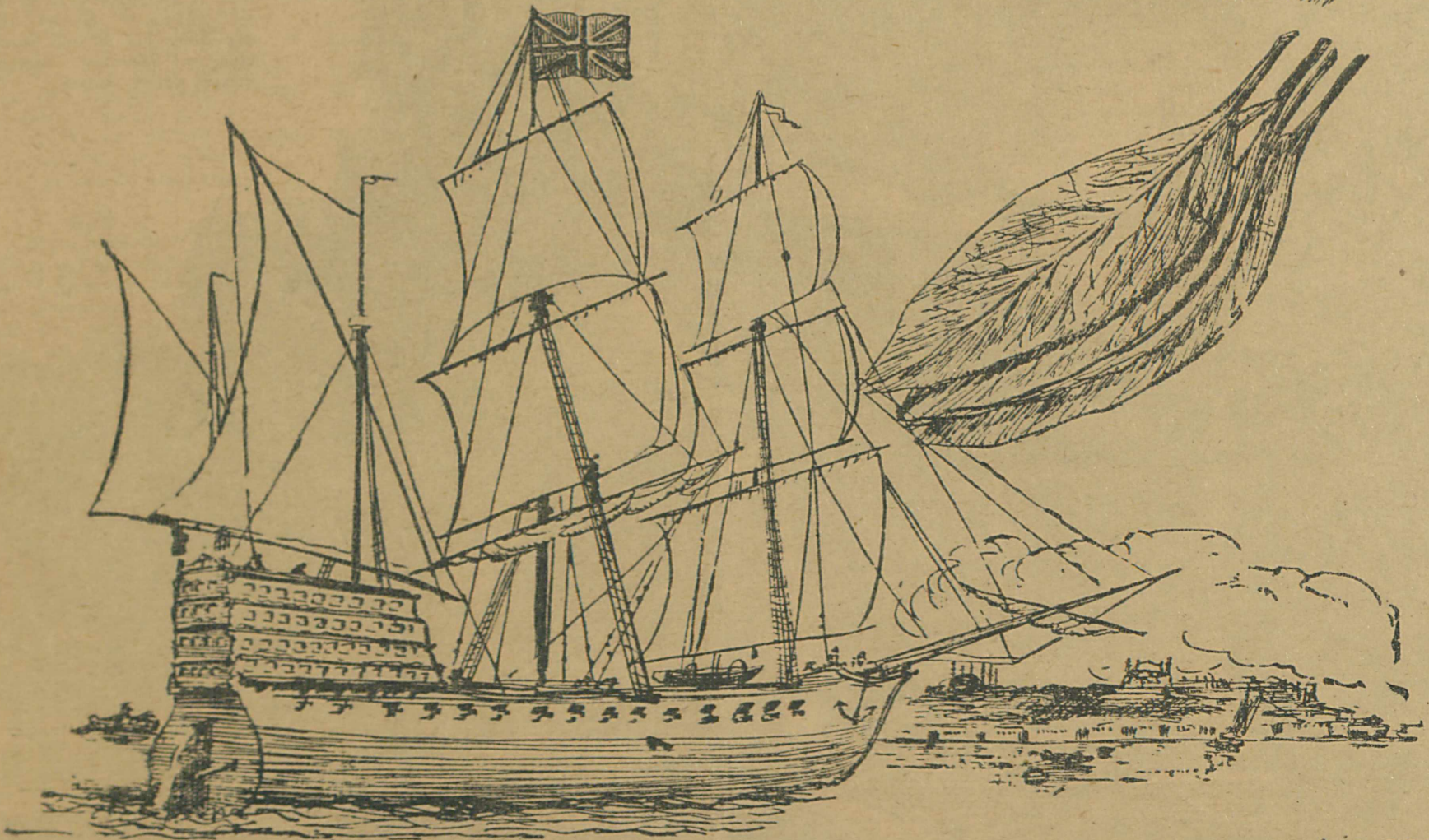

44-
40-
20-
25-
20-
= 149 = 150
- 50
200

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

ON SEKİZİNCİ ASRIN NAMLI VEZİRLERİNDEN CEZAYERLİ GÂZİ HASAN PAŞANIN HAYATI-MACERÂLARLA DOLUDUR. ON BEŞ YAŞINDA İKEN BİR KORSAN GEMİSİNE ATLAYARAK CEZAYERE GİDEN, HARİKULÂDE CESARETİLE PEK ÇABUK SIVRILEN, GEMİ SAHİBİ OLAN VE NİHAYET İMPARATORLUK KAPTAN-PAŞALIĞINA VE SADIRAZAMLİĞINA KADAR YÜKSELEN HASAN PAŞANIN TÜRLÜ GARABETLERİNDEN BİRİ DE ŞEHİR İÇİNDE YANINDA TERBİYE-Lİ BİR ARSLAN İLE DOLAŞMASI İDİ... O GEÇERKEN HERKES ARSLANIN DEHŞETİNDEN OLÜM TERLERİ DÖKERDİ...

İKİNCİ ABDÜLHAMİD DEVRİNDE HALIÇ SANDALCILARINDAN HASKÖYLÜ SALİH 15 DEFA DENİZ KAZASI GEÇİRMIŞTİ; BUNLARIN HEPSİNDE ÖLÜMDEN GÜÇ KURTULMUŞTU, BİR GÜN KAHVEDE SU İÇERKEN BOĞULDU (DEVRİN GAZETELERİ).

TUTUN MEMLEKETİMİZE 17 İNCİ ASIR BAŞLARINDA BİRİNCİ AHMET ZAMANINDA İNGİLİZ GEMİCİLERİ TARAFINDAN GETİRİLDİ VE KISA BİR ZAMANDA AYAK TAKIMINDAN DEVLET RİCALİ VE ULEMAYA KADAR HER SINIF VE TABAKA ARASINDA YAYILDI

Çanakkale Şehidleri

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.

Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam;
Atılan her lâğamın yaktığı, yüzlerce adam.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhîş tipidir: savrulur enkaz-ı beşer...

Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak;
Boğanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak.

Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yayılımı tûfanlar, alevden seller.

Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
Sürü halinde gezerken sayısız tayyare.

Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler..
Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!

Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Aınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?

Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i ilâhî o metin istihkâm.

Sarılr, indirilir mevki-i müstahkemler,
Beşerin şzmini tevkif edemez sun-i beşer;

Bu göğüslerse Hudânın ebedi serhaddi:
«O benim sun-i bedlim, onu çiğnetme» dedi.

Ânın nesli.. diyordum ya.. Nesilmiş gerçekte
İste çiğnetmedi nâmusunu, çiğnetmeyecek.

Şühedâ gövdesi, bir baks-na, dağlar, taşlar,
O, rûkû' olmasa, dünyada eğilmez başlar,

Vurulup tertemiz alından uzanmış yatıyor,
Bir Hilâl uğruna, Yârab, ne güneşler batıyor!

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdsâ inetek öpse o pâk alını değer.

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhid'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.

Sana der gelmiyecek makberi kimler kazsın?
«Göm:lim gel seni tarihe» desem, sığmazsın.

Herc-ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb..
Seni ancak ebediyetler eder istiâb.

«Bu, taşındır» diyerek Kâbeyi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşın

Sonra gök kubbeyi alsam d: ridâ namıyla,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecramiyle;

Ebri nisani açık türbene çetsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;

Sen bu âvizinin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,

Türbedâ'm gibi tâ fece kadar bekletsem;
Gündüzün fecc ile âvizeni lebriz etsem;

Tüllenen Mağribi, aksamları, sarsam yarana..
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtrana.

Sen ki, son ehl-i salibin kur:rak savletini,
Sarkın en sevgili sultanı Salâhaddinî,

K'ile Arslan gibi iclâline ettin hayran..
Sen ki, İslâmı kuşatmış, boğuyorken husran,

O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhuna beraber gezer ecramı adın;

Sen ki, a'sâra gömülsen t:şacaksın.. Heyhat,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihat..

Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana âğuşunu açmış duruyor Peygamber.

Sultan Reşad merhumun şiirle uğraştığını bil-
miyoruz; Çanakkale zaferi için, bu manzume o za-
manlar Padişahın el yazısıyla neşredilmişti;

Savlet etmişti Çanakkal'eye bahrü berden
Ehli İslâmın iki hasmı kavisi birden

Lâkin imdâdı ilâhî yetişüb ordumuza
Oldu her bir neferi kal'ayı pulâd beden

Asker evlâdlarımın pişgehi azminde
Aczini eyledi idrak nihâyet düşmen

Kadrü haysiyeti pâmal olarak itti firar
Kalbi islâma nüfûz eylemeğe gelmiş iken

Kıpanıb secdei şükrâna (Reşad) eyle düâ
Mülki islâmı huda eyliye dâim me'men,

صوت ایشدی جهان فقه بر دور
اهل اسلامت باکی خصم نویسی بر دور

لکن امداد الهی بشوب اردو نزه
اولدی هر بر نفی فقه بولار بر دور

عک اولار درک پیشک عزنده
عجزنی ابدی اوران نهابند نشه

فدر وجهینی پامال اولور نه ایشدی نزه
فقه اسلام فقه ابدک کلشکه

نیازب سجده شکرانه درتار ابدوعه
ملک اسلام ضا ابدیه رانم نشه

Çallı Hüseyin Çavuş

Birinci Dünya Harbinde 53 ün-
lülü sayı 3 üncü tabur 10 uncu böl-
ükten Çallı köyü Ali Hüseyin Çav-
uş, Galiciya cephesinde döğüşmüş
kahraman Mehmetçiklerimizden
biridir. Yirmi iki, yirmi üç yaşla
rınca Anadolunun saf ve mert,
asker doğmuş milyonlarca evlâtlar-
ından bir, tuvana bir erkek gü-
zeli idi.

1 Temmuz 1917 pazar günü, düş-
man uzun bir topçu ateşinden son-
ra bütün kuvvetleriyle hücumu
geçmiş ağır kayıplar vererek bir-
inci hat siperlerimize girmişti. On-
nuncu bölük de pek çok şehit verdik-
ten sonra bir süngü muharebesi-
ni daha güven ile yapabileceği i-
kinci hat siperlere çekilmişti; yal-
nız zabıt vekili (asteğmen) Cemil
efendi siperde bulunduğu yerin
biçimsizliğinden ötürü geri çekile-
memişti. Şehitlerin üzerinden eline
geçirebildiği bombalarla ve ta-
bançasıyla, hem kendi canını hem
de bulunduğu noktayı koruyordu;
fakat, birkaç saniye sonra, son kur-
sununu da atınca, düşman süngü-
leriyle parçalanacağı gün gibi ay-
dındı. İşte bu anda, Çallı köyü Hü-
seyin, kumandanını kurtarmanın
kendisi için mukaddes bir vazife
olduğunu gördü. Bölükte Ali Usta
denilen bir er vardı. Hüseyin'in ca-
diği arkadaşı, cesur bir delikanlı
idi, Çallı Hüseyin: «Ali!.. Cemil
efendiyi kurtaralım!» diye bağırdı.
İki delikanlı, müthiş bir ateş
altında ileri atıldılar. Tam bu sı-
rada, dört düşman süngüsü, sipe-
rin bir köşesinde dımdık duran Ce-
mil efendinin göğsüne doğru iler-
liyordu ki, önde Hüseyin Çavuş
akada Ali sipere girdiler; bir an
içinde iki düşman neferi süngüle-
nerek devrildi, öbür ikisi de ters
yüzüne kaçmağa başladı. Hüseyin
Çavuş:

— Yürü beyim!.. diye bağardı;
fakat, Cemil efendinin yüzü sapsarı-
ydı, genç kumandan ağır yaralı
idi, düşman süngüleri karşısında
diz çökmek için son gayretini
harcıyarak ayakta duruyordu. İki
kahraman neferini görünce, gü-
lümsemi ve dizüstü yıkıldı.

O sıralarda siperde giren beş düş-
man askeri bu iki mehmedciğin
süngüleri ile yere serildi. Ali Usta
şehit oldu, Hüseyin, Cemil Efendiyi
omuzuna alarak kumandanını kur-
tardı.

2. SULTAN ABDÜLHAMİD DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

(Baştarafı 151 inci sayfada)

- 1900 Hicaz demiryolunun yapılmasına başlanması.
1901 Lorando ve Tubini alacaklarından dolayı Fransız donanması-
nın muvakkaten Midilli adasını işgali rezaleti ve kararlaş-
tırılan hal sureti üzerine Fransızların adadan çekilmesi; Sa-
dirazam Hali Rifat Paşanın vefatı; Said Paşanın sadareti.
1902 Avlonyalı Ferid Paşanın sadareti.
1905 Yıldızda bomba vak'ası; İkinci Abdülhamide suikast; Telefo-
nun Türkiyeye girmemesi için İkinci Abdülhamidin yasak
fermanı; Osmanlı borçları üzerinde bir ihtilâf üzerine İngil-
tere, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya donanmaları ta-
rafından Midilli ve Limni adalarını işgali, tekliflerinin kabulü
üzerine adaların tahliyesi.
1907 Galatasaray Sultanisi yangını; Zengibar Sultanı Seyid Alinin
İstanbulu ziyareti.
1908 Said Paşanın sadareti.
1908 Türkiyede Meşrutiyetin ilânı.
1908 Kâmil Paşanın sadareti.
1909 Bulgaristan Prensi Ferdinandın krallığını ilânı.
1909 Muvakkat kaydiyle Avusturya - Macaristanın işgali altında
bulunan Bosna ve Hersekin bu devlet tarafından ilhakı.
1909 Meclisi Mebusan ve Âyandan mürekkep Meclisi Millinin
açılması.
1909 Hüseyin Hilmi Paşanın sadareti.
1909 31 Mart askeri ihtilâli. Meclisi Mebusanın âsi askerler tarafın-
dan silâh kuvvetiyle kapatılması. Tevfik Paşanın sadareti.
1909 Meşrutiyete sadık ordu tarafından İstanbul üzerine yürüyüş,
şehirin ele geçirilmesi, 31 Mart vak'ası mürettebillerinin idamı
İkinci Abdülhamidin tahttan indirilmesi.

5. Sultan M. Reşad

Has mânasiyle Meşrutiyet devri padişahıdır; halk ağzında sadece
Sultan Reşad anılmıştır; Abdülmecit ile Gülcemal kadının oğludur; 1844
de doğmuş. 1909 da altmış beş yaşında padişah olmuştur. Ortadan uzun-
ca boylu, şişman denilecek kadar top u, beyaz tenli, mavi gözlü, tahta
çıkırtığında saçları ve pos bıyıkları hermor tamamen ağarmış bulunuyor-
du; hükümdar olunca gayet hafif bir top sakal bıraktı. Muntazam bir
tahsil görmemişti, gayet dındarlı, fevkalâde nazik ve hassaslı; şefkatli,
merhametli, melek huylu, tertemiz adamdı. Anasından pek küçük yaşta
öksüz kalmış, güzelliğini işittiği bu kadına karşı içinde sonsuz bir sevgi
yaşatmıştı; Çok şirin bir fıkradır: Setrüsefain idaresi iki bacalı ve dört
direkli bir gemi satın almış eski bir transatlantik olan bu gemi padişahın
görmesi için Dolmabahçe önüne demilemişti. Sultan Reşad gözleri ya-
şararak:

— Çok güzel bir gemi.. Bana yüzünü bilmediğim fakat güzelliğini
ıştıttığım enacığımın hatırlattı. Adı Gülcemal konsun.. demişti.. Ve bu ge-
miye Gülcemal adı verilmişti. Haikun samimi bir duygu ile sevdiği ve
hürmet ettiği bir padişah oldu, fakat dokuz sene süren saltanatı birbiri
arkasından patlak veren mağlûbiyetimizle biten üç harbin felâket havası
altında geçmişti.

Afrika'da bir müstemleke gütmeğe başlamış olan İtalyanlar Trablus-
garp ve Buzgaziye saldırdı. Abdülhamid zamanında Türk donanması Ha-
lıçte çürümüş vaziyette idi; bu avarelerimize asker sevk edilemedi. Genç
ve vatanperver Türk zabıtları 'ülû vasıtalarla ve kıyafetlerle bu uzak
eyaletlere koşular, yerli Müslüman kuvvetleriyle İtalyanlara karşı kah-
ramanca döğüştüler ve İtalyanları mükür duruma soktular. (Bu zabıtlar
arasında Mustafa Kemal Bey = Atatürk de vardır). İtalyanlar donan-
malarına cayanarak Rodos adasını işgal ettiler. Bu harbi fırsat bilen
küçük Balkan devletleri (Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan)
topraklarını genişletmek için bize karşı birleşerek harp hazırlığına baş-
layınca 1912 de İtalyanlarla sulh yapıldı, Trablusgarp, Bingazi ve Rodos
İtalyaya verildi. İtalyan harbinin dört Balkan devleti ile bir harp takip
etti. İçeride, İttihad ve Terakki partisiyle muhalifleri arasındaki siyasi
mücadele bu harbin kötü idaresine yol açtı. Mağlûp olduk, ve Rumelin-

de bu dört küçük Balkan devletine zengin ve geniş arazi terkettik. Av-
rupa hududumuz Edirne kapılarında. Meriç ırmağına kadar geriledi. Ar-
kasından Birinci Cihan Harbi patladı. Türkiye, bu harbe sürüklenmiş ve
Almanyanın silâh arkadaşı oldu; Cihan harbinde sekiz cepheye döğüşmek
zorunda kalan Türk askerleri haikvâde kahramanlıklarına rağmen har-
bin korkunç bir felâketle sona ermesini önleyemediler. Sultan Reşad Cihan
Harbinin bozgun yılında öldü. Ölümü İstanbul halkı tarafından derin
teessürle karşılandı; halefi Altıncı Sultan Mehmet Vahdetin cenaze ala-
yında bizzat bulunduğu Osmanlı tarihinde ilk defa olarak bir padişah
diğeri bir padişahın cenazesinde bulunuyordu.

Sultan Reşad, hayatta iken yaptırdığı Eyüp iskelesi yanındaki tür-
besine gömüldü; bu türbenin yanına bir de ilk mektep yapılmıştı; bu
temiz adam: «Ebedî uykumu su ve çocuk sesleri arasında uyumak istem-
rim..» demişti. Saltanatında gördüğü tek iyi gün Çanakkale zaferidir. Bu
zafer münasebetiyle kendisine resmen «Gazi» unvanı verilmişti.

5. SULTAN MEHMET REŞAD DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1909 Beşinci Sultan Mehmed Reşadın cülûsu; Hüseyin Hilmi Paşa-
nın sadareti; İbrahim Hakkı Paşanın sadareti.
1911 29 Eylül. Trablusgarb harbinin mes'ulü olan Sadırazam Hakkı
Paşa kabinesinin istifası; Küçük Said Paşa kabinesinin kuruluşu.
1911 30 Kânunuevvel. Meclisi Mebusanda Trablusgarb ve Bingazi
meb'uslarının teşebbüsü ile Hakkı Paşa kabinesinin felâketli
harbin mes'ulü olarak Divan; Âliye sevk edilmesi meselesi yü-
zünden Meclisle kabine arasında ihtilâf; kabinesinin istifası, yeni
kabinesi tekrar Said Paşa tarafından kurulması.
1912 18 İkincikânun Mebusan Meclisinin feshi.
1912 Şubat. Yeni seçimi Hükümet ve ordu baskısı ile İttihad ve Te-
rakki'nin kazanması (Tarihimizde bu seçime «Sopalı seçim» de-
nilir).
1912 İtalyanlar tarafından Anadolu sularında Rodos ve Oniki ada-
nın işgali ve Çanakkale Boğazının bombardımanı.
1912 16 Temmuz. Bu tarihe kadar İttihad ve Terakki tarafından des-
teklennmiş olan Sadırazam Said Paşanın. Meclisten güvensizlik
oyu alarak istifası; yeni kabinesinin Gazi Ahmed Muhtar Paşa
tarafından kurulması.
1912 5 Ağustos. Mebusan Meclisinin feshi; bu suretle İttihad ve Te-
rakki Fırkası'nın iktidardan düşmesi.
1912 8 Teşrinievvvel. Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ
devletleriyle Türkiye arasında Balkan Harbinin başlaması.
1912 15 Teşrinievvvel. Türkiye ile İtalya arasında, İsviçrenin Lozan
şehri civarında Uşi'de sulh muahedemesinin imzası. Metninin
hulâsası: Türkiye Trablusgarb ile Bingazi'yi, İtalya da işgal et-
tiği adaları derhal tahliye edecektir (İtalya, Yunan donanması
tarafından işgaline mâni olmak bahanesiyle adaları boşaltıp
Türkiyeye iade etmemişdir).
1912 20 - 21 Teşrinievvvel. Yunan donanması tarafından Bozcaada ve
Limni'nin zaptı.
1912 22 Teşrinievvvel. Türk garb ordusunun Sırbılara karşı Kosova
mağlûbiyeti, Priştine'nin sukutu.
1912 21 - 23 Teşrinievvvel. Türk şark ordusunun Bulgarlara karşı
Kırkkilise bozgunu. Edirne de dahil, gerideki bütün Rumeli
topraklarının ve buralardaki ordularımızın merkezle muvasala-
sının kesilmesi; beş gün sonra Bulgarların Çatalca önlerine ka-
dar ilerlemesi.
1912 24 Teşrinievvvel. Garbi Rumelinde mağlûbiyetin müthiş bir boz-
gun halini alması ve şehirlerin birbiri arkasından düşmanlar
eline geçmesi.
1912 29 Teşrinievvvel. Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesinin istifası;
yeni hükümetin İttihad ve Terakki'ye muhalif Hürriyet ve İtilâf
Fırkası'nın fahrî reisi gibi tanılan Kâmil Paşa tarafından ku-
rulması.
1912 1 Teşrinisanı; Selânikte menkûb ve mahbus bulunan İkinci Ab-
dülhamidin İstanbula getirilmesi.
1912 8 Teşrinisanı; Selânik'in Yunanlılara teslim olması. Garbi Ru-
melinde Yanya müstahkem mevkiinin Yunan ve İşkodra müs-
tahkem mevkiinin Karadağ muhasaralarına karşı fedakârane
dayanması.
1912 3 Kânunuevvvel; Bulgarlarla Çatalca mütarekesi (Bir sulh an-
laşması için ateş kesilmiştir. Bu mütareke zamanında Türkler
muhasara altında bulunan Edirnedeki Türk askerini işe ede-
meyecektir. Edirne kumandanı kahraman bir asker olan Meh-
med Şükrü Paşadır).
1912 Kânunuevvvel. Bütün Ege adalarının Yunanlılar eline geçmesi.
1912 Kânunuevvvel - Kânunusani; Londrada sulh müzakereleri. Bal-
kanlıların Türkiyeden Midye - Enez hattının garbindaki bütün
Rumeli ile Ege Denizi adalarının terkini istemesi; Türkiyenin
Edirne üzerinde ısrarı ve Girid adası mukadderatının büyük
devletlerin kararına bırakılması ve Arnavudluğa muhtariyet
teklifi. Büyük devletlerin Babıâliye müşterek notası ve Edirne
ile Girid üzerinde ısrar edilmemesi tavsiyesi (17 Kânunusani).
Kâmil Paşa hükümetinin bu ağır şartları ve Edirneyi feda et-
meğe ve sulhu imzaya hazırlanması.
1913 23 Kânunusani; İstanbulda Babıâli baskını; İttihad ve Terakki-
nin silâhlı hükümet darbesi; Kâmil Paşanın istifası, Harbiye
Nazırı Nazım Paşanın katli; Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın ikti-
dardan düşmesi. Mahmud Şevket Paşanın sadareti. (Baskının
başında bulunan İttihadçılardan «Kahramanı hürriyet» diye gel-
dikleri Harbi Umumînin meşhur Enver Paşası Binbaşı Enver
Beydir); Mahmud Şevket paşa tarafından kurulan yeni kabi-
nenin büyük devletler notasına red cevabı.
1913 29 Kânunusani; Mütarekenin bozularak harbin yeniden baş-
laması.
1913 6 Mart; Yanyanin sukutu.
1913 24 Mart; Edirnenin sukutu.
1913 31 Mart. Büyük devletlerin ikinci notası ve yine aynı şartlarla
hemen sulh akdi teklifi.
1913 15 Nisan. Çatalca cephesinin de çekerek Bulgarların İstanbul
kapılarına gelmesinden korkan Mahmud Şevket Paşa hüküme-
tinin büyük devletler notasını kabul etmesi, ikinci Bulgar mü-
tarekesi.
1913 22 Nisan. İşkodranın kahraman müdafii Hasan Rıza Paşanın
hain Esad Paşa Toptanı tarafından alçakça öldürtülerek bu müs-

- tanımek mevkim de düşmana teslimi.
- 1913 3 Mayıs. Balkan Harbinin birinci safhasının sonu. Londra sulh muahedenamesi (metnin hulâsası: Bu muahedenin akdinden Padişah ile müttefik Balkanlı Hükümdarlar ve halefleri, devlet ve tebaaları arasında müebbed bir sulh tesis olunacaktır - Padişah, Arnavudluk hariç, Adalar Denizinde Enezden Karadenize Midyeye kadar olan hattın garbında kalan Avrupadaki bütün memleketlerini müttefik hükümdarlara terketmiştir - Arnavudluk hududunun tahdidini Avrupa büyük devletlerine bırakmıştır - Girid adası, Padişah tarafından müttefik Balkanlı hükümdarlara terkedilmiştir; ve keza Adalar Denizindeki bütün adalar müttefik hükümdarlara terkedilmiştir - Terkedilen arazilerden mütevellid malî meseleler Pariste toplanacak beynelmîl bir komisyona bırakılmıştır - Harb esirleri tebaa zarar ve ziyaları hususu mukaveleler ile hallolunacaktır).
- 1913 11 Haziran. İtilâfçılar tarafından Sadırazam Mahmud Şevki Paşanın vurdulması; Mısırlı Prens Said Halim Paşanın sadareti. İttihad ve Terakki Fırkası'nın en şiddetli baskı devrinin başlaması.
- 1913 19 Temmuz. Balkanlılar arasında miras paylaşma kavgası. Bulgaristanla Romanya ve yine Bulgaristanla Sırbistan ve Yunanistan arasında harb. Bundan istifade eden Türkiye'nin Londra muahedesini bozarak Bulgaristan'a hücumu, Edirnenin geri alınması.
- 1913 29 Eylül. Bulgaristanla İstanbul sulh muahedesı (Metnin hulâsası: Hudud Ege Denizinde Enezden başlayarak Meriçi takib ile Dimetokanın şimali garbisinden geçecektir. Edirne, Kırkkihse ve Dimetoka Türkiye'ye kalmıştır).
- 1913 14 Teşrinievvel. Yunanistan'a Atina sulh muahedesı (Metnin hulâsası: Bulgaristan muahedesı hükümlerinin hemen aynıdır. Adalar meselesinin hali her iki devlet tarafından büyük devletlere bırakılmıştır, onlar da tarihin kaydettiği eşsiz haksızlıkla yalnız Boğaz ağzındaki İmroz ve Bozcaada ile Akdenizde küçük Meis adasını Türkiye'ye iade ederek Türk sularındaki bütün adaları Yunanistan'a vermiştir).
- 1914 14 Mart. Sırbistan ile İstanbul sulh muahedesı (Metnin hulâsası: Bulgaristan ve Yunanistan muahedeleri hükümlerinin aynıdır).
- 1914 Kânunusani Enver Paşanın Harbiye Nazırlığı.
- 1914 Türkiye'de İttihad ve Terakki Fırkası baskısı altında mebus seçimi; beşinci Osmanlı Mebusan Meclisinin kurulması.
- 1914 28 Temmuz. Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun Sırbistan'a harb ilanı ile Birinci Cihan Harbinin başlaması.
- 1914 2 Ağustos. Türkiye'nin Almanya İmparatorluğu ile gizli ittifaki (Metnin hulâsası: Rusya, Sırbistan harbine müdahale edip Avusturyaya harb açarsa, Almanya da Rusyaya karşı harbe girerse, Rusyanın bu hareketi Türkiye'nin Rusyaya harb açması için bir sebep teşkil edecektir. Türkiye toprakları bir tehlikeye maruz kalırsa Almanya Türk topraklarını Alman askerinin silâhiyle müdafaaı taahhüd eder).
- 1914 11 Ağustos. Almanyanın Akdenizde bulunan Goben ve Breslau zirhlilerinin İngiliz donanması takibinden kaçarak Çanakkale Boğazından girmesi ve Türkiye'ye ilticası. Bitarafık kaidesince bu gemilerin 24 saat içinde karasularımızdan çıkarılması; yahud silâhtan tecridi lâzım gelirken güya satın alınmış gibi, amiralleri ile bütün ef'edî bahriyesine Türk üniforması ve fes giydürülen gemilere Türk bayrağı çekilerek Goben'e «Yavuz», Breslau'a da «Midilli» adının verilmesi.
- 1914 9 Eylül. Kapitülasyonların ilgası
- 1914 21 Teşrinievvel. Harbiye Nazırı Enver Paşanın başkomandan vekili (başkomandan Padişah'ın) tayin edilmesi ve İmparatorluk mukadderatını tamamen eline alması.
- 1914 29 Teşrinievvel. Türkiye'nin Birinci Cihan Harbine fiilen girmesi (Eski Goben ve yeni Yavuzun süvarisi Alman amirali Suşon Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması Karadenize çıkarak Rus donanmasını sahillerine ateş açtı).
- 1914 14 Teşrinisani. Türkiye'nin İngiltere, Fransa, Rusya ve peyklerine resmen harb ilanı. Bahriye Nazırı Cemal Paşanın aynı zamanda dördüncü ordu kumandanlığı ve Suriye tedhiş siyaseti.
- 1915 Kânunusani. Dördüncü ordu kumandanı Bahriye Nazırı Cemal Paşanın 25,000 kişi gibi az bir kuvvet ve en iptidai vasıtalarla Bitüssebudani Süveys Kanalı seferine çıkması.
- 1915 15 Kânunusani. Ruslara karşı Sarıkamış hücumu hezimet. Enver Paşanın 100,000 güzide Türk askerile en şiddetli kış ortasında yaptığı bu mecnunane hücum 60,000 cana mal olmuştur. Bu hezimet Rus ordusuna doğu Anadolu'nun istilası yolunu açmıştır.
- 1915 2/3 Şubat gecesi. Fedakâr Türk askerlerinin Süveys Kanalını geçme teşebbüsü, Kanlı muhafaza eden o devrin en üstün silâhları karşısında bir kaç dakika hezimet (Kayıbımız bini şehid olmak üzere 3000 güzide asker).
- 1915 18 Mart. Müttefik İngiliz ve Fransız donanmalarının İngiliz amirali Robeck ve Fransız amirali Guépratte'nin kumandasında Çanakkale Boğazına büyük hücumu ve ağır ziyat vererek kahkari hezimetle geri çekilmesi. (18 büyük zirhlî ve bir çok destroyer ve denizaltı gemisinden mürekkep bu donanmanın bir kısmı büyük çapta 506 topuna karşı Türk Boğaz istihkamlarındaki 150 Türk topu galebe çalmıştır. İngiliz Ocean ve İrresistibl zirhlileri ve Fransız Bouvet zirhlisi batmış, bir İngiliz ve iki Fransız zirhlisi çok ağır yaralanmıştır. Yalnız Bouvet'de 600 Fransız bahriyelisi ölmüş; hücum 6 saat 45 dakika sürmüştür. Türkler yalnız 44 şehid ve 70 yaralı vermiştir).
- 1915 25 Nisan. İngiliz ve Fransız Çanakkale Boğazını donanmalarile geçemeyince Seddülbahirle Arıburnu'na asker çıkardılar ve müstakem Çanakkale Boğazını karadan zaptederek İstanbul yolunu açmak istediler. Bu suretle yine parlak bir Türk zaferi ile sona erecek kanlı Çanakkale muharebesi başladı.
- 1915 26 Nisan. İtalya ile İngiltere, Fransa ve Rusya arasında gizli muahede, bu muahedenin Türkiye'ye müteallik maddeleri: Oniki ada İtalyaya verilecektir. Asya Türkiye'si taksim edildiği takdirde, İtalyanın payı diğer üç devletin payından az olmayacaktır; ve bu pay Antalya ve havalisini ihtiva edecektir.
- 1915 6 Mayıs. Ruslar tarafından Vanın zaptı. Rusların Muş ve Bitlise girmesi. Buralarda Rusların mahallî idareyi Ermeni komitecilerin eline bırakması. Türklerle karşı tüyler ürpertici şeni zulümler, işkenceler ve katliamlar.
- 1915 13 Mayıs. Küçük Muaveret. Milliye muhribimizin bir gece baskınında Çanakkale Boğazı ağzında İngilizlerin Goliath zirhlisini batırması (Zirhliden ancak 160 kişi kurtulmuştur).
- 1915 6, 7 Ağustos. Mustafa Kemal Paşanın Çanakkalede Anafartalarda İngiliz ordusuna galebesi ve bu galebenin Çanakkaledeki parlak Türk zaferine doğru en büyük ilk adım teşkil etmesi.

- 1915 14 Teşrinievvel. Bugarıstan, Almanya, Avusturya ve Türkiye'nin müttefiki olarak Birinci Cihan Harbine girmesi.
- 1915 22 Teşrinisani. Irak cephesinde İngilizlere karşı Selmanpâk muzaferiyeti. General Townshend'in kumandasındaki İngiliz ordusunun Kütül-Amâre'ye çekilmesi.
- 1916 2/3 Kânunusani gecesi. Kanlı Çanakkale muharebesinin sonu. Türk askerinin şehameti karşısında en üstün silâhlarının âciz kaldığını gören düşmanın ağır silâh ve erzakını bırakarak geceleyin ustaca bir bındırme ile bütün askerini gemilerine atarak çekilmesi.
- 1916 6 Şubat. Erzurumun Ruslar tarafından zaptı.
- 1916 18 Nisan. Trabzonun Ruslar tarafından zaptı.
- 1916 29 Nisan. Kütül-Amâre'de muhasara edilen General Townshend'in 12,000 İngiliz askerle 3000 kişilik bir Türk kuvvetine teslim olması.
- 1916 15 Temmuz. Bayburdun; 20 Temmuz Gümüşhanenin Ruslar tarafından zaptı.
- 1916 24 Temmuz. Erzincanın Ruslar tarafından zaptı.
- 1916 27 Temmuz. Sina cephesinde dördüncü ordunun ikinci Kanal baskını; yine fedakâr askerlerimiz, felâketi ile neticelenmesi.
- 1916 7, 8 Ağustos. Mustafa Kemal Paşanın Bitlis ve Muş Ruslardan geri alması.
- 1916 Kânunuevvel. Sina - Filistin cephesinde ilk geri çekilme.
- 1917 3 Şubat. Sadırazam Said Halim Paşa kabinesinin istifası; Talât Paşa kabinesinin kuruluşu.
- 1917 9 Şubat. Kudüsün İngilizler tarafından zaptı.
- 1917 11 Mart. Irak cephesinde İngilizler tarafından Bağdadın işgali.
- 1917 9 Mart. İstanbul üzerine ilk defa olarak İngiliz tayyarelerinin gelmesi ve şehre bir kaç bomba atması.
- 1917 12 Mart. Rusyada Bolşevik ihtilalinin başlaması, Şarki Anadoluyu işgal etmiş bulunan Rus kuvvetlerinde ihlâl; bundan istifade ile mukabül taarruzlarımızın başlaması.
- 1917 Ağustos İtalya, İngiltere ve Fransa arasında Türkiye'yi hedef tutan Sen-Jan dö Morien muahedesı; Bolşevik ihtilâli ile Rusya müttefikler safından ayrılmıştır. İtalyaya daha ziyade muhtac olan İngiltere ile Fransa, 1915 anlaşması ile Türkiye paylaşmasında İtalyanın hissesine düşecek Antalya bölgesine İzmir ve havalisini de ilâve ettiler.
- 1917 Kânunuevvel. «Yıldırım ordular grubu» nun kurulması, Bahriye Nazırı Cemal Paşanın dördüncü ordu kumandanlığından istifa ederek mesuliyeti yıldırım ordular kumandanı Alman generali Falkenhayn'a bırakması.
- 1918 13 Kânunusani. Tecrid edilmiş bir halde Medineyi müdafaa etmekte olan Fâhri Paşanın düşmana teslimi (Medine müdafaaı da bu müthiş harbin bir Plevnesi olmuştur).
- 1918 20 Kânunusani; Çanakkale Boğazı abluka altında bulunduran düşman gemilerine karşı Osmanlı donanmasının huruc hareketi ve İmroz adası baskını. Yavuz zirhlisinin yaralanması ve Midilli kruvazörünün batması (içinde Deniz Harb Okulu mezunlarından güzide genç zabıtlarımız bulunan Midilli mürettebatından hiç kimse kurtulamamıştır).
- 1918 İhlâl etmiş Rus ordusu ve azgın Ermeni çeteleri elinden Erzurum, Trabzon, Erzurum, Van şehirlerinin geri alınması (Şubat - Nisan). 12 Mart; Ermeni çete reisi Antranik'in Erzurum katliamı.
- 1918 10 Şubat. On senedenberi menkûp ve mahpus olarak yaşayan İkinci Abdülhamid'in ikametine tahsis edilmiş Beylerbeyi sarayında vefatı.
- 1918 3 Mart; Bolşevik Rusya ile Türkiye, Almanya, Avusturya - Macaristan ve Bulgaristan arasında Brest-Litovsk sulh muahedesı (Türkiye murahhası Sadırazam Talât Paşadır. Metnin hulâsası: Bu muahede ile Rusya, «Eliyei Selâse» denile gelen Batum, Kars ve Ardahan Türkiye'ye verdi.
- 1918 7 Mayıs. İngilizlerin Kerkükü zaptı.
- 1918 3 Temmuz. Beşinci Sultan Mehmet Reşadın vefatı.

6. Sultan Vahdettin

Abdülmecid'in oğludur; 1860'da doğmuştur, 1918'de Sultan Reşadın yerine Padişah olduğunda elli sekiz yaşlarında idi; Muhakkak ki Osman-

Sultan Vahdettin ve Sultan Mehmed Reşad

lı hanedeninin en bahtsız simasıdır; ve Osmanlı padişahlarının sonuncusudur. Türk milletinin istiklalini yok edecek, Türkiye'yi cihan haritasından silmek gibi görünen korkunç bir bozgunun arifesinde tahta oturmuştu. Türkiye'yi harbe sokan İttihat ve Terakki Partisi hükümeti, felâketin tesfiyesini Altıncı Mehmed'in omuzlarına bırakarak iktidardan çekilmiş ve az sonra da Mondros mütarekesi imzalanarak silâhlarını bırakan Türkiye karanlık, düşmanların bin türlü hainlik desiseleriyle dolu tarihinin çok nazik bir devrine girmiştir. İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi, Anadolu'da bu alçakça tecavüze karşı Milli Müdafaa hareketi başladı; Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanan, şahlanan kahramanlığı bir taraftan yurt içinde ilerleyen düşmana silâhla karşı koyar-

Kara gün

(8 Şubat 1919 Cumartesi günü)
Fransız generali Franse Desperenin cihangir rolüne çıkmış aktör tavır ve edisiyle ve bir zafer alayı dekoru içinde İstanbul'a girdiği gün tarihimizin kara bir günüdür. O zamanlar İstanbul'un zünûr gazetelerinden biri olan «Hârisat» in 14 şubat tarihli nüshesinde o büyük Türk edibi Süleyman Nazım, İstanbul halkı tarafından göz yaşartıcı okunan şu başmakaleyi yazmıştı:

«Fransız generalinin dün şehrimize vürûdu münasebeti ile bir kısım vatandaşlarımız tarafından icra olunan nümâyış Türkün ve islâmın kalbinde ve târihinde müebbeden kanayacak bir cereha açtı. Aradan asırlar geçse ve bugünkü hüznün ve edbârımız sevk ve ikbâle münkalib olsa yine bu acıyı hissedecek, ve bu hüznün ve teessüünün evlâd ve ahfâdımız nesilden nesile ağılayacak bir mirâs terk edeceğiz»

«Almanya orduları 1871 senesinde Parise dahil olarak Büyük Napoleon'un neşidesi müteaccire müzaferiyâtı olan tâkî zafer aitundan geçerken bile Fransızlar bizim kadar hakşeret görmemişler. Ve bizim dün sabah saat dokuzdan onbire kadar hissettiğimiz azâbı duymamıştı; çünkü «Fransız» nâmını taşıyan her ferd, çünkü yalnız hıristiyanlar değil, Yahudi Fransızlarla Cezayirli müslümanlar o mâtemi milli karşısında aynı telehûf ve hicâb ile ağlamış ve kızarmışlardı. «Biz ise, mevcûdiyetti milliye ve lisâniyelerini bizim ulûvî cenâbımızta medyun olan bir kısım halkın hây ve hüvi şamâdeti ile mâtemi muazzezimize en acı lâkaretlerin birer tokat şeklinde atıldığı»

«Her kavmin saâfi hayatında da bir çok ikbal ve edbar şahifeleri vardır. Fransız Kralı Birinci Fransuvar'ı Şariken'in mahbesinden kurtarılar ve koca Viyana şehrinde kerrât ile sarmış bir ümmetin defteri mukadderatında böyle bir satır elim de mastur imiş. Her hal mütehavvildir!»

1920 yılı ikincikânununun 23 ünçü cuma günü İstanbul Darülfünununu konferans salonunda Türk dostu Fransız edibi Piyer Loti'nin hâtrasını tebâil için bir toplantı yapılmış, Süleyman Nazım merhum ordu İstanbulun işgalini protesto eden uzun bir hitabe irad etmişti. Güzide bir kalabalığı hüngür hüngür ağlatan bu tarihî hitabe de kara günlerimizin unutulmaz hâvralarından. Aşağıdaki satırlar da bu hitabeden alınmıştır:

«Bizi Piyer Loti'ye sevdiren Türkün ruhu idi. Necib ve vakur, bazan yaralanır ve hummalar içinde kıvrılırken bile uluvvucenâbından, hayırhahlığından, cönertliğinden bir zerre kaybetmeyen sabûr hamûl, mütevekkil Türk ruhu.

«Türkleri Avrupa'dan çıkarmalarını müteakıp öyle bir kıyamet koptu ki hâlâ cihanın her tarafı sallanıp duruyor. Daha da allanacak!.. Eğer İstanbul'dan çıkarsak, manzumei şemsiyenin Adem oğullarına tahsis edilmiş olan dünyada seneler mi, asırlar mı süreceğini kimse tahmir edemez, bir yangın Kürre azızın bütün âfâkı saracak. İstanbul, Türk ve islâm be'desi olarak bütün âlemi islâmın mânevî haritasında, İmâna yazılmıştır... İstanbul bizim anavatanımızın anasıdır. Dünyanın son devrine kadar isimleri esâti bir azametle tarihî berde yâd edilecek sâlibkiran padişahlarından ülemasından, fudêlâsından, şairlerinden, sanatkârlarından, Türk bayrağını Kürre arzın üç kâfesinde ve pek uzak ufuklarda şanı zaferle dolaştırmış kahramanlarımızdan ibaret binibaye evlâdını beş yüz seneye yakın mütevaliyen topraklarına alıyor! Bize İstanbulla lâykî değısiniz diyenler nazariyatçı ve müfterilerdir... İstanbul'da görülen âbideler bizim dehâmız, bizim himmetimiz, bizim eimizle meydana geldi.»

ken diğer taraftan milletin mukadderatı mesuliyetini yüklenerek yeni bir Millet Meclisi kurulmasını tahakkuk ettirdi; İstanbulda toplanan bu meclis «Millî Misak» denilen meşhur beyannamesini cihana ilân etti, bunda Mondros Mütarekesiyle hudutları çizilen Türk vatanının ertük parçalanmaz bir bütün olduğunu Türk istiklâlini tehdit eden hiçbir şeyin asla kabul edilemeyeceğini bildirdi.

Düşmanlar İstanbulu işgal ettiler ve Millet Meclisini basıp dağıttılar. Padişah, milletin kan asalet ve cevherini takdir edemedi, düşmanları da hakiki kıymetinden çok üstün kuvvette gördü, Batı Anadolu işgaline karşı silâhla karşı koymanın daha büyük tehlikeler doğuracağından korktu ve Millî Mücadele hareketine karşı muhalif bir cephe aldı; bu muhalefetini, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını gıyaben idame mahkûm ettiren fetvalar çıkartacak ve onları şaki olarak ilân eden beyannamesi yayınlayacak kadar ileri götürerek millet tarafından hainlik ile damgalandı. Bunu, hiçbir zaman tatbik edilemeyecek olan Sevr muahedesi kabul faciası takibi etti. Millî zaferden sonra da ailesi efradıyla beraber İstanbul limanında bulunan bir İngiliz gemisine iltica ederek Evvelâ Maltaya gitti, oradan İtalyaya geçerek Sır Remo'da yerleşti ve orada öldü.

Altıncı Mehmet Vahdetin'in o zamanki düşmanlarımızla bağdaşmasının tek müsbet eseri, İstanbul kütüphanelerinde, müzelerinde ve saraylarında kıymetleri milyarlarla ölçülemeyecek hazinelerimizin, her türlü tecavüzdün çekinmeyecek olan düşmanlar tarafından yağma edilmesini önlemek olmuştur. Burada söylenecek son söz, İslâmın esalet şiarına uyarak «Ölümü hayır ile analım» demektir.

ALTINCI SULTAN VAHDETTİN DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

1918 4 Temmuz. Altıncı Mehmed Vahidüddinin cülusu.
1918 29 Eylül. Bulgaristanın bir mütareke ile haptan çekilmesi, Türkiyenin diğer müttefikleriyle rabitasının kesilmesi.
1918 1 Teşrinievvel. Şamın sukutu ile bütün Filistin ve Suriyenin elden gitmesi.
1918 8 Teşrinievvel. Sadrazam Talât Paşa kabinesinin istifası, İttihat ve Terakki Fırkasının iktidardan düşmesi. Ahmet İzzet Paşa kabinesinin kurulması.
1918 14 Teşrinievvel. Bir Fransız filosunun İskenderun limanına girmesi.
1918 23 Teşrinievvel. Halebin İngilizler tarafından işgali.
1918 30 Teşrinievvel. Düşmanlarla Limni adasında Mondros limanında Agamemnon İngiliz zırhlısında mütarekenin imzası; Birinci Cihan Harbinin çarpışma safhasının elim bir şekilde sona ermesi. Mütarekeyi Müttefikler adına Amiral Calthorpe, Türkiye adına da Bahriye Nazırı Rauf Bey (Rauf Orbay) imzalamıştır (Mütareke metninin hulâsası: Çanakale ve Karadeniz boğazlarının açılması; her iki boğazın galip müttefiklerin askerî işgali altına girmesi. Hudut muhafazasına ve dahillî asayişe kifayet edecek askerden gayri Türk ordusunun derhal terhisi. Bütün Türk harp gemilerinin galip müttefiklere teslimi ve bunların gösterilecek Türk sularında mevkufl bulundurulması. Galip müttefikler

kendi selâmet ve emniyetlerini tehdit eder bir hal görürlerse istedikleri stratejik mevkiileri askerî işgal altına alacaklardır (mahut 7 nci madde). Türk demiryollarından galip müttefikler serbestçe istifade edeceklerdir. Müttefikler Türk ticaret kemilerinden de aynı suretle istifade edeceklerdir. Toros tunelleri Müttefiklere teslim olunacaktır. Telsiz telgraf kabloları Müttefiklerin kontrolü altına verilecektir. Bütün askerî teçhizat, silâhlar, cephaneler ve askerî nakil vasıtaları, istedikleri anda galip müttefiklere teslim olunacaktır. Türkiyedeki bütün esirler iade olunacaktır, müttefiklerin elindeki esirler suh akdine kadar esarete kalacaktır.

1918 31 Teşrinievvel. Mustafa Kemal Paşanın inhilâl etmek üzere olan Yıldırım Orduları grup kumandanlığına tayini.
1918 2-3 Teşrinisanî gecesi. Türkiyenin Birinci Cihan Harbine girmesinden mesul İttihat ve Terakki ricalinin vatanı bırakıp kaçmaları (kaçanlar: Talât Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa, Doktor Nazım, Doktor Bahaddin Şakir beyler)
1918 8 Teşrinisanî. Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifası; Tevfik Paşa kabinesinin kurulması.
1918 13 Teşrinisanî. Düşman harp filolarının İstanbul limanına gelmesi.
1918 21 Kânunuevvel. Padişah tarafından Meclisi Mebusanın feshi.
1919 12 Kânunusanî. Tevfik Paşa kabinesinin istifası, yeni kabinenin yine Tevfik Paşa tarafından kurulması.
1919 21 Kânunusanî. Mersin, Tarsus ve Osmaniye civarlarında Millî Mücadelenin ilk cephesi olan Adana cephesinin teşekkülü; İngilizler tarafından Urfa, Ayntab, Maraş ve Adananın işgali.
1919 8 Şubat. Müttefiklerin Balkan orduları başkumandanı Fransız generali Franchet d'Espèrey'den bir fatih tafafuruşluğu ile İstanbulla zafer alayı yaparak girmesi, İstanbulun Rum ve Ermeni ekalliyetlerinin kepazece nümayişlerle bu düşman kumandanını karşılaması, Türklere ve Türk bayrağına ve Türkü temsil eden her şeye en küstah hakaret ve tecavüzlerin yapıldığı bir karagün.
1919 3 Mart. Tevfik Paşa kabinesinin istifası, Damad Ferid Paşa kabinesinin kurulması. Bu suretle fahri reisleri gibi gördükleri Damad Ferid Paşa ile Hürriyet ve İtilâf fırkasının iktidara gelişi.
1919 3 Mart. «Vilâyetî Şarkîye Müdafaaî Hukuku Millîye Cemiyeti» nin Erzurum şubesinin kurulması.
1919 19 Nisan. Karsın Ermeniler tarafından işgali.
1919 20 Nisan. Ardahanın Gürcüler tarafından işgali.
1919 29 Nisan. Antalyanın İtalyanlar tarafından işgali.
1919 30 Nisan. Mustafa Kemal Paşanın 9 uncu ordu müfettişliğine tayini.
1919 11 Mayıs. Fethiye'nin Yunanlılar tarafından işgali.
1919 13 Mayıs. Kuşadasının İtalyanlar tarafından işgali.
1919 14-15 Mayıs gecesi. İzmirde Yunan işgalini haber alan vatanperverlerin toplanışı ve «reddi ilhak» prensiplerinin kabulü.
1919 15 Mayıs. İzmirin Yunanlılar tarafından işgali faciası ve Batı Anadolu'da Yunan işgal hareketinin başlangıcı.
1919 15-16 Mayıs gecesi. Damad Ferid Paşa kabinesinin istifası; yeni kabinenin yine Ferid Paşa tarafından kurulması.
1919 16 Mayıs. Mustafa Kemal Paşanın Karadeniz yoluyla Anadolu'ya hareketi.
1919 19 Mayıs. Mustafa Kemal Paşanın Samsuna çıkışı.

İlk Kurşun

1919 yılı Mayısının üçüncü haftası, Türkiye tarihinin kara günleridir. Türkiye İmparatorluğu Birinci Cihan Harbinde yenilmiştir; Arabistan, Filistin, Suriye ve Irak ülkelerini bırakan Türkler, kendi öz yurtlarına, Doğu Trakya ve Anadolu topraklarına çekilmişlerdir. Fakat o zamanki düşmanlarımız, bizi büsbütün yok etmek, Türkiye devletini ortadan kaldırarak, koça Türk milletini esirlik zincirine vurmak istiyorlardı. Türk ordusunun silâhını bırakmasını fırsat bilen Yunanlılar, 15 Mayıs günü İzmir limanına asker döktüler ve kol kol içerlere doğru yürümeye başladılar. İzmirli ve Aydınlılar alarak Ödemiş'e doğru ilerlediler..

1919 yılı Mayısının 18 inci günü sabahı, Ödemişin Adagide nahiyesinin Hacı İlyas köyünün köy kahvesinde sekiz on delikanlı, şaşkın bir heyecan içindedir. Birden, on dört onbeş yaşlarında bir çocuk, bir eZyebey yavrusu koşa koşa gelir ve Ödemiş yolundan Yunan askerlerinin görüldüğünü haber verir.. Delikanlılar birbirlerinin yüzüne acı acı bakışurlar... Ne yapacaklardır?.. İzmirdenberi, öbür köylüler acaba ne yapmışlardır?.. Evlerine mi kapana-caklardır?.. Karılarını, kız kardeşlerini, oğlançıklarını, ne oldukları belirsiz yabancıların eline mi bırakacaklardır?.. Gelenler asker miydi? Çete miydi? Türk ordusu silâhını bıraktığına göre, gelenlerin asker olmaması lâzımdı? Ne olursa olsun yabancıya yurt, ocak, karı, kardeş ve kızın emniyet edilir miydi?.. Bu küçük köy kahvesinin her köşesinden bin bir efe ve zeybek türküsünün akisleri geliyordu:

**Ai kan olmuş cepkenimin yeneri..
Derviş efem biber gibi benleri.
İn kayanın dereleri harlıyor,
Elli kurşun çigirimi dağhyor..
Mustafam boyun selviden uzun,
Çıkalım dağlara yaz ile güzün..**

Kahve kapısında, selvi boylu, on dokuz yirmi yaşlarında, dünya güzeli bir sehbaz yiğit belirir: Hazine-daroğlu Karabiyik Mustafa... Tüfeğinin dipçliğini kahvenin eşğine dayayarak, iri kara gözlerini bütün alevi ile arkadaşlarına dikerek:

— Ne oturuyorsunuz?!.. Ne bekleyiyorsunuz?! Geliyorlar!.. diye bağıır.

İşte, dört yıl sonra, düşmanı, yurdumuza saldırdığı yerde denize döken Türk silâhının ilk kurşunu, o gün, Ödemişin Adagide nahiyesinin Hacı İlyas köyünden Hazine-daroğlu Karabiyik Mustafa'nın eli ateşlemiştir. Bugün Türkiye haritasında Hacı İlyas köyünün adı «İlk Kurşun» diye yazılmıştır.

SAKARYA YOLUNDA

Millî Mücadelede Sakarya yolunda kadın çocuk ve ihtiyarlardan mürekkep bir köylü kafilesi kağınlarla, cebheye ağırlık taşıyordu

Bu köylü kolu cebheden gelen bir atlı ile karşılaştı. Atının gözü ne ilek çarpan manzara kafilede tek bir delikanlının bulunması ve akranları cebhede düşmanla döğüşürken, kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar, yırtık çarıkları ve zallı ayakları ile yürürken onun kağınının üzerine kurulması olmuştu. Kafileyeye:

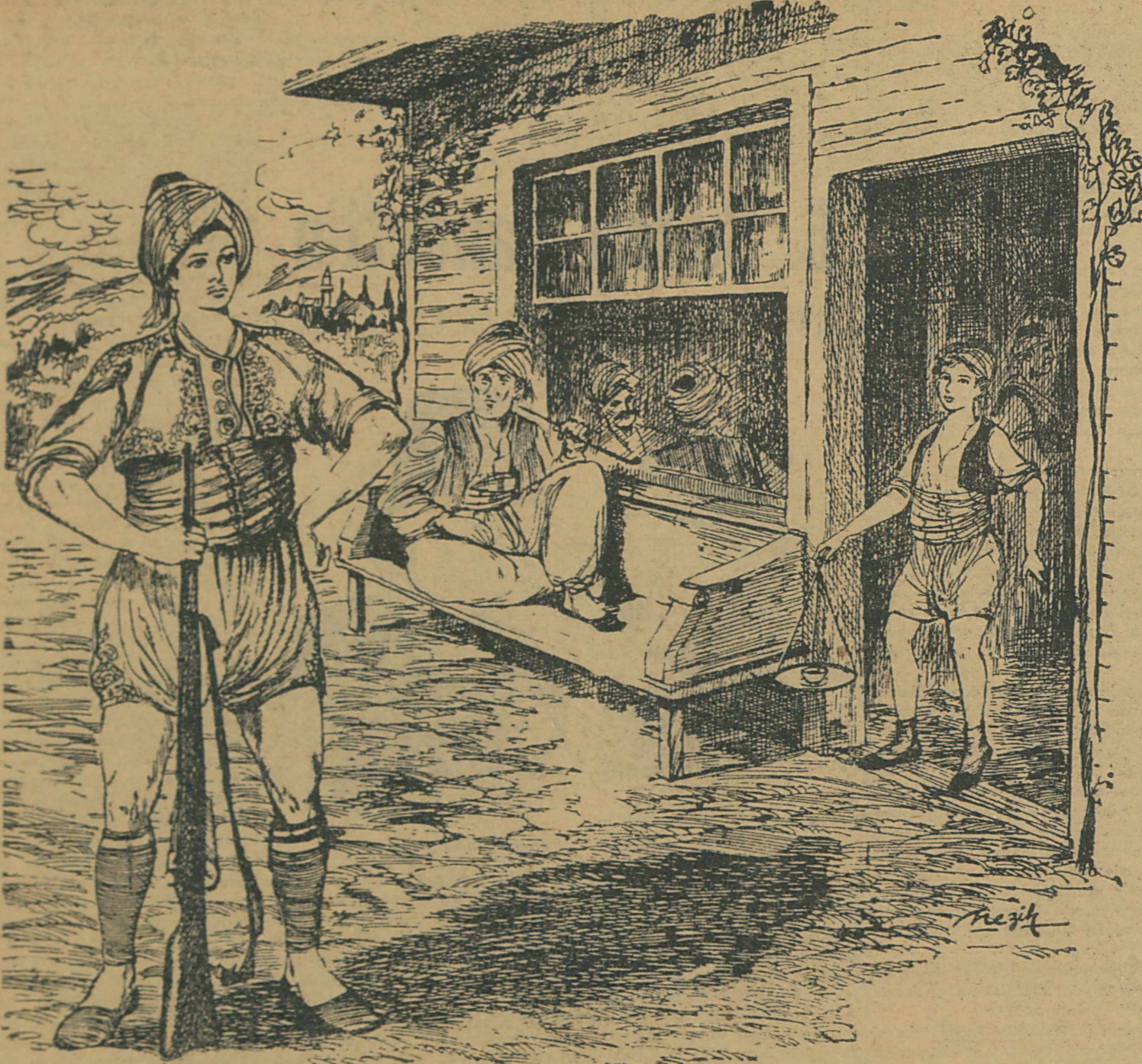
— Merhaba nineler!. Merhaba ağalar!

Diye selamlayan atlı delikanlıya da alaylı bir selam verdi:

— Merhaba arslanım.. keyfin ye rinde galiba!

Dedi. Genç köylünün yüzü sarı kesildi:

— Ne diyon beyim! dedi.. akranlarım kurşun atarken benim buna oturmamı keyfinden mi sandın.. Çanakalade verdim ben bunları dedi.. ve gözleri yaşararak benin aşasını gösterdi.. delikanlının iki bacağı yoktu..

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlere İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtımı

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0401601